API

Centrul pentru Jurnalism Independent

Fundația Soros Moldova

Libertatea de exprimare și defăimarea:

prevederi legale şi practici reale

Chişinău · 2010

Libertatea de exprimare şi defăimarea:

prevederi legale şi practici reale

La elaborarea studiului
„Libertatea de exprimare şi defăimarea: prevederi legale şi practici reale”
au contribuit:

Coordonator de proiect:
Petru Macovei

Autori:
Ion Bunduchi
În loc de introducere. Şcoala anului 2009: lecţiile evenimentelor din aprilie

Janeta Hanganu
Convenţia şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului despre libertatea de exprimare şi defăimare

Iulian Balan
Corespunderea legislaţiei moldoveneşti privind libertatea de exprimare şi defăimarea cu standardele Uniunii Europene

Doina Costin
Justiţia versus mass-media. Monitorizarea cauzelor privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale intentate împotriva mass-media în perioada 2005–2009

Redactor: Rodica Mahu
Asistenţi: Rodica Malic, Victor Ursu, Natalia Cocean

Acest studiu a fost editat de Asociaţia Presei Independente (API)
în parteneriat cu Centrul pentru Jurnalism Independent,
cu suportul financiar al Fundaţiei Soros-Moldova.
Opiniile exprimare aparţin autorilor şi nu reflectă neapărat poziţia finanţatorului.

Libertatea de exprimare şi defăimarea: prevederi legale şi practici reale / Ion Bunduchi, Janeta Hanganu, Iulian Balan [et al.]; coord. proiect: Petru Macovei. – Ch.: „Cu drag” SRL, 2010 (Tipogr. „Bons Offices” SRL). – 128 p.

300 ex.

ISBN 978-9975-80-324-3

342.727+343.63(094)
L 58

CUPRINS

ÎN LOC DE INTRODUCERE

În ceea ce urmează, realizând un drept universal, vom expune liber opinii asupra modului de judecată a defăimării. Opiniile nu au pecetea adevărului în ultimă instanță – sunt opinii şi au un singur scop inițial – să pătrundă pe „piața liberă a ideilor", unde să intre în competiție cu alte opinii, concurente, astfel ca oricine intră pe „piața ideilor" să poată alege.

Umanitatea a păşit în era informațională, caracterizată inclusiv prin creşterea numerică semnificativă a canalelor de informare fie pe contul spațiului virtual, fie pe contul mediilor tradiționale. Creşterea numerică a canalelor de informație şi, implicit, a volumului informațional, cauzează şi creşterea numărului de învinuiri de defăimare aduse mass-media. În Moldova bunăoară, în anii 2005–2009, numărul proceselor de judecată în care mass-media a fost învinuită de lezarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, a ajuns la 73. Din cele 165 de hotărâri de condamnare a Guvernului Republicii Moldova la CEDO (situație existentă până la 1 octombrie 2009) fiecare a 11-a a vizat violarea libertății de exprimare, iar fiecare a 15-a – procedurile naționale de defăimare instituite în baza Codului Civil (Art. 7 şi 7/1 din vechiul cod sau Art. 16 din actualul cod) privind protecția demnității şi onoarei.

În Rusia, în 10 ani, numărul proceselor de judecată cu implicarea mass-media în cauze de defăimare a crescut de cinci ori[1]. Faptul relevă, pe de o parte, cazuri tot mai dese când mass-media face uz de defăimare şi, pe de altă parte, cazuri tot mai dese când reclamanții, autoapreciindu-se, consideră că au fost lezați în demnitate. Reclamanții, de regulă, inclusiv în Republica Moldova, sunt persoane influente în societate, de aceea procesele de judecată capătă rezonanță publică.

Implicarea instituțiilor mediatice în cauze de defăimare le face să rişte pierderea a trei resurse rare: nervi, timp şi bani. În acest context, este elocvent cazul ziarului „Flux", împotriva căruia deputatul Victor Stepaniuc, cinci ani în urmă, a inițiat o acțiune civilă, pretinzând că i-a fost lezată onoarea şi demnitatea, prin publicarea articolului „Încă patru comunişti s-au pricopsit cu case din banii noştri". O instanță din Chişinău a dispus publicarea dezmințirii şi încasarea în beneficiul deputatului a sumei de 30 mii de lei în calitate de prejudiciu moral. Ulterior, Curtea Supremă de Justiție (CSJ) a dispus micşorarea sumei prejudiciului până la cinci mii de lei, constatând, totodată, că instanțele ierarhic inferioare au adoptat decizii corecte pe marginea cauzei deputatului. Cazul a ajuns la CEDO care, pe 24 noiembrie 2009, a condamnat Republica

[1] Потапенко, С. В. Проблемы судебной защиты от диффамации в СМИ : Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук

Moldova pentru violarea dreptului la libertatea de exprimare şi a obligat statul să achite în folosul ziarului „Flux" suma de circa cinci mii de euro, inclusiv trei mii de euro prejudiciu moral[2]. În noiembrie 2009, o instanţă din Chişinău a obligat redacţia ziarului „Flux" să achite în beneficiul deputatului Ion Pleşca (Alianţa Moldova Noastră) suma de 100 mii de lei (8620 dolari SUA) în calitate de despăgubiri morale, constatând că publicaţia i-a lezat deputatului onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională prin publicarea unui articol („O pereche de nedespărţit sau cum s-a instalat Urechean în jilţul de primar" din 4 iulie 2008). Ziariştii de la „Flux" au declarat că vor ataca decizia la CEDO. Dar faptul încă nu garantează câştig de cauză. Să amintim că, în iulie 2008, plângerea depusă de cotidianul „Flux", care considera că fusese condamnat pe nedrept pentru defăimare, a fost respinsă de CEDO pe motiv că libertatea presei se bazează pe un „jurnalism responsabil". Cotidianul fusese condamnat pentru că a publicat, pe baza unei scrisori anonime primite din partea unor părinţi, un articol în care directorul unui liceu era acuzat de deturnare de fonduri şi luare de mită în schimbul înscrierii elevilor la şcoala sa. Invocând dreptul la exprimare, cotidianul a depus o plângere la CEDO cu privire la procedura civilă pentru defăimare, angajată de directorul liceului împotriva sa. Curtea observa că, în pofida acuzaţiilor grave publicate împotriva directorului, cotidianul nu a efectuat nicio anchetă şi nu a încercat să ia legătura cu directorul liceului, căruia, în plus, nu i-a acordat dreptul la replică. Potrivit CEDO, ***„libertatea de exprimare nu le dă ziarelor dreptul absolut de a acţiona iresponsabil şi de a face acuzaţii lipsite de baze factuale".*** Curtea consideră că „ziarul a încălcat flagrant principiile unui jurnalism responsabil" şi a decis că nu a existat nicio încălcare a libertăţii presei în cazul său.

Suma-record a despăgubirilor pentru prejudiciul moral, solicitată în instanţele moldoveneşti în cauze vizând apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale în perioada 2005–2009, constituie 10 milioane lei.

La Moscova, Rusia, editorul ziarului „Vremea" şi jurnalistul Oleg Lurie, în iulie 2003, au fost sancţionaţi cu o compensare de 7,5 mil. ruble (circa 250 mii de dolari SUA) în favoarea reclamanţilor „Alfa-Banc" şi SRL „Alfa-Eco", pentru lezarea reputaţiei profesionale.

În noiembrie 2009, actriţa engleză Kate Winslet a obţinut despăgubiri în valoare de 25.000 de lire sterline (28.000 de euro) de la tabloidul britanic „Daily Mail" pe care l-a dat în judecată pentru defăimare deoarece a pus sub semnul întrebării programul său de exerciţii fizice.

---

[2] 25 noiembrie 2009 // MONITOR MEDIA #0430(31)

În decembrie 2008, presupusa amantă a lui Radovan Karadzici a câştigat un proces de defăimare împotriva ziarului de scandal „Press”. Un tribunal din Belgrad a condamnat ziarul să plătească 2,5 milioane de dinari (28.000 de euro) Milevei Cicak, despre care „Press” a afirmat într-un articol că femeia a avut o relaţie amoroasă cu Radovan Karadzici, inculpat de Tribunalul Penal Internaţional de la Haga.

În noiembrie 2008, Robert Murat, un bărbat suspectat în cazul dispariţiei, în mai 2007, a unei fetiţe în staţiunea Praia da Luz din Portugalia, unde se afla în vacanţă cu părinţii, a câştigat procesul împotriva companiei British Sky Broadcasting şi a primit despăgubiri în valoare de 600.000 de lire sterline (aproape 700.000 de euro), din cauza afirmaţiilor „defăimătoare” care au apărut despre el în aproximativ 100 de articole. El a acţionat în judecată şi Associated Newspapers, Express Newspapers, MGN Limited, News Group, în total – 11 publicaţii.

În Rusia, într-un singur an, instituţiile mediatice au achitat în total despăgubiri pentru defăimare în valoare de peste 43 milioane de ruble (aproape 1,5 mil. dolari SUA).

În SUA, deşi numărul proceselor de judecată în cazuri de defăimare descreşte, cresc în schimb, despăgubirile plătite reclamanţilor de către mass-media – de la 1,5 milioane de dolari în anii 1980 – la 3,4 milioane în anii 2000[3].

În Republica Moldova, în ultimii cinci ani, au fost implicate în procese de judecată privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale 25 de instituţii mediatice din capitală şi 19 instituţii mass-media locale/regionale.

Desele cazuri de implicare a mass-media în procese de defăimare readuce problema în actualitate. Problema este de mare dificultate, dat fiind că într-un proces de defăimare „se ciocnesc” două drepturi fundamentale ale omului, recunoscute de comunitatea mondială: pe de o parte – dreptul constituţional la apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale şi, pe de altă parte – dreptul constituţional la libertatea cuvântului şi a mass-media. În disputa legată de defăimare, judecata se află într-o triadă de drepturi: dreptul reclamantului de a-i fi apărate de justiţie onoarea, demnitatea şi reputaţia, lezate de către mass-media; dreptul mass-media de a difuza liber informaţia; dreptul cetăţeanului de a primi informaţie de interes public. Deocamdată, în practica judiciară a Republicii Moldova, defăimarea este judecată, în principal, prin prisma drepturilor constituţionale ale reclamanţilor, drepturile constituţionale ale mass-media fiind cumva adumbrite, sau chiar uitate, neglijate. Contează, însă,

[3] www.medialaw.org

ca disputele legate de defăimare să nu ştirbească nici bunul nume al cetățeanului, dar nici gradul de libertate al mass-media şi libertatea cuvântului. Acest lucru este extrem de greu de realizat. Însăşi percepția defăimării este dificilă, dat fiind că, de fapt, avem de a face cu un paradox, din multiplele existente în viața cotidiană. Pentru că ce înseamnă defăimare şi când ne ciocnim de ea? Când enunțăm anumite fapte, ce lezează onoarea şi demnitatea cuiva, şi când judecata constată prezența şi celorlalte circumstanțe prescrise de lege, inclusiv, de exemplu, caracterul public al enunțurilor? Să realizăm că, la această etapă, nu se pune problema adevărului. Legea se limitează la constatarea faptului că enunțul dat este defăimare, care trebuie pedepsită ca atare. Prin urmare, până aici, libertatea presei nu există, deoarece pentru un proces judiciar este suficientă constatarea lezării onoarei cuiva. Abia de aici încolo poate „intra în joc" adevărul, adică ziaristul are dreptul să demonstreze că enunțul lui, defăimător, corespunde adevărului şi, dacă demonstrează – este absolvit de responsabilitate. Dar poate demonstra numai dacă enunțul conține fapte defăimătoare reale, pentru că numai faptele pot fi demonstrate. Situația este, de-a dreptul, curioasă. Pe de o parte, adevărul poate fi defăimător, chiar dacă oricum echivalează cu defăimarea. Pe de altă parte, constatăm un anume „drept la defăimare" în măsura în care conținutul defăimător corespunde adevărului. Iată paradoxul: defăimarea este o infracțiune care poate fi iertată. Dreptul la defăimare, adică dreptul de a emite adevăruri insultătoare, este o libertate condiționată de anumite circumstanțe.

Dar jurnalistul nu de fiecare dată poate demonstra veridicitatea afirmațiilor sale. Şi atunci consecințele pot urma două scenarii, în funcție de ponderea pe care judecătorul o dă prevederilor legii. Primul scenariu ar însemna ca jurnalistul să demonstreze că a făcut dezinteresat afirmațiile defăimătoare, cu intenția sinceră de a relata concetățenilor ceea ce considera important, că a făcut-o nu cu rea-voința de a leza onoarea cuiva, şi că a dat dovadă de suficientă prudență. Altfel spus, adevărul, sinceritatea, dezinteresul ar putea fi arme de autoapărare ale jurnalistului. Deci, „dreptul la defăimare" ar fi rezultatul paradoxal al libertății presei în măsura în care utilizarea ei se circumscrie responsabilității. Adică jurnalistul este responsabil pentru libertatea pe care şi-o asumă criticând concetățenii săi. La aceasta se rezumă textele legilor, dar ele sunt aplicate de judecători şi o eventuală interpretare a textelor poate genera o cazuistică cu un alt deznodământ decât cel descris în scenariul întâi. Cu alte cuvinte, prevederile legii au acea pondere, pe care le-o dă judecătorul.

Dificultatea percepției şi judecării cauzei de lezare a onoarei, demnității şi reputației profesionale are şi alte rădăcini. Ea derivă din defectele conținute în înseşi textele legilor, inclusiv ale celor despre defăimare. Un exemplu con-

cludent este, bunăoară, titulatura art. 16 din Codul civil: *Apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale.* Să „descifrăm" titulatura cu dicționarul explicativ în mână:

onoare – (1) integritate morală, sentiment al demnității care îndeamnă la fapte curajoase, (2) reputație bună, prestigiu, faimă, renume; (3) prețuire deosebită, respect, stimă acordată cuiva pentru virtuțile și meritele sale; (4) favoare, cinste;

demnitate – (1) calitatea de a fi demn, autoritate morală, prestigiu, noblețe; (2) măreție; (3) funcție înaltă, rang înalt;

reputație – (1) părere, opinie publică despre cineva sau ceva, felul în care cineva este cunoscut sau apreciat, renume; (2) nume bun, faimă, renume, celebritate[4].

Ceea ce observăm e că noțiunile respective nu au definiții distincte. Cu anumite rezerve, am putea spune că „onoare" înseamnă „demnitate și reputație". Acest lucru e binevenit în beletristică, dar neavenit într-un text de lege, deoarece lasă loc pentru eventuale abuzuri. Noțiunile în cauză, pe de o parte, indică autoaprecierea persoanei – e dreptul ei la propria imagine, iar pe de altă parte, indică aprecierea persoanei, dată de către alții. De regulă, autoaprecierea și aprecierea celor din jur nu coincid. Și atunci, judecătorul va trebui să determine câtă onoare, demnitate sau reputație a avut reclamantul și gradul în care acestea i-au fost lezate. Dar cum să determine?

În unul din statele SUA, judecătorul investighează mai întâi „felul în care reclamantul este apreciat" în comunitate, ca să determine dacă are cumva „onoare, demnitate, reputație". Pentru că, dacă nu are, nu ai ce apăra. În regiunea Pskov din Rusia, verdictul unui judecător a fost: guvernatorul regiunii nu are reputație profesională.

Oricum, judecătorul e condamnat să determine gradul de lezare a onoarei, demnității și reputației. Onoarea și demnitatea, din perspectiva științei dreptului, sunt categorii juridico-morale. În Codul civil definiția lor nu se dă, posibil, și din motiv că spațiul moral e mult mai larg decât cel juridic, faptul implicând mari dificultăți în definiri. Posibil, mecanismele juridice ar fi mai productive, dacă ar proteja nu onoarea și demnitatea omului, care înseamnă autoapreciere, ci bunul lui nume sau reputația, care înseamnă aprecierea altora. Bunul nume, reputația sunt importante pentru relațiile dintre oameni. Ele derivă din onoarea și demnitatea omului. Dacă omul nu are onoare, dacă este fără demnitate, nu are de unde să apară reputația, bunul nume (ceea ce contează pentru cei din jur) și, deci, nu are ce apăra. La modul practic, aceasta ar însemna ca, dacă spunem că onoarea și demnitatea sunt categorii juridico-morale, să partajăm preroga-

[4] Dicționar enciclopedic ilustrat, Chișinău, editura Cartier, 1999

tivele. De onoare şi de demnitate să se îngrijească însăşi persoana, fără a le cerşi judecăţii, iar mecanismele juridice să se îngrijească de derivata onoarei şi demnităţii – de bunul nume, de reputaţie, fără a intra în spaţiul moral. Onoarea şi demnitatea nu trebuie percepute ca sloganuri bune de vociferat în judecată. Fiecare pentru sine stabileşte câtă onestitate şi demnitate are. Dar societatea este cea care îl „decorează" cu bun nume, cu reputaţie, dacă merită. O atare abordare oferă posibilitatea „măsurării" bunului nume, a reputaţiei şi anume acestea trebuie protejate.

Nu e un exerciţiu inutil să medităm pe tema: „Cât de integri moral suntem, ca să-i pretindem judecăţii să-i oblige şi pe alţii să creadă în integritatea noastră morală?".

Am trăit decenii în şir cu standarde duble care ne-au ruinat temeliile demnităţii în aşa măsură încât trebuie pusă altă temelie. Ea nu se pune în 20 de ani. Drept dovadă, de exemplu, este măsura corupţiei între noi sau gradul toleranţei noastre faţă de alte opinii. Încă un paradox: am pierdut onoarea şi demnitatea, încă nu le-am recuperat, dar le cerem în judecată. În sensul moralităţii, solicitarea despăgubirilor materiale pentru daune morale este o absurditate. E prima probă a lipsei integrităţii morale. Pe de altă parte, oamenii peste tot sunt aceiaşi, au aceleaşi drepturi, dar, să zicem, în Rusia compensaţia cea mai mare pentru dauna morală a depăşit 7,5 milioane ruble, iar în Olanda – aproape 3 milioane (în echivalentul rublei). Cât de diferit costă totuşi onoarea de la o ţară la alta, oamenii peste tot fiind aceiaşi!

Altfel spus, este vorba de necesitatea unor prevederi legale exacte, care pornesc, orice am zice, de la noţiuni. Când noţiunile nu sunt clare, apar disfuncţionalităţi la nivelul aplicării legii. Legea nu ar trebui să obţină forţă juridică atâta timp cât este confuză, vagă. Când scriu „lege", mă gândesc, în primul rând, la Constituţie. Codul civil, dar şi alte legi care se referă la defăimare, încearcă, în mai multe rânduri, şi deseori în mod nefericit, să atenueze nişte erori ale legii supreme.

Cunoscutul judecător olandez Villem Alites, expert TACIS, la o dezbatere publică despre defăimare, îşi exprima nedumerirea că apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei este parte a Constituţiei Rusiei. Nota bene! – şi parte a Constituţiei ţării noastre. Să precizăm: nici Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, nici art. 10 al Convenţiei, nu conţin prevederi directe despre apărarea demnităţii şi reputaţiei omului. Asemenea prevederi nu au caracter constituţional în majoritatea statelor occidentale. Dar art. 10 vorbeşte despre libertatea de expresie, până nu sunt lezate reputaţia şi drepturile altor persoane. Adică art. 10 poate fi invocat şi atunci când trebuie limitată libertatea de expresie.

Însă condițiile de limitare a libertății cuvântului survin numai atunci când acest lucru este absolut necesar într-o societate democratică, adică în numele şi în interesul democrației. Acesta este principiul călăuzitor pentru judecător: limitarea libertății de expresie să fie oportună pentru menținerea şi ne-erodarea democrației. Trebuie să existe o necesitate socială deosebită pentru a recurge la limitarea libertății de expresie. Art. 10 apără chiar informația şocantă, pentru că informația în general nu poate fi doar neutră sau laudativă. CEDO, în repetate rânduri, subliniază necesitatea unei abordări mai largi a informației, necesitatea unui grad mai mare al toleranței, fără de care nu poate exista democrația. Şi dacă legea supremă a țării noastre indică presei obligația de a „informa corect opinia publică", să ne întrebăm: în ce măsură între „a informa corect" şi a oferi „informații şocante, ofensatoare" poate fi pus semnul egalității?!

Libertatea de expresie îi permite ziaristului să recurgă la o anumită doză de exagerare. Interesul major în discuția publică, dacă tema este importantă, scuză autorul, chiar dacă utilizează expresii şocante sau ofensatoare, deci interesul public prevalează asupra interesului legitim de apărare a onoarei altor persoane. Dreptul la opinia proprie include în sine şi dreptul ziaristului de a utiliza epitete ofensatoare la adresa oponentului său, dacă oponentul, prin comportament, îl provoacă la aceasta, iar utilizarea epitetelor este necesară pentru a imprima o rezonanță publică mai mare temei care prezintă interes public.

Referitor la art. 16, Cod civil, e necesar să răspundem la întrebarea: care este scopul lui şi cum poate fi realmente atins? Am stabilit că a determina câtă onoare şi câtă demnitate are persoana este imposibil. În schimb, bunul nume sau reputația publicului, dat fiind că acestea echivalează cu o apreciere dinafară, pot fi stabilite. De aceea, scopul art. 16 ar trebui să fie apărarea persoanelor fizice sau organizațiilor, învestite cu dreptul de a fi reclamant ori reclamat, reputația cărora a fost prejudiciată, şi a condus la scăderea respectului din partea societății, le-a pus în lumină proastă ori le-a cauzat un tratament suspicios din partea celorlalți. Scopul art. 16 nu trebuie să fie apărarea reputației acolo unde ea lipseşte. Cât despre sintagma „reputație profesională"... Ce-ar semnifica ea? Reputația persoanelor apartenente unei profesii? Dacă da, cărei profesii aparțin politicienii, poeții sau duhovnicii, bunăoară?! Dacă „reputație profesională" semnifică abilitățile de profesionist în oricare domeniu, atunci ce trebuie să stabilească judecătorul: existența abilităților propriu-zise sau rezultatul abilităților? Pentru că, să zicem, ce trebuie să revendice... un terorist, de exemplu?! Existența întrebărilor şi lipsa răspunsurilor sugerează să îngăduim cu prescripțiile legale până găsim măsurătoare pentru ele. Pentru că, dacă metrul nu are o sută de centimetri, fapta omului va fi măsurată strâmb. Extrapolată la activitatea mass-media, aceasta ar însemna că, de teama măsurătorii strâmbe,

jurnaliştii trebuie să fie cuminţi, să scrie numai despre viorele. Dar în viaţa reală se mai întâmplă că viorelele sunt strivite de cizme grele. Iar jurnalistul are datoria să scrie şi despre cizme, când ele strivesc viorelele. Să scrie liber, fără teama că purtătorul cizmei ştie pe de rost art. 16, Cod civil.

Fără pretenţii de exhaustivitate, să încercăm să răspundem la întrebarea: de ce e important ca jurnalistul să aibă libertatea cuvântului şi de ce această libertate e crucială pentru destinele democraţiei? Voltaire s-a arătat demult dispus să se sacrifice pentru dreptul oricui de a expune idei, chiar dacă ele îi sunt duşmănoase. Dar ce a înţeles Voltaire cu greu pătrundem noi.

Având opinie proprie (unii pierd această capacitate în virtutea a doi factori centrali: acceptă fără ezitare opinia superiorului sau au pierdut capacitatea gândirii critice) şi dreptul juridic de a o exprima public, fiecare are posibilitatea să aducă la cunoştinţa semenilor esenţa intereselor sale, propria poziţie şi, apelând la alte drepturi şi libertăţi – să-şi poată realiza interesele. Fără acest drept nu-ţi poţi realiza interesele. Toate regimurile nedemocratice tăinuiesc adevărul, dezinformează, cenzurează, limitează libertatea cuvântului. Limitarea dreptului la opinie echivalează cu limitarea posibilităţii de a cunoaşte adevărul şi, deci, lărgeşte nelimitat posibilitatea regimului de a se menţine la putere. Autorităţile cunosc bine că toate cunoştinţele, într-un mod sau altul, înseamnă informaţie, cresc din ea, că lipsa informaţiei exclude posibilitatea oricăror opinii, corecte sau incorecte, despre oricare stare de lucruri. Ele, de asemenea, realizează că unica alegere credibilă este alegerea făcută de omul informat. De aceea monopolizează informaţia, îngustând la maximum şi posibilitatea alegerii credibile. În virtutea acestui fapt puterea capătă atractivitate, de vreme ce limitează posibilităţile deciziilor concurente şi, deci, şi ale criticii, a aprecierii negative a activităţii sale. Dozarea ierarhică a informaţiei, ermetizarea relaţiilor interne şi taina în jurul modului de luare a deciziilor importante sunt caracteristici ale regimurilor autoritare. În asemenea regimuri, cenzura, lipsa libertăţii cuvântului, limitarea transparenţei sunt condiţiile stabilităţii politice. Este promovată şi inoculată ideea că guvernanţii sunt unicii în stare să aprecieze cu luciditate situaţia în stat şi că trebuie să le fie recunoscută facultatea exclusivă de a fi vocea poporului şi de a vorbi în numele poporului. Căderea comunismului în spaţiul ex-socialist a demonstrat forţa libertăţii cuvântului, capabilă să demoleze stereotipuri şi mentalităţi totalitariste.

De la apariţia presei, de la prima pledoarie în favoarea libertăţii presei şi până în prezent, umanitatea a experimentat suficient pentru ca avangarda ei să ajungă la o concluzie univocă: presa liberă nu este o invenţie occidentală, nu este o concesie amabilă, ci o necesitate, un element central în evoluţia echitabilă şi

echilibrată a unei societăţi. Orice încercare de a impune control rigid circulaţiei libere a informaţiei, mai devreme ori mai târziu, eşuează. Şi, dimpotrivă, statele care au asigurat libertatea presei, libertatea de exprimare, libertatea cuvântului demonstrează viabilitate, vigoare şi progres social. Concludentă, în acest context, este opinia militantei germane pentru drepturile omului, Antje Vollmer: „...dreptul nostru la libertatea de opinie ocupă un rol central în felul cum înţelegem democraţia. Opiniile, aprecierile şi convingerile, analizele, revendicările şi reflecţiile, dorinţele şi visurile – toate acestea sunt elemente constitutive din care se compune casa comună a unei societăţi, aşa-numitul „spaţiu public". În absenţa libertăţii de exprimare, nu este posibilă nicio schimbare, nu poate fi concepută nici transformarea, nici dezvoltarea socială. Posibilitatea de a practica critica în mod liber este semnul distinctiv, marca spaţiului public. Exerciţiul spiritului critic este disciplina regală între disciplinele din cadrul unei societăţi libere"[5].

Presa liberă şi responsabilă (responsabilitatea având relaţie directă cu libertatea), prin încurajarea dezbaterilor publice, prin susţinerea efectivă a libertăţii opiniilor, asigură beneficii incontestabile unei societăţi democratice, deoarece ajută la stabilirea adevărului, la instituirea unei guvernări responsabile, la soluţionarea disputelor fără violenţă, la realizarea cetăţeanului ca membru al societăţii.

Fără libertatea opiniilor este imposibilă cunoaşterea şi stabilirea adevărului. Tendinţa spre cunoaştere generează dispute, judecăţi, aprecieri, confruntări de opinii, din care se naşte adevărul. Acest lucru se întâmplă numai în condiţiile în care orice opinie este expusă liber şi poate fi supusă îndoielii fără nicio piedică. Sistemul juridic al societăţii trebuie să asigure asemenea condiţii, să protejeze posibilitatea schimbului liber şi neîngrădit al ideilor şi opiniilor de orice gen. Capacitatea unei opinii, unui gând, unei idei de a rezista concurenţei este cea mai bună verificare a adevărului. Pământul ar fi rămas sprijinit pe trei balene, dacă respectivul „adevăr" nu ar fi fost supus îndoielilor.

Fără o presă liberă, capabilă să ofere informaţie deplină şi veridică, nu poate fi democraţie, percepută ca participare veritabilă a cetăţenilor la procesul decizional. Cetăţenii pot decide conştient, în mod democratic doar când au acces la informaţia necesară. Pe de altă parte, presa liberă, lărgind transparenţa, joacă un rol imens în descoperirea şi prevenirea abuzurilor din partea guvernanţilor. Transparenţa sporeşte controlul cetăţenilor asupra activităţii autorităţilor, diminuează posibilitatea comiterii ilegalităţilor. Lipsa transparenţei din partea celor

[5] Antje Vollmer. Despre libertatea cuvântului: forţa criticii // Deutschland. – 2000. – nr. 1, februarie/martie, p.40

ce dețin puterea poartă un caracter antidemocratic şi, de regulă, dă naştere abuzurilor interminabile. O presă liberă, care ar contribui la dezbaterea deschisă a tuturor problemelor din societate are importanță vitală pentru sănătatea oricărei națiuni.

Libertatea presei, libertatea cuvântului sunt o supapă pentru emoțiile negative, acumulate de oameni în urma nemulțumirilor şi disperărilor. Experiența demonstrează că, acolo unde oamenii au posibilitatea de a-şi expune liber opiniile, dorința lor de a-şi realiza aspirațiile pe calea violenței scade. Motivul e simplu: în lipsa transparenței este imposibil să ajungi la o soluție rațională, şi în locul rațiunii acționează forța. Orice interdicție încetineşte orice proces: fie că-i vorba de schimbări sociale, fie că-i vorba de generarea ideilor. Din cauza interdicțiilor permanente sunt tăinuite problemele reale ale societății care, deşi tăinuite, nu dispar. În schimb, transparența, asigurată de presă, uneşte societatea şi o face mai stabilă, pentru că cetățeanul care participă liber la procesul decizional este dispus într-o măsură mai mare să accepte deciziile cu care nu este de acord. Astfel libertatea cuvântului, exercitată prin intermediul presei libere, asigură ca divergențele şi contradicțiile, fără de care este imposibilă dezvoltarea socială, să nu atragă după sine demolarea regimului social. Altfel spus, libertatea presei şi transparența, ca mecanism al păstrării echilibrului între stabilitate şi schimbări, ca instrument de canalizare a schimbărilor sociale pe făgaşul limitelor legale, sunt benefice nu doar pentru cetățeni, ci şi pentru guvern, pentru stat.

Libertatea presei constituie o parte esențială a dreptului fundamental al fiecărei persoane de a avea şi a exprima opinii. Respectivul drept reprezintă o componentă a demnității umane, ce nu poate fi suprimată. Libertatea cuvântului este un mijloc de realizare a capacităților fiecărui cetățean, pentru că, în fond, scopul fiecărui om este să se realizeze ca personalitate. Prin urmare, orice interdicție în a-şi exprima liber convingerile, opiniile îi lezează sentimentul demnității şi îl ignoră ca personalitate umană. Iată de ce îngrădirea, limitarea sau oprimarea acestui drept este inadmisibilă şi trebuie tratată ca fărădelege. Nici un individ, oricare ar fi statutul său social, nu este în drept să pretindă la adevărul în ultimă instanță pe care să-l impună celorlalți, fie că-i vorba de politică, religie, naționalism, fie că este vorba de munci agricole.

După cum remarca cercetătorul român Ion Deleanu, libertatea presei face parte din mecanismul de control pe care societatea îl edifică spre a limita guvernământul. Libertatea presei constituie unul din cele mai eficiente mijloace pentru asigurarea vitalității corpului social, căci o putere care nu cunoaşte replica are toate şansele să ajungă o putere atrofiată, insensibilă şi, deci, iresponsabilă. Li-

bertatea presei presupune nu numai consacrarea acestui drept fundamental, dar şi garantarea lui; mai întâi, prin înlăturarea măsurilor prohibitive şi preventive în acest domeniu.

Aceste considerente indică asupra necesităţii stringente a fiecărei societăţi, care ţine cursul spre democratizare, de a constitui o presă liberă şi independentă, prin intermediul căreia cetăţeanul să-şi poată exercita dreptul universal la libertatea cuvântului şi dreptul fundamental de a primi şi de a răspândi informaţii.

Ca şi oricare libertate, libertatea mass-media este dirijată conform unui principiu paradoxal: a o organiza înseamnă a o limita; a-i da libertate deplină – înseamnă a o îngropa. Cercul s-a închis. Unde-i soluţia? Pare atrăgătoare opţiunea libertăţii depline, dar ce s-ar întâmpla dacă mass-media ar putea să scrie tot ce doreşte şi, în plus, fără a fi pusă la punct?! Dar dacă mass-media, având imunitate deplină, alege să scrie doar neadevăr, dacă utilizează în exclusivitate injuria şi calomnia? Am fi martorii naşterii unei noi tiranii. Elemente separate ale fenomenului sunt deja sesizate. De aceea, tot mai des, chemarea „Eliberaţi presa!” convieţuieşte alături de chemarea „Eliberaţi-ne de presă!”. Şi nu e doar un joc de cuvinte.

Libertatea presei nu poate fi absolută. Există limite în virtutea unor exigenţe de natură politică, ţinând de necesitatea protejării interesului etatic sau al salvgardării sistemului valoric social. Deci mass-media acţionează într-un perimetru indicat constituţional. Dar atare reglementare deseori necesită să fie conjugată şi cu autoreglementarea, cu normarea deontologică în interiorul profesiunii. Este esenţial ca reglementarea şi autoreglementarea să se facă de o manieră care să nu dea naştere monstrului – autocenzurii, ci să dimensioneze prerogativele pe care le conferă dreptul la libera exprimare. Ziaristul trebuie să fie conştient de multele pericole pe care le-a avut şi le mai are presa liberă. Pericolele vor dăinui atâta timp cât unii vor avea ce ascunde. Mereu se vor găsi doritori de a pune căluş mass-media. Sunt cunoscute cazuri, inclusiv în practica judiciară din ţările CSI, când reclamanţii în cauze penale solicită pedeapsă reclamaţilor nu pentru difuzare de informaţii neveridice, ci pentru insultă. Reclamanţilor nu le convine să conteste veridicitatea informaţiilor despre faptele lor, difuzate de presă. Deci, nu esenţa e cea care nu le convine, ci forma în care lucrurilor li s-a spus pe nume. Iar judecata răspunde exact solicitării: să stabilească prezenţa formulelor insultătoare.

În SUA, cei cu pică pe presă, i-au „găsit” alt ac de cojoc – reclamă jurnaliştilor dobândirea ilegală a informaţiei. Să precizăm că primul amendament la Constituţia SUA nu oferă jurnaliştilor imunitate în cazul colectării informaţiei.

Astfel, judecătorii nu pot invoca amendamentul în caz de învinuire a mass-media de colectare ilegală a informaţiei, dacă el (amendamentul) nu se referă la dreptul accesului la informaţie al jurnaliştilor. Reclamanţii au realizat că pot obţine câştig de cauză mult mai uşor în procesele fondate pe pretenţii faţă de metodele de colectare a informaţiei, şi nu faţă de conţinutul ei. De aceea asemenea cauze prevalează în actuala practică judiciară[6].

Concluzionând, vom spune: exerciţiul libertăţii este cel mai complex şi cel mai dificil exerciţiu democratic. Dar fără libertate este imposibilă democraţia. Nu poate exista libertate nici individuală, nici socială, fără exprimarea liberă a opiniilor. Opiniile pot fi şocante, pentru că realitatea şi adevărul nu pot fi doar de culoare roz. Iar mass-media, dacă este responsabilă, trebuie să comunice individului şi societăţii realitatea, aşa cum este, bazată pe adevăr. Jurnalismul responsabil este răspunsul la toate provocările şi tertipurile juridice, inclusiv legate de defăimare. E unicul model ce poate genera democraţie. E unicul model ce-şi poate revendica legitimitate socială.

Este, de fapt, concluzia generală a celor patru capitole, conţinute în structura prezentului studiu – primul de acest gen în Republica Moldova şi care apare graţie efortului conjugat al Asociaţiei Presei Independente (API), Centrului pentru Jurnalism Independent şi al Programului Mass-Media al Fundaţiei Soros-Moldova.

Primul capitol, intitulat **„Convenţia şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului despre libertatea de exprimare şi defăimare”**, urmăreşte, în mare, două scopuri: a) să familiarizeze cititorul cu modul în care trebuie înţeles sensul, dar şi conţinutul libertăţii de exprimare; b) modul în care trebuie „depistată” şi judecată defăimarea. Capitolul are la bază conţinutul Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului (CDO) şi practica unicului organism, recunoscut de statele care au ratificat Convenţia, să judece, fără drept de apel, cauzele legate inclusiv de îngrădirea libertăţii de exprimare şi de defăimare. Practica CEDO are o relevanţă decisivă pentru experienţa judecării cauzelor de defăimare la nivel naţional, dat fiind că înalta Curte mai şi tălmăceşte modul în care trebuie înţelese prevederile Convenţiei.

Capitolul al doilea – **„Corespunderea legislaţiei moldoveneşti privind libertatea de exprimare şi defăimarea cu standardele UE”**, constituie o încercare, considerăm reuşită, de a stabili în ce măsură cadrul juridic naţional vizând libertatea cuvântului şi defăimarea este ajustat la rigorile comunităţii europene. Această parte a studiului, pe lângă faptul că facilitează o înţelegere mai aprofundată a corelaţiei dintre libertatea de exprimare şi fenomenul defăimării,

[6] Don R. Pember Mass Media Law. Mc Graw Hill. NY. 2003

identifică puncte vulnerabile în legislația națională și sugerează modalități de îmbunătățire a ei.

Capitolul al treilea cu titlul „**Justiția versus mass-media. Monitorizarea cauzelor privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale intentate împotriva mass-media din Republica Moldova în perioada 2005–2009**" constituie partea practică a studiului, un valoros material empiric pentru eventuali viitori cercetători ai acestei problematici complexe și dificile. Dincolo de informațiile sintetizate vizând cauzele judiciare în care a fost implicată mass-media moldovenească, inclusiv cele cu o rezonanță publică majoră, în perioada 2005–2009, prezentul capitol reliefează anumite tendințe profilate în practica națională de soluționare a cauzelor intentate împotriva jurnaliștilor.

Capitolul al patrulea, intitulat „**Școala anului 2009: lecțiile evenimentelor din aprilie**", încheie studiul și, inițial, nu era prevăzut. Pe când a fost elaborată concepția și structura acestei lucrări – sfârșitul anului 2008 – nimeni nu putea prevedea că anul 2009 va oferi întregii societăți moldovenești, inclusiv mass-media, o șansă rară de a învăța la o școală aleasă. Nimeni nu putea presupune că la școala anului 2009 vor fi predate lecții-unicat – lecțiile evenimentelor din aprilie. Anul 2009, prin unicitatea lui, merită studii multiple, complexe, aprofundate. Prezentul capitol, care nu putea lipsi, își propune, însă, o sarcină mult mai modestă – să puncteze, într-un fel, o parte dintre problemele dezgolite. Sarcina revine și din motiv că anul 2009 a plasat mass-media în epicentrul evenimentelor-cheie, iar a urmări, de la o anumită distanță și în alte circumstanțe socio-politice, comportamentul ei, prezintă interes, și nu doar unul profesional.

Prezentul studiu este realizat de trei juriști și un jurnalist. Miezul lucrării – capitolele I–III – îi are ca autori pe juriștii Janeta Hanganu, Iulian Balan și Doina Costin. Introducerea și capitolul de încheiere sunt scrise de jurnalistul Ion Bunduchi. Studiul a fost coordonat de Petru Macovei, director executiv al API. Autorii își exprimă speranța că informația conținută în studiu va fi utilă tuturor celor interesați de problematica unei valori esențiale pentru democrație – libertatea de exprimare, și de limitele, după care respectiva valoare se metamorfozează în antivaloare – defăimarea.

Capitolul 1

Convenția și Curtea Europeană a Drepturilor Omului despre libertatea de exprimare și defăimare

1. PRINCIPII GENERALE

În multe hotărâri privind respectarea Articolului 10 din Convenție, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului pornește de la următorul postulat: nu poate exista democrație fără pluralism. Libertatea de exprimare constituie una din temeliile esențiale ale unei societăți democratice și este una din condițiile fundamentale pentru progresul acesteia.

> Libertatea presei și a altor forme mass-media oferă publicului unul din cele mai bune mijloace pentru descoperirea și formarea unei opinii despre ideile și atitudinile liderilor politici. Ține de datoria presei de a împărtăși informații și idei despre probleme politice și despre subiecte de interes public. Presa nu are doar sarcina de a împărtăși asemenea informații și idei; publicul de asemenea dispune de dreptul de a le primi.
>
> *Manole și alții v. Moldova, hotărâre din 17 septembrie 2009, parag. 96.*

Curtea a recunoscut de nenumărate ori că mass-media este „câinele de pază" al democrației și în practică există o prezumție foarte puternică a necesității ca mass-media să poată funcționa fără impedimente.

Libertatea de exprimare protejează nu doar informația și ideile care sunt populare, necontroversate, dar și acelea care pot ofensa, șoca sau deranja. Acest drept protejează conținutul ideilor și informației exprimate, precum și forma în care acestea sunt împărtășite. Acest drept se referă și la exprimarea artistică, precum și la discursul comercial.

Dreptul la libertatea de exprimare și de informare recunoscut de Articolul 10 cuprinde și libertatea de a comunica informații și idei prin intermediul radiodifuziunii. În acest domeniu, Articolul 10 menționează că „prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare".

Radiodifuziunea

În privința regimurilor de autorizare, pe lângă subiectele descrise mai jos valabile pentru presă indiferent de forma sa de difuzare, Comisia și Curtea Europeană a Drepturilor Omului[7] a fost preocupată de modalitatea în care

[7] Cererea nr. 10746/84, Verein Alternatives Lokalradio Bern și Verein Radio Drezeckland Basel v. Elveția, Decizia din 10 octombrie 1986.

Statele membre oferă autorizațiile de difuzare întreprinderilor de radiodifuziune. Curtea a relevat că oferirea sau refuzul unei autorizații poate fi condiționată inclusiv de caracterul şi obiectivele unei viitoare stații, posibilitățile sale de inserție la nivel național, regional sau local, drepturile şi necesitățile unui public dat, şi obligațiile care rezultă din instrumentele juridice internaționale[8].

Modalitatea instituirii unui regim de autorizare a fost ulterior desfăşurată în Recomandarea Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei R (2000) 23 privind independența şi funcțiile autorităților de reglementare a sectorului radiodifuziunii.

Autoritățile de reglementare a sectorului radiodifuziunii ar trebui să urmărească respectarea regulilor referitoare la pluralismul mijloacelor de comunicare în masă şi, în unele cazuri, referitoare şi la concurență.

Recomandarea prevede că, atunci când un radiodifuzor nu se conformează prevederilor legii sau condițiilor specifice ale licenței sale, autoritățile de reglementare ar trebui să aibă dreptul de a impune sancțiuni în conformitate cu legea, gradând aceste sancțiuni în funcție de importanța încălcărilor comise. Recomandarea mai pune în evidență responsabilitatea autorităților de reglementare în fața publicului, care constituie corolarul faptului că aceste autorități de reglementare au misiunea de a acționa exclusiv în interesul acestui public.

Prin urmare, numai lipsirea arbitrară de licență sau refuzul arbitrar şi nemotivat al unei cereri de autorizare pot constitui încălcări ale Articolului 10 al Convenției. „Arbitrar" ar trebui să se citească aici drept neproporțional, contrar interesului public, contrar principiului pluralismului, în urma unei proceduri lipsite de transparență, în baza unei decizii nemotivate.

În cauza *Societatea Română de Televiziune c. Moldovei*, comunicată Guvernului R. Moldova la 6 noiembrie 2008 şi actualmente pendinte în fața Curții, societatea reclamantă a invocat caracterul arbitrar al deciziei autorităților naționale de lipsire a acesteia de dreptul de a efectua transmisiunea programului TVR 1 prin intermediul rețelei de stat TV nr. 2 cu o acoperire de 80% a teritoriului R. Moldova. Această cauză relevă disproporționalitatea măsurilor adoptate de autorități atunci când au scos frecvențele utilizate de societatea reclamantă la concurs şi acordarea licenței unei alte companii din motivul unei pretinse întârzieri de plată pentru transmisie.

[8] Informationsverein Lentia şi alții c. Austriei, hotărâre din 24 noiembrie 1993, Seria A nr. 276, parag. 32.

2. RESTRICȚIILE ADUSE LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE

Libertatea de exprimare însă nu poate fi invocată pentru a întreprinde acțiuni menite să distrugă oricare drept sau libertate prevăzută de Convenție sau să limiteze acestea într-o măsură mai mare decât cea admisibilă. Alineatul doi al Articolului 10 al Convenției vine să formuleze restricțiile admisibile şi necesare pentru exercitarea acestui drept.

Restricțiile libertății de exprimare:
- securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică,
- apărarea ordinii şi prevenirea infracțiunilor,
- protecția sănătății sau a moralei,
- protecția reputației şi a drepturilor altora,
- împiedicarea divulgării de informații confidențiale,
- garantarea autorității şi imparțialității puterii judecătoreşti.

Observăm că valori cum ar fi „imaginea/onoarea țării sau a guvernului", „imaginea sau onoarea națiunii", „simbolul statului sau alte simboluri oficiale", „imaginea/autoritatea autorităților publice" (altele decât instanțele de judecată) nu sunt prevăzute în lista enunțată mai sus, prin urmare nu constituie scopuri legitime pentru restrângerea libertății de exprimare. Din acest motiv, instanțele nu trebuie să sancționeze orice fel de critică împotriva unor astfel de noțiuni abstracte care nu se încadrează printre restricțiilor de mai sus.

Restricțiile enumerate trebuie să fie interpretate în mod restrâns, iar necesitatea lor trebuie să fie motivată convingător, pe lângă faptul că acestea trebuie să fie legale şi să urmărească un scop legitim. Altfel spus, orice hotărâre judecătorească sau act care limitează libertatea de exprimare trebuie să conțină motive suficient de clare de ce o asemenea restrângere este necesară.

Fiecare din aceşti termeni trebuie să fie interpretat în lumina jurisprudenței Curții. Deşi statele au o anumită marjă de apreciere, respectarea libertății de exprimare trebuie examinată în contextul fiecărei cauze în parte.

Examinarea proporționalității unei măsuri trebuie studiată în lumina întregii cauze şi dacă autoritățile naționale au oferit motive suficiente şi relevante. Factori ce urmează a fi luați în considerație pentru a stabili echilibrul dintre libertatea de expresie şi celelalte drepturi şi interese legitime includ caracterul şi gravitatea restricției, durata ei, interesul public pentru şi împotriva exercitării dreptului la libera exprimare, dacă motivele pentru restricție continuă să fie valabile în lumina schimbării circumstanțelor şi naturii publicației sau formei de exprimare în cauză, în special tonalitatea şi echilibrul acesteia, exactitatea faptelor şi importanța subiectului relatat pentru dezbaterile publice despre orice comentariu sau opinie.

Cea mai răspândită măsură de restrângere a libertăţii de exprimare sunt hotărârile judecătoreşti care impun penalităţi jurnaliştilor şi mass-media pentru faptele şi opiniile exprimate. Este curios să observăm că în aceste cauze, ca o derogare de la regula generală, CEDO în fapt apare drept a patra instanţă, reexaminând fondul acestor cauze, inclusiv proporţionalitatea şi mărimea penalităţii impuse.

Jurisprudenţa CEDO de asemenea a calificat drept măsuri ce restrâng libertatea de exprimare şi orice acţiuni ale autorităţilor sau ale persoanelor particulare care, indirect, au exercitat presiuni asupra acestei libertăţi. Din aceste motive, jurisprudenţa Curţii a formulat noţiunea de obligaţie pozitivă a autorităţilor de a întreprinde acţiuni pentru a proteja libertatea de exprimare de orice ingerinţe inadmisibile.

În cauza *Manole şi alţii c. Moldovei* (cererea nr. 13936/02), Curtea Europeană a menţionat în hotărârea din 17 septembrie 2009:
O obligaţie pozitivă decurge din articolul 10. Statul, în calitatea sa de garant absolut al pluralismului, trebuie să asigure prin intermediul legii şi practicii sale ca publicul să aibă acces prin intermediul televiziunii şi radioului la informaţie imparţială şi corectă, precum şi la o varietate de opinii şi comentarii, ce ar reflecta printre altele diversitatea opiniilor politice din ţară; şi ca jurnaliştii şi alţi profesionişti ce lucrează în audiovizual să nu fie împiedicaţi în transmiterea acestor informaţii şi comentarii.

Astfel, în cauza Manole şi alţii Curtea a considerat că Statul nu şi-a onorat obligaţia sa pozitivă de a proteja libertatea de exprimare, deoarece în condiţiile monopolului efectiv de care dispunea Teleradio-Moldova asupra audiovizualului în Moldova, cadrul legislativ defectuos nu a oferit suficiente garanţii împotriva controlului de către organul politic al Guvernului asupra conducerii Teleradio-Moldova şi a politicii sale editoriale.

În cauza „Timpul de dimineaţa" v. Moldova (cererea nr. 16674/06, comunicată la 9 iunie 2008), ziarul a reclamat de asemenea neonorarea de către autorităţile statului a obligaţiilor sale pozitive de a preveni şi investiga în mod eficient acţiunile nelegitime ale unor protestatari ce au atacat redacţia ziarului, au ameninţat jurnaliştii şi au incendiat arhiva ziarului în ianuarie 2005.

Oricum, de cele mai dese ori, ingerinţele în libertatea de exprimare iau mai degrabă forma unor acţiuni decât inacţiuni. Astfel în jurisprudenţa CEDO privind Moldova au fost examinate ingerinţe sub formă de sancţiuni pecuniare pentru pretinsă sfidare a instanţei, pentru defăimare, închiderea publicaţiei şi concedierea persoanei.

- În cauza Amihalachioaie v. Moldova, preşedintelui Baroului Avocaţilor din Moldova i-a fost aplicată o amendă de Curtea Constituţională pentru că a criticat activitatea acesteia într-un interviu dintr-o publicaţie.
- În cauza „Kommersant Moldovy" v. Moldova, ziarul a contestat hotărârile instanţelor naţionale de judecată, care au dispus închiderea ziarului drept sancţiune pentru un şir de articole publicate, în care era criticată guvernarea.
- În cauza Guja v. Moldova, ofiţerul de presă al Procuraturii Generale a fost concediat după ce a transmis presei două scrisori în care reprezentanţi ai statului dădeau indicaţii Procurorului General în legătură cu câteva cazuri specifice.

Considerăm potrivit să menţionăm şi alte forme de ingerinţă în libertatea de exprimare în Moldova, chiar dacă acestea nu au fost examinate de CEDO, cel puţin pentru moment. În particular, din cele mai recente cazuri, considerăm că pot fi interpretate drept ingerinţe în libertatea de exprimare: pornirea urmăririi penale în februarie 2008 împotriva directorului ziarului „Timpul de dimineaţă", Constantin Tănase, pentru o pretinsă incitare la ură interetnică[9]; forţarea de a intra în maşină şi audierea de organele de poliţie a redactorului-şef al ziarului „Jurnal de Chişinău", Rodica Mahu, la 10 aprilie 2009[10]; bruscarea reporterilor de la „Ziarul de Gardă" la 8 aprilie 2009; agresarea jurnalistului Oleg Brega, aflat în exerciţiul funcţiunii[11]; reţinerea şi expulzarea nemotivată a jurnaliştilor români în toiul evenimentelor ce au urmat după 5 aprilie 2009[12]; invalidarea licenţei de transmisiune TV a postului român TVR1 pe teritoriul Republicii Moldova[13] în septembrie 2008.

În privinţa altor state, Curtea a examinat ingerinţe sub forma refuzului înregistrării unei publicaţii, aplicarea măsurilor de asigurare privind amânarea sau interzicerea publicării unui articol sau cărţi, confiscarea unei ediţii şi interdicţia distribuirii unei publicaţii, sancţiuni penale şi altele.

Astfel în cauza Gaweda c. Poloniei[14], autorităţile au refuzat contrar Articolului 10 al Convenţiei înregistrarea titlurilor a două publicaţii, care din această

[9] Declaraţii în legătură cu cauza penală intentată de Procuratura Generală a RM împotriva jurnalistului Constantin Tănase, http://old.azi.md/news?ID=48100

[10] O jurnalistă de la Jurnalul de Chişinău a fost răpită din spatele clădirii Guvernului moldovean. http://www.antena3.ro/stiri/moldova/jurnalista-rapita-la-chisinau_69075.html

[11] Declaraţia organizaţiilor neguvernamentale de media din Republica Moldova în legătură cu agravarea situaţiei presei, nerespectarea dreptului de acces la informaţie şi atacurile asupra jurnaliştilor, 8 aprilie 2009, http://www.api.md/declarations/6697/index.html

[12] Moldovan authorities keep Romanian media out, http://www.dwelle.de/dw/article/0,,4164985,00.html

[13] Freedom House 2008 Country Report Moldova: http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=461&year=2008

[14] Hotărâre din 14 martie 2002, ECHR 2002-II.

cauză nu au fost publicate pe motiv că titlurile acestora „erau în conflict cu realitatea”.

În cauza Sunday Times (no.2) c. Regatului Unit[15], ingerința a constat în amânarea şi interzicerea de a dezvălui sau de a publica pasaje dintr-o carte de memorii neautorizate, care atribuiau serviciilor secrete britanice acte neloiale şi care dezvăluiau informație obținută de autor în virtutea funcției sale deținută în cadrul acestor servicii. Deşi în general aplicarea unor asemenea măsuri nu constituie neapărat o violare a Articolului 10 al Convenției, Curtea a observat că pentru presă ştirile reprezintă un bun perisabil şi amânarea publicării unei ştiri, chiar şi pentru o perioadă scurtă de timp, poate lipsi ştirea de valoare şi de interes.

În cauza *Vereniging Weekblad Bluf! c. Olandei*[16] contrar Articolului 10 al Convenției a fost sechestrată şi interzisă difuzarea unei ediții a ziarului editat de asociația reclamantă, în urma publicării unui articol confidențial cu privire la activitatea serviciilor secrete olandeze, măsură considerată disproporționată deoarece informația dezvăluită avea o vechime de şase ani şi reuşise să devină publică prin vânzarea pe străzi a 2500 de exemplare.

Pe de altă parte, măsuri precum ar fi excluderea presei din sala de judecată, deşi constituie o ingerință, nu neapărat vor constitui o violare a Articolului 10 dacă părțile în proces au solicitat acest lucru şi dacă restricția s-a referit la toată presa fără nicio discriminare[17].

Deoarece prezentul studiu are drept scop examinarea defăimării alături de libertatea de exprimare, în continuare ne vom referi în special la restricțiile impuse libertății de exprimare şi formele de ingerință în acest drept, care sunt legate de procesele judiciare de defăimare.

3. LIBERTATEA DE EXPRIMARE ŞI DEFĂIMAREA

Dreptul la onoare şi demnitate reprezintă una din restricțiile aduse libertății de exprimare. Altfel spus, libertatea de exprimare încetează acolo unde începe dreptul la bună reputație, la viață privată.

Articolul 16 din actualul Cod Civil şi Articolul 7 şi 7/1 din Codul Civil în vigoare până la 12 iunie 2003 interzic defăimarea unei persoane, adică răspândirea informațiilor defăimătoare despre aceasta, care nu corespund realității. Prin urmare, ingerința în libertatea de exprimare efectuată cu scopul protecției

[15] Hotărârea din 26 noiembrie 1991, Seria A nr. 217.

[16] Hotărârea din 9 februarie 1995, Seria A nr. 306-A.

[17] Cererea nr. 13366/87, decizie din 3 decembrie 1990; P4 Radio Hele Norge ASA c. Norvegiei, cererea nr. 76682/01, decizie din 6 mai 2003.

onoarei şi demnităţii a fost considerată de CEDO drept prevăzută de lege şi drept urmărind un scop legitim.

În cauza *Busuioc v. Moldova,* Curtea a considerat că prevederile Codului Civil moldovenesc corespund exigenţelor de calitate a legii, observând că prevederile respective [nu] sunt atât de vagi încât consecinţele faptelor reclamantului să fie imprevizibile. Legile cu privire la defăimare, cu accentul lor pe onoare şi reputaţie, au, în mod inevitabil, un caracter vag (a se vedea, *Rekvenyi v. Hungary*). Totuşi, acest lucru nu înlătură caracterul lor „legal" în sensul articolului 10 al Convenţiei. Ţine de autorităţile naţionale să aplice şi să interpreteze legislaţia naţională (a se vedea, spre exemplu, *Otto-Preminger-Institut v. Austria,* hotărâre din 20 septembrie 1994, Seria A nr. 295-A, p. 17, § 45).

Cea mai importantă sarcină a instanţei de fond este de a determina dacă a fost afectată reputaţia unei persoane şi dacă sunt necesare măsuri de sancţionare, folosind următoarele criterii:
- dacă informaţia difuzată constituie fapte sau judecăţi de valoare,
- dacă există suport probant,
- dacă persoana sau informaţia vizată constituie un subiect de interes public,
- dacă persoana care a difuzat informaţia este jurnalist, şi dacă da, în ce măsură aceasta şi-a exercitat obligaţiile cu bună credinţă şi profesionalism,
- în funcţie de criteriile de mai sus, dacă este necesară şi justificată aplicarea unei sancţiuni şi dacă sancţiunea este adecvată şi proporţională.

Aceleaşi criterii vor fi folosite şi de instanţele superioare şi ulterior de Curtea Europeană pentru a determina dacă măsurile aplicate de instanţa de fond au constituit o ingerinţă în libertatea de exprimare şi dacă aceste măsuri sunt necesare într-o societate democratică.

Fapte şi judecăţi de valoare

În practica sa, Curtea face distincţie dintre fapte şi judecăţi de valoare. Existenţa faptelor poate fi demonstrată, pe când veridicitatea judecăţilor de valoare nu poate fi demonstrată. Exigenţa de a demonstra veridicitatea unei judecăţi de valoare este imposibil de întrunit şi reprezintă în sine o ingerinţă în libertatea de opinie, care e o parte esenţială a dreptului garantat de Articolul 10[18]. Aceleaşi principii sunt reconfirmate de Plenul Curţii Supreme de Justiţie în Hotărârea sa explicativă nr. 8 din 9 octombrie 2006.

În acest fel, faptele defăimătoare relatate, dacă sunt lipsite de probatoriu, pot justifica aplicarea unor sancţiuni. Oricât de simplă ar părea sarcina instanţelor

[18] Busuioc v. Moldova, para 61.

de judecată de a verifica veridicitatea faptelor, acestea trebuie să țină cont şi de următoarele circumstanțe.

O limitare a posibilităților pârâtului de a prezenta probe ce ar putea demonstra veridicitatea faptelor şi ulterioara constatare că informația e defăimătoare, cu siguranță, nu poate fi justificată drept necesară într-o societate democratică, după cum s-a constatat în cazurile *Busuioc v. Moldova* şi *Savițchi v. Moldova.*

Este important să observăm că există condiții conform legislației naționale (articolul 27, Legea presei) când jurnaliştii şi organul de informare în masă sunt exonerați de răspundere pentru răspândirea unor informații, chiar dacă acestea nu corespund realității. Astfel, jurnaliştii şi organul de informare în masă nu vor răspunde pentru informația cuprinsă în documentele şi comunicatele oficiale ale autorităților publice ori pentru reproducerea textuală a discursurilor publice, sau pentru rezumarea lor adecvată[19].

O situație mai specială apare în cazul interviurilor, articolelor bazate pe date furnizate de un terț, pe o scrisoare anonimă sau o relatare de zvonuri despre un subiect de interes public. În general, CEDO a reamintit că sancționarea penală sau obligarea unui jurnalist la plata despăgubirilor pentru simplul fapt că a ajutat la răspândirea declarațiilor venite de la un terț ar împiedica grav contribuția presei la discutarea chestiunilor de interes general, şi nu trebuie să existe decât dacă motive deosebit de imperioase o cer.

Printre motivele „deosebit de imperioase” care pot justifica o asemenea limitare ar putea fi refuzul nejustificat al jurnalistului de a-şi dezvălui sursele, subsemnarea la declarațiile terțului, tonalitatea tendențioasă a articolului, neseriozitatea investigației şi reaua-credință a jurnalistului.

În particular, deşi în general jurnaliştii pot solicita protecția surselor lor, aceasta nu le oferă o imunitate împotriva deciziilor judiciare privind prezentarea informației sau unui film atunci când acestea constituie materiale relevante în cauze penale. În acest fel, într-o cauză, cererea BBC a fost declarată inadmisibilă când a contestat sancțiunea aplicată pentru neprezentarea unei înregistrări de la o rebeliune[20]. În cadrul acelei cauze, Comisia Europeană a considerat că prezentarea probelor ține de o obligație civică obişnuită şi nu a acceptat argumentul că prezentarea înregistrării ar fi pus echipa de filmare într-un pericol mai mare decât cel la care s-a expus în timpul filmării.

---

19 Practica judiciară din RM şi libertatea de exprimare: deficiențele care apar pe marginea examinării cauzelor civile privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, Vladislav Gribincea.

20 Cererea nr. 25978/94, Decizia din 18 ianuarie 1996.

Însă în cauza *Goodwin c. Regatului Unit*[21] aplicarea unei amenzi de 5000 lire sterline jurnalistului pentru sfidarea instanței de judecată, manifestată prin refuzul de a dezvălui sursa informației sale privind un raport financiar confidențial al unei companii private, Curtea a considerat că o asemenea măsură poate avea un efect negativ și să descurajeze disponibilitatea surselor de a oferi informație.

Aparent, doar un interes public mai important, precum ar fi prevenirea unei infracțiuni grave sau identificarea persoanelor ce au comis o infracțiune gravă, poate justifica măsurile coercitive aplicate pentru identificarea surselor jurnalistice.

În septembrie 1994, Curtea a luat o hotărâre cu privire la încălcarea Articolului 10 în cauza *Jersild*[22]. În speță, un jurnalist fusese condamnat pentru că ar fi luat un interviu de la un grup de tineri, care exprimau lozinci rasiste. Curtea a considerat că reportajul, în mod obiectiv, nu putea avea drept scop propaganda ideilor și opiniilor rasiste: „metodele expunerii obiective și echilibrate pot varia în funcție de mijlocul de comunicare despre care este vorba. Curții nu-i aparține dreptul, de altfel nici jurisdicțiilor naționale, de a substitui presa pentru a spune ce tehnici trebuie folosite de jurnalist".

Pe de altă parte, în decizia *Purcell c. Irlandei* din aprilie 1991, Comisia a declarat inadmisibilă o cerere cu privire la interzicerea de a difuza imagini de la întrevederi cu anumite organizații, mai exact ale unui partid politic recunoscut. Comisia a subliniat că interdicția nu interzicea în general reportajele cu privire la organizațiile vizate, fiind interzise doar interviurile. Această interdicție viza evitarea situației prin care s-ar fi oferit susținere organizațiilor care incitau la violență și aveau drept scop deranjarea ordinii constituționale prin intermediul radiodifuziunii, care, în opinia Comisiei, „beneficiază de o putere și influență considerabile [...] având efecte mai imediate decât presa scrisă și, prin urmare, posibilitățile de care dispun profesioniștii din radio și televiziune de a rectifica, nuanța, interpreta sau comenta declarațiile formulare prin intermediul acestor instituții mass-media sunt limitate în raport cu cele ale jurnaliștilor din presa scrisă".

În privința limbajului tendențios, Curtea a menționat obligația presei de a evita „expresiile care în mod gratuit sunt ofensatoare față de alții... astfel de expresii nu contribuie la nicio formă de dezbatere publică de natură să favorizeze progresul relațiilor interumane."[23] Însă utilizării termenilor violenți i se acor-

---

[21] Hotărâre din 27 martie 1996, ECHR 1996-II.

[22] Jersild v. Danemarca, hotărâre din 23 septembrie 1994, Seria A nr. 298.

[23] Hotărârea Otto Preminger Institut c. Austriei din 1994.

dă o protecţie mai mare în cazurile în care aceştia sunt folosiţi ca replică la provocare. În cauza *Lopes Gomes da Silva*[24], jurnalistul a criticat convingerile politice ale unui candidat în administraţia municipală, numindu-l „grotesc", „caraghios", „grosolan". Această critică a urmat după ce acel candidat făcuse declaraţii incisive, inclusiv remarci insultătoare privind trăsăturile fizice ale altor funcţionari. Curtea a declarat că „opiniile exprimate de [acel candidat] erau iniţial formulate într-un limbaj incisiv, provocator şi cel puţin controversat. Concluzia că stilul în care a fost scris articolul [jurnalistului reclamant] a fost influenţat de acesta nu este lipsită de temei."

În cauze de calomniere, ar trebui să se ia în consideraţie gravitatea acuzaţiilor, existenţa cercetărilor adecvate prealabile şi o bază factologică în susţinerea acestora, precum şi loialitatea jurnalistului şi respectarea eticii jurnalistice.

În cauzele *Saviţchi v. Moldova* şi în *Flux şi Samson v. Moldova*, CEDO a considerat că asemenea motive deosebit de imperioase nu au existat, deoarece în primul caz tonalitatea rezervată a articolului nu a demonstrat vreo intenţie de defăimare, iar în al doilea caz, publicaţia a relatat despre opinia celeilalte părţi, dând dovadă de o tonalitate echilibrată şi plus la asta a publicat o scuză. În cauza *Flux nr. 5 v. Moldova*, Curtea a considerat că publicaţia nu urma să fie pedepsită pentru faptul că a ajutat-o pe fiica unei victime a abuzurilor procuraturii să difuzeze informaţia conţinută într-o scrisoare deschisă a acesteia, în special ţinând cont de faptul că informaţia difuzată nu era lipsită de temei faptic.

Pe de altă parte, în *Flux nr. 6 v. Moldova*, Curtea a considerat că deşi publicaţia s-a referit la un subiect de interes public, aceasta s-a bazat pe o scrisoare anonimă, nu a depus niciun efort pentru a contacta persoana vizată şi a afla opinia acesteia, nu a efectuat nicio investigaţie pentru a verifica faptele relatate în scrisoarea anonimă şi a refuzat publicarea unei dezminţiri.

Flux nr. 6 v. Moldova
31. Dreptul la libera exprimare nu poate fi interpretat ca oferind ziarelor un drept absolut de a acţiona într-un mod iresponsabil prin acuzarea persoanelor de comiterea infracţiunilor, în lipsa la acel moment a unui substrat factologic (a se vedea *Bladet Tromsø and Stensaas,* § 66) şi fără a le oferi posibilitatea de a respinge acuzaţiile. Există limite ale dreptului lor de a comunica informaţii publicului, iar între acest drept şi drepturile celor prejudiciaţi trebuie asigurat un echilibru.

În *Timpul Info-Magazin şi Anghel v. Moldova*, Curtea a considerat că publicaţia a comunicat în mod legitim informaţie sub forma unor zvonuri neconfirmate, în situaţia în care nici o informaţie detaliată despre o tranzacţie dintre Guvern

[24] Hotărârea Lopes Gomes da Silva c. Portugaliei din 2000.

şi compania reclamantă nu era disponibilă, iar celelalte fapte necontestate ridicau îndoieli rezonabile privind legitimitatea acestei tranzacţii. Mai mult decât atât, publicaţia a informat cititorul într-un mod clar şi neambiguu despre caracterul neconfirmat al informaţiilor difuzate.

Timpul Info Magazin şi Anghel v. Moldova
Ca parte a rolului său de „câine de pază public", raportarea de către media despre „„poveşti" sau „zvonuri" – care provin de la alte persoane decât reclamantul – sau despre „opinia publică"" urmează a fi protejată dacă acestea nu sunt complet lipsite de temei (a se vedea *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, hotărâre din 25 iunie 1992, Seria A nr. 239, § 65).

În mod similar, în cauza *Flux nr. 7 v. Moldova*[25] Curtea a observat că în situaţii în care pe de o parte au fost enunţate fapte şi sunt prezentate probe insuficiente pentru a le demonstra, iar pe de altă parte, jurnalistul pune în discuţie un subiect de un adevărat interes public, este crucial de a verifica dacă jurnalistul a acţionat în mod profesionist şi cu bună-credinţă. La aceste aspecte ne vom referi mai jos când vom vorbi despre obligaţiile şi responsabilităţile asociate exercitării dreptului la liberă exprimare.

Mai mult decât atât, nu întotdeauna imposibilitatea pârâtului de a demonstra veridicitatea faptelor relatate constituie defăimare. În particular, deoarece acţiunea pentru protecţia dreptului la reputaţie este imprescriptibilă, există situaţii când, din cauza trecerii timpului, pârâtul, în mod rezonabil, nu mai poate demonstra toate faptele relatate. În cauza *Flux v. Moldova*, Curtea a considerat că şi în lipsa unor probe pentru toate faptele relatate, dar ţinând cont că marea parte a faptelor nu au fost considerate neadevărate sau abuzive şi că procedurile judiciare au fost iniţiate un an după ce evenimentele relatate s-au desfăşurat, sancţiunile pecuniare impuse publicaţiei nu au fost justificate. Desigur, aceasta nu ar trebui să încurajeze jurnaliştii să nu păstreze probe ce ar confirma veridicitatea celor relatate.

Cu atât mai mult cu cât informaţia difuzată conţine opinii (judecăţi de valoare), proporţionalitatea ingerinţei va depinde de existenţa unei baze faptice suficiente pentru acea declaraţie, deoarece o judecată de valoare lipsită de o bază faptică poate fi excesivă.

Instanţele naţionale, similar Curţii, atunci când examinează acţiuni de defăimare ce se referă la judecăţi de valoare, trebuie să determine dacă acestea nu au fost excesive sau tendenţioase, ţinând cont de aceiaşi factori: seriozitatea cercetării sau a investigaţiei, tonalitatea şi modalitatea de expunere a opiniei

[25] Hotărâre din 24 noiembrie 2009.

date, subiectul abordat (dacă este unul de interes public), enunțarea opiniei persoanei vizate, măsura în care circumstanțele de fapt puteau în mod rezonabil să determine opinia exprimată şi alte circumstanțe specifice cauzei.

În *Flux nr. 2 v. Moldova*, Curtea s-a referit la credibilitatea sursei de informație, ce a permis publicației reclamante să formuleze o anumită concluzie, ce a constituit o judecată de valoare bazată pe o bază faptică credibilă.

Prin urmare, pe lângă detaliile faptice ce în mod logic ar trebui să însoțească o opinie exprimată, Curtea pune multă valoare pe profesionalismul şi buna-credință a jurnaliştilor sau a instituției media.

Obligații şi responsabilități

În acest sens, însuşi Articolul 10 al Convenției la alineatul 2 menționează că exercitarea libertății de exprimare presupune anumite „obligații şi responsabilități" care de asemenea sunt aplicabile presei. Aceste „obligații şi responsabilități" capătă un anumit sens atunci când este vorba de afectarea reputației unor persoane private şi a „drepturilor altora". Tocmai din cauza acestor „obligații şi responsabilități", care sunt inerente exercitării libertății de exprimare, garanția oferită de Articolul 10 jurnaliştilor privind pregătirea reportajelor despre subiecte de interes general este condiționată de faptul dacă ei acționează cu bună-credință cu scopul de a oferi informație exactă şi de încredere conform eticii jurnalistice.

> *Flux nr. 6 v. Moldova*
> Curtea va examina dacă jurnalistul care a scris articolul contestat a acționat cu bună-credință şi în conformitate cu etica profesiei de jurnalist. În opinia Curții, acest lucru depinde în special de natura şi gradul defăimării în cauză, modul în care a fost scris articolul contestat şi măsura în care ziarul reclamant a putut, în mod rezonabil, să considere sursele sale ca fiind de încredere în ceea ce priveşte acuzațiile în cauză. Această ultimă chestiune trebuie stabilită prin prisma situației aşa cum ea i s-a părut jurnalistului în perioada relevantă, decât din retrospectivă (see *Bladet Tromsø and Stensaas c. Norvegiei* [GC], nr. 21980/93, § 66, ECHR 1999-III).

După cum am descris mai sus, tocmai felul în care jurnaliştii şi-au exercitat profesia în cauzele Busuioc, Timpul Info-Magazin, Flux (cu excepția Flux 6) a determinat Curtea să considere că dreptul lor la libera exprimare a fost încălcat, chiar dacă informația relatată nu era neapărat exactă (Busuioc) sau de încredere (Timpul Info-magazin).

Astfel, în cauza *Flux nr. 7 v. Moldova*, similar cauzei *Timpul Info-Magazin* s-a demonstrat că jurnalistul a acționat cu profesionalism şi bună-credință,

deoarece a încercat să verifice în măsură posibilă informația relatată, dar a fost refuzat. Însă, în lipsa unei informații oficiale despre un subiect de adevărat interes public, dar şi în prezența unor fapte incontestabile ce ridicau suspiciuni legitime privind modul de distribuire a unor apartamente, jurnalistul în mod rezonabil s-a simțit obligat să raporteze orice informație disponibilă, chiar şi zvonuri neconfirmate. Şi mai important, ziarul reclamant a informat clar cititorii săi chiar în acel articol că nu a putut verifica veridicitatea informației şi astfel a evitat să prezinte zvonurile pe care le comunica drept fapte certe.

Curtea a relevat distincția dintre această cauză şi cea a *Flux nr. 6 v. Moldova*, în care acelaşi ziar, deşi nu a putut demonstra veridicitatea faptelor relatate, nici nu a încercat să le verifice sau să ofere persoanelor vizate în articol posibilitatea de a da replică. În aşa fel, în Flux nr. 6, tocmai conduita neprofesionistă a publicației, alături de suma relativ modestă a compensației acordate, a determinat Curtea să constate că sancțiunea pecuniară nu a constituit o încălcare a Articolului 10 al Convenției.

Instanțele naționale urmează să țină cont în particular de calitatea persoanei care a difuzat informația contestată drept defăimătoare, căci, dacă autorul este un jurnalist, dreptul acestuia la liberă exprimare urmează a fi protejat în mod special, deoarece ține de sarcina jurnalistului şi a presei să investigheze şi să comunice informație de interes public. Prin urmare, aceeaşi informație poate avea natură diferită în funcție de autorul acesteia, deoarece există o prezumție puternică în favoarea libertății presei de a împărtăşi opinii şi idei.

Forma în care este expusă o informație de asemenea este protejată de libertatea de exprimare, deoarece jurnalistul ar trebui să poată exagera într-o anumită măsură sau chiar provoca cititorul. După cum menționam mai sus, Articolul 10 nu protejează doar informațiile care se bucură de popularitate, dar şi acelea care pot ofensa, şoca sau deranja. Judecătorul național şi, eventual, cel internațional, urmează să aprecieze dacă modalitatea în care anumite idei sunt exprimate constituie o formă intenționată pentru exprimarea lor, care necesită a fi protejată, deoarece contribuie la dezbaterile publice despre subiecte de interes public, sau dacă constituie o conduită lipsită de etică profesională, menită să afecteze drepturile şi reputația altora.

Persoanele vizate

Conform statisticii, majoritatea acțiunilor de defăimare sunt înaintate de aşa-numitele „persoane publice", adică de persoanele care, datorită funcției sau poziției pe care o ocupă în societate, constituie inevitabil subiectul materialelor

jurnalistice în chestiuni de interes public. De obicei, aceştia sunt politicienii, funcţionarii sau oamenii de afaceri.

Limitele criticii acceptabile sunt mai largi în privinţa unui politician decât în cazul unei persoane private. Spre deosebire de ultima, primul, inevitabil şi cu bună ştiinţă, se lasă deschis unei cercetări mai apropiate a cuvintelor şi comportamentului său de către jurnalişti şi de publicul larg, şi în consecinţă el trebuie să manifeste un grad sporit de toleranţă[26].

Explicaţia acestei poziţii poate fi furnizată de principiile unei societăţi democratice, în care critica la adresa celor care îşi exercită puterea constituie un drept fundamental şi o îndatorire a mijloacelor de comunicare în masă, a persoanelor obişnuite şi în mare măsură a societăţii. Acest fel de critică nu trebuie să fie limitată, deoarece constituie singurul mijloc de dezbatere în public a deficienţelor şi de stabilire a remediilor posibile.

Pe de altă parte, Curtea a considerat în cauza *Janowski c. Poloniei* că condamnarea penală a reclamantului, ca urmare a insultării a doi paznici municipali, nu a constituit o încălcare a Articolului 10 al Convenţiei. Curtea a observat că reclamantul a fost sancţionat nu pentru că şi-a exprimat opinia critică privind acţiunile paznicilor municipali, dar pentru modul în care s-a adresat acestora, şi anume folosind cuvinte injurioase. În continuare, Curtea a observat că deşi reclamantul era jurnalist de profesie, acesta îşi exprimase nemulţumirea faţă de paznici, în calitatea sa de persoană privată. Curtea a subliniat în acest sens că funcţionarii publici trebuie să beneficieze de încredere publică, în condiţii libere de orice perturbare nejustificată dacă se doreşte ca aceştia să-şi îndeplinească atribuţiile. Expusă unui control mai puţin riguros decât cea a persoanelor politice, reputaţia funcţionarilor publici este protejată împotriva atacurilor verbale injurioase sau insultătoare în timpul sau în legătură cu serviciul acestora, sub rezerva că acestea depăşesc limitele criticii admisibile. Cerinţele unei astfel de protecţii trebuie, totuşi, evaluate în comparaţie cu interesele libertăţii presei sau ale discutării deschise a chestiunilor de interes public[27].

În cauza *Saviţchi v. Moldova*, reclamantul în procedurile civile de defăimare era un poliţist – exponent al puterii de stat, care se bucură de o protecţie mai largă decât politicienii, de atacurile ofensive, abuzive şi defăimătoare în timp ce îşi exercită funcţiile. Însă deoarece relatările jurnalistei se refereau la o dezbatere de interes public, limbajul a fost moderat, iar ea se pare că nu a acţionat cu rea-voinţă în calitatea sa de jurnalist, Curtea a stabilit că a avut loc o inge-

---

[26] *Lingens v. Austria* (judgment of 8 July 1986, Series A no. 103, § 42; *Incal v. Turcia*, hot. 09 iunie 1998, § 54.

[27] *Janowski v. Poland* [GC], nr. 25716/94, § 33, ECHR 1999-I.

rință în libertatea de exprimare a jurnalistului. Analizând pasajele litigioase ale articolelor jurnalistei reclamante, Curtea a relevat mai degrabă exprimarea judecăților de valoare decât a faptelor.

Această regulă nu este absolută. În cauza *Busuioc v. Moldova*, referindu-se la articolele reclamantului privind anumite nereguli din cadrul Aeroportului Internațional Chişinău şi Agenției de Stat pentru Aviație Civilă, legate de vânzarea unor avioane, Curtea a observat că reclamanții în acțiunea civilă pentru defăimare nu erau nici funcționari ai organelor de ocrotire a normelor de drept şi nici procurori; şi ar fi exagerat de a extinde principiul *Janowski* asupra tuturor persoanelor care sunt angajate de stat sau de întreprinderi de stat; mai apoi, remarcile reclamantului au făcut parte dintr-o discuție deschisă şi continuă a chestiunilor de interes public (administrarea şi pretinsa folosire abuzivă a fondurilor publice).

În egală măsură, Curtea, referindu-se la compania *Steel and Morris,* a asimilat persoanelor publice companiile mari care în mod inevitabil şi cu bună ştiință se expun unui control public[28]. Ca şi în cazul oamenilor de afaceri care le administrează, limitele criticii acceptabile sunt mai largi în cazul unor astfel de companii.

Totuşi, pe lângă interesul public de a avea dezbateri deschise despre practicile de afaceri, există şi un interes concurent de a proteja succesul comercial şi viabilitatea companiilor, în beneficiul acționarilor şi al angajaților, dar şi pentru o bunăstare economică mai largă. Prin urmare, Statul se bucură de o marjă de apreciere în ceea ce priveşte mijloacele pe care le acordă prin legislația națională pentru a permite unei companii să conteste adevărul acuzațiilor care riscă să afecteze reputația acesteia şi limitele prejudiciului cauzat de acestea.

În cauza *Timpul Info-Magazin şi Anghel v. Moldova,* compania reclamantă în procedurile civile de defăimare nu putea fi comparată cu o corporație mare precum ar fi *Steel and Morris,* şi ea ar fi trebuit în mod logic să beneficieze de o protecție comparativ mai sporită a reputației sale. Însă Curtea a decis că atunci când o companie privată decide să participe în tranzacții în care sunt implicate fonduri publice considerabile, ea, în mod voluntar, se expune unei analize mai largi din partea opiniei publice. În special, dacă există acuzații că astfel de tranzacții au fost în detrimentul finanțelor publice, o companie trebuie să accepte critica din partea publicului.

După cum am observat mai sus, pe lângă funcția persoanei supuse criticii, un factor deosebit de important la examinarea cauzelor de defăimare îl constituie subiectul vizat şi în special dacă acesta este sau nu unul de interes public. Oda-

[28] *Steel and Morris v. the United Kingdom* (nr. 68416/01, § 94, ECHR 2005-II)

tă cu dezvoltarea jurisprudenței CEDO, s-a confirmat că există foarte puțin loc pentru restricții asupra discursului politic și pentru dezbaterea subiectelor de interes public. Astfel, gestionarea fondurilor publice, corupția în cadrul administrației de stat sau instituțiilor private, corupția politică constituie subiecte de interes public, pe care presa în calitatea sa de „câine de pază" este obligată să le investigheze și să le difuzeze, deoarece sunt subiecte importante pentru o societate democratică, iar publicul are un interes legitim de a fi informat despre ele, acestea făcând parte din dezbaterile politice[29].

Mărimea sancțiunii pecuniare

O sancțiune pecuniară poate determina existența sau lipsa unei ingerințe în libertatea de exprimare, nu doar prin simpla sa impunere de către o instanță judecătorească, dar și prin mărimea sa.

Astfel, Curtea a menționat că impunerea unor sancțiuni pecuniare, care pot determina închiderea instituțiilor media sau care sunt evident excesive, este capabilă „să descurajeze discuțiile deschise cu privire la chestiuni de interes public", prin reducerea definitivă la tăcere a unei voci disidente, ceea ce afectează libertatea presei în general[30].

Astfel, după cum menționam mai sus, sancțiunea aplicată de instanțele naționale publicației *Timpul Info-Magazin și Anghel* (prima instanță – 1,350,000 MDL, iar Curtea Supremă de Justiție a diminuat suma până la 130,000 MDL) a constituit un motiv suplimentar pentru a constata încălcarea Articolului 10 al Convenției.

Pe de altă parte, impunerea unor sancțiuni pecuniare modeste pentru situații în care jurnalistul sau instituția media nu și-au exercitat funcția cu profesionalism, poate constitui o măsură proporțională și necesară într-o societate democratică, fără a afecta libertatea presei în general[31].

Însă aplicarea nejustificată a unei sancțiuni pecuniare modeste nu poate restabili o încălcare a libertății de exprimare. Astfel, în cauza *Urbino Rodrigues*[32], Curtea a examinat cererea directorului unei publicații periodice sancționate cu o amendă pentru că a defăimat un alt jurnalist publicând un articol care califica metodele acestuia ca „tipice mafioților", acuzându-l de omiterea anumitor fapte în mod deliberat. Curtea a considerat că aceste expresii nu ar putea fi

---

[29] Flux nr. 4, parag. 33.

[30] Timpul Info- Magazin și Anghel v. Moldova, para. 39, *Cumpănă and Mazăre v. Romania* [GC], nr. 33348/96, § 114, ECHR 2004-XI

[31] Vezi mai sus, Flux nr. 6 v. Moldova.

[32] Urbino Rogrigues v. Portugalia, nr. 75088/01, hotărârea din 29 noiembrie 2005.

calificate ca defăimătoare, iar condamnarea reclamantului, indiferent de caracterul minim al pedepsei aplicate, constituie o încălcare a articolului 10 al Convenției.

Pentru a evalua caracterul modest sau exagerat al unei sancțiuni, instanțele naționale trebuie să țină cont nu doar de însăşi valoarea pecuniară a acestei sancțiuni, dar şi de plafonul prevăzut de lege, dacă acesta există. Prin urmare, în cauza *Amihalachioaie c. Moldovei*, deşi sancțiunea aplicată a constituit 360 de lei, faptul că aceasta era amenda maximă prevăzută de lege a constituit un motiv important pentru a constata încălcarea Articolului 10 al Convenției.

Motivele instanțelor de judecată şi procedura judiciară

Prin urmare, instanțele de judecată sunt încurajate să analizeze cauzele de defăimare conform punctelor de referință de mai sus, pentru a decide dacă urmează a fi protejat dreptul la reputație sau dreptul la libera exprimare. Indiferent de soluția la care a ajuns instanța, hotărârile acesteia trebuie să fie motivate, iar procedura judiciară trebuie să fie în conformitate cu exigențele unui proces echitabil.

Lipsa unei aprecieri date unor probe aduse de pârât sau refuzarea neîntemeiată de a acorda termene pentru ca pârâtul să-şi pregătească cauza pot constitui atât încălcări ale garanției unui proces echitabil, cât şi ale libertății de exprimare. Până în prezent, în cauzele moldoveneşti ce s-au referit la ambele încălcări, Curtea a preferat să examineze capătul privind libertatea de exprimare, considerând că acesta cuprinde şi problema garanțiilor unui proces echitabil, dar a reamintit de mai multe ori că echitatea procedurilor poate fi luată în calcul la examinarea ingerinței în exercitarea dreptului garantat de articolul 10.

Astfel, în cauza *Flux nr. 4 v. Moldova*, Curtea nu a putut să nu observe anumite ciudățenii în modul în care s-au derulat procedurile în fața instanțelor judecătoreşti naționale. Într-adevăr, Curtea notează o serie de elemente care, examinate cumulativ, au dus la o asemenea concluzie. În special, acțiunea dlui Stepaniuc a fost examinată în pofida faptului că el nu a plătit taxa de stat, fapt care, în mod normal, ar fi trebuit să rezulte în inadmisibilitatea acțiunii pe motive procedurale. Mai mult, el nu numai că nu s-a prezentat în fața instanței judecătoreşti, dar nici măcar nu a fost reprezentat. În acelaşi timp, cererile reclamantului de amânare a şedinței au fost respinse fără vreun motiv, în timp ce probele prezentate de el nu au fost în genere luate în considerație de către judecători. Curtea de Apel şi Curtea Supremă de Justiție nici măcar nu s-au pronunțat asupra argumentului reclamantului cu privire la pretinsa lipsă de independență şi imparțialitate a judecătorului I. M.

4. LIBERTATEA DE EXPRIMARE ŞI VIAŢA PRIVATĂ

Dacă dreptul la onoare şi demnitate nu este protejat per se de Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, dreptul la viaţă privată este prevăzut expres în Articolul 8 al acesteia. În acest fel, atunci când apare acest conflict dintre două drepturi prin publicarea unor informaţii privind viaţa privată a unei persoane, instanţele trebuie să găsească echilibrul adecvat dintre aceste două drepturi.

Într-o cerere din decembrie 2000, directorul unei ediţii periodice şi un jurnalist au reclamat că au fost sancţionaţi în urma publicării unui articol, însoţit de fotografii, referitor la viaţa privată a două personalităţi celebre. Curtea a considerat că „reportajele litigioase, axându-şi conţinutul doar pe aspectele private ale persoanelor puse în cauză, nu au putut fi considerate de a contribui la o dezbatere de interes general pentru societate, în pofida notorietăţii sociale a acestor persoane". Prin urmare, măsura litigioasă a fost considerată necesară într-o societate democratică pentru protecţia drepturilor altora, iar cererea a fost declarată inadmisibilă[33].

Într-o cauză[34] din noiembrie 2004, Curtea a estimat că sancţionarea reclamanţilor pentru atingerea la viaţa privată a unui membru al Parlamentului a constituit o încălcare a Articolului 10. Articolul litigios menţiona doar indirect parlamentara, precizând că ea era soţia persoanei despre urmăririle judiciare ale căruia relata articolul. O femeie politician trebuie să accepte faptul că anumite aspecte ale vieţii sale private vor fi atinse, căci comportamentele sale pot influenţa alegătorii. În această cauză, Curtea a considerat că parlamentara a folosit statutul şi imunitatea sa pentru a impune o sancţiune mai mare reclamanţilor.

Prin urmare, la determinarea echilibrului dintre aceste drepturi, instanţele naţionale urmează să ţină cont de calitatea persoanei vizate, dacă este persoană publică sau nu, de conţinutul informaţiei difuzate, dacă aceasta reprezintă un subiect de interes public sau nu, şi de scopul urmărit de persoana care a difuzat informaţia, dacă este un scop legitim şi de bună-credinţă.

5. LIBERTATEA DE EXPRIMARE ŞI ORDINEA PUBLICĂ

Atunci când restricţiile sunt impuse drept răspuns la o ameninţare teroristă, sub forma suprimării anumitor publicaţii, Statele dispun de o anumită libertate în evaluarea gravităţii şi complexităţii situaţiei respective.

---

[33] Campmany şi Lopez Galiacho Perona c. Spaniei (decizie), nr. 54224/00, 12 decembrie 2000, Culegere 2000-XII.

[34] Karhuvaara şi Iltalehti c. Finlandei, nr. 53678/00, hotărâre din 16 noiembrie 2004, Culegere 2004-X.

Criteriul esențial la evaluarea necesității şi proporționalității unor asemenea măsuri pare să fie impactul perceput al declarațiilor date. Curtea examinează dacă declarațiile interzise pot fi considerate drept capabile să incite la violență sau să propage violența, oferind autorităților naționale o marjă largă de apreciere. Însă atâta timp cât declarațiile examinate nu pot fi interpretate, din cauza tonalității, conținutului sau contextului, ca incitând la violență, nu poate fi vorba despre vreo justificare a urmăririi penale sau a condamnării, chiar dacă interviurile sau declarațiile conțin o opinie foarte diferită de cea a politicii de stat.

Ziarul moldovenesc *Kommersant Moldovy* şi-a încetat activitatea prin hotărârea instanțelor de judecată din Moldova, după ce a publicat mai multe articole în care a criticat procesul de negocieri dintre Guvernul Moldovei şi autoritățile autoproclamatei republici moldoveneşti nistrene. La sesizarea procuraturii, instanțele de judecată au căzut de acord că prin aceste articole publicația ar fi acordat susținere autorităților ilegitime transnistrene şi ar fi adus atingere în acest fel securității naționale, integrității teritoriale şi ordinii publice. Curtea a observat că instanțele naționale nu au motivat clar în ce mod aceste articole ar fi putut prezenta un pericol real pentru securitatea națională şi integritatea teritorială, dacă reprezentau în mare parte reluări de declarații critice ale unor lideri ruşi şi transnistreni la adresa autorităților moldoveneşti. Astfel, în lipsa unei justificări plauzibile privind impactul articolelor în cauză asupra securității naționale, instanțele judecătoreşti au încetat activitatea ziarului contrar Articolului 10 al Convenției[35].

6. LIBERTATEA DE EXPRIMARE ŞI AUTORITATEA JUDECĂTOREASCĂ

În cauza *Prager şi Oberschlick*[36] din aprilie 1995, Curtea a conchis că condamnarea unui jurnalist şi a unui editor pentru defăimarea unui judecător, în urma publicării comentariilor critice, nu constituia o încălcare a Articolului 10 al Convenției. În pofida „rolului iminent" jucat de presă într-un stat de drept, aceasta trebuie să respecte anumite limite. Criticile foarte severe împotriva integrității personale şi profesionale ale magistratului, pe care le-a exprimat reclamantul, erau lipsite de bună-credință şi nu respectau regulile eticii jurnalistice. În aceste condiții, Curtea a considerat că sancțiunea aplicată nu a fost disproporționată protecției reputației altei persoane şi apărării autorității puterii judiciare.

[35] Kommersant Moldovy c. Moldovei, nr. 41827/02, hotărâre din 9 ianuarie 2007.

[36] Prager şi Obershlick c. Austriei, hotărâre din 26 aprilie 1995, Seria A nr. 313.

În cauza *Tourancheau şi July*[37], Curtea a examinat cererea directorului publicaţiei *Liberation* şi a unei jurnaliste sancţionaţi cu o amendă pentru publicarea actelor de procedură penală până la citirea lor în şedinţă publică. În particular, cotidianul *Liberation* a publicat articolul primei reclamante, care relata circumstanţele unui omor, în timp ce procesul era în derulare, iar cei doi suspecţi erau încă cercetaţi. Ambii se acuzau reciproc de o crimă. Articolul publicat relata circumstanţele în care a avut loc omorul. Curtea a considerat că articolul litigios susţinea versiunea faptelor unui suspect în detrimentul altuia. În acest fel, sancţiunea impusă avea menirea să protejeze „reputaţia şi drepturile altei persoane" şi să asigure garanţia „autorităţii şi imparţialităţii puterii judiciare". Astfel, Curtea a considerat că instanţele naţionale au pus corect pe primul plan atingerea adusă prezumţiei nevinovăţiei de către reclamanţi.

7. DREPTUL DE A PRIMI INFORMAŢIE

Articolul 10 al CEDO nu poate fi folosit pentru a deriva un drept general de acces la informaţie. În *Guerra c. Italiei*[38], Curtea a enunţat fără echivoc că libertatea de a primi informaţie interzice în special guvernelor de a restrânge dreptul unei persoane de a primi informaţia pe care alţii doresc să o împărtăşească. În acea cauză Curtea nu a impus autorităţilor obligaţia de a colecta şi distribui informaţia despre un subiect de interes public.

Însă în cazul în care un subiect diseminează informaţie, fiecare dispune de dreptul de a primi această informaţie, fără restricţii. Astfel în cauza *Open Door şi Dublin Well Woman c. Irlandei*[39], Curtea a considerat că a avut loc încălcarea Articolului 10 al Convenţiei prin impunerea de către instanţele naţionale a unei interdicţii la servicii de consiliere în domeniul avortului, pe când asemenea servicii aveau un caracter neutru şi informaţia era uşor disponibilă din alte surse. În altă cauză contra Turciei, Curtea a considerat că cenzura aplicată de autorităţile Republicii Turce a Ciprului de Nord manualelor şcolare elaborate pentru grecii ciprioţi a constituit o încălcare a libertăţii de a primi informaţie[40].

8. CONCLUZII

Libertatea de exprimare, ca drept indispensabil unei democraţii, presupune asumarea tuturor responsabilităţilor legate de exercitarea acestui drept. Astfel,

---

[37] Tourancheau şi July c. Franţei, nr. 53886/00, hotărâre din 24 noiembrie 2005.

[38] Hotărâre din 19 februarie 1998, RJD 1998-I.

[39] Hotărâre din 20 octombrie 1997, Seria A nr. 246.

[40] Cipru c. Turciei, hotărâre din 10 mai 2001, ECHR 2001-IV.

dacă democrația înseamnă pluralism, libertatea de exprimare permite, la rândul ei, exprimarea de idei diverse, contradictorii, critice sau şocante. Dar democrația înseamnă şi echitate, ordine şi justiție. Prin urmare, libertatea de exprimare nu legalizează abuzuri, calomnii şi defăimare.

Libertatea de expresie este una din condițiile de creare şi de existență a unei democrații, dar nu un instrument de luptă împotriva ei. Orice recurgere nepotrivită la această libertate, care atentează la valorile democratice, inclusiv la cele ale onoarei şi demnității umane, este inadmisibilă. Restricțiile aduse libertății de exprimare au în special menirea să asigure exercitarea continuă a acestei libertăți în spiritul democratic în care a fost acordată fiecăruia.

Din aceste motive, Curtea încurajează jurnaliştii din R. Moldova să-şi exercite onest şi profesionist rolul de „câine de pază” al democrației şi aprobă orice metode jurnalistice de investigație dacă acestea tratează un subiect de interes public şi nu afectează în mod disproporționat viața privată a altora sau nu depăşesc în alt mod limitele admisibile.

În egală măsură, Curtea încurajează instanțele naționale din Moldova să adopte hotărâri judecătoreşti juste prin care să identifice clar sensul acestor limite admisibile în contextul cauzei judecate şi să promoveze principiile exercitării libertății de exprimare, în modul prescris de Articolul 10 al Convenției şi de jurisprudența Curții.

Capitolul II. Corespunderea legislației moldovenești privind libertatea de exprimare și defăimarea cu standardele Uniunii Europene

1. DISPOZIȚII LEGALE REFERITOARE LA LIBERTATEA DE EXPRIMARE ÎN RM

Libertatea de exprimare este strâns legată de libertatea conştiinţei şi o putem defini ca posibilitatea omului de a-şi exprima în scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, gândurile, opiniile, credinţele religioase şi creaţiile spirituale de orice fel.

După proclamarea independenţei, Republica Moldova s-a orientat în direcţia instaurării statului de drept, cu respectarea tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale. Pentru a oferi legitimitate tinerei democraţii şi libertăţilor fundamentale, legiuitorul a adoptat, de-a lungul timpului, diferite acte cu caracter normativ. Nu au făcut excepţie nici dispoziţiile legale referitoare la libertatea de exprimare. Astfel, cadrul legislativ al Republicii Moldova conţine prevederi cu caracter general şi prevederi cu caracter special referitoare la libertatea de exprimare.

Libertatea de exprimare de care fac uz principalii actori în domeniu se raportează la anumite prevederi naţionale şi internaţionale. Cadrul juridic respectiv se referă îndeosebi la mass-media care are ca scop difuzarea informaţiei cu privire la unele probleme precise, pe un anumit teritoriu şi având un public-ţintă. Într-un stat de drept, în care orice drept sau libertate are un suport juridic, ce indică, în mod strict sau permisiv, un anumit comportament de urmat, în anumite circumstanţe şi, raportat la anumiţi factori, importanţa codificării normelor de comportament ale actorilor din domeniul mass-media, pentru crearea de norme prohibitive şi regulatorii în domeniu, este o idee recurentă. Existenţa restrângerilor în domeniul libertăţii de exprimare se vrea ca un mecanism eficient în combaterea fenomenului de defăimare sau deviere de la principiile jurnalismului corect. Orice sursă, indiferent de tipul ei, are dreptul de a se pronunţa asupra unui fapt, dar statul prin mecanismele sale poate impune anumite limite când se constată că s-a atentat la o valoare a statului sau s-a lezat onoarea şi demnitatea unei persoane ori instituţii. Luând în considerare universalitatea legilor, mass-media se bazează pe principiul informării prompte, fiind necesar ca suportul material difuzat sau tipărit să utilizeze surse studiate temeinic, cu diligenţă investigaţională şi să aibă un caracter informativ propriu. Astfel,

putem conchide că dreptul la libera exprimare urmează a fi limitat doar în condițiile legii, cu studierea multiaspectuală a problemei invocate, prin prisma principiilor universal recunoscute.

Dispozițiile legale generale din domeniul libertății de exprimare în mare parte sunt reflectate de *Constituția* RM. Conform art. 4 alin.(1) din Constituție, dispozițiile privind drepturile şi libertățile omului se interpretează şi se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

De remarcat, la acest compartiment, Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova (nr. 55 din 14.10.99). În hotărâre se precizează: în art. 4 din Constituție se garantează nu numai drepturile şi libertățile fundamentale ale omului, consacrate de Constituție, dar şi principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internațional. Prin principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internațional se înțeleg principiile şi normele dreptului internațional cu caracter general şi universal.

Prin sintagma „celelalte tratate la care Republica Moldova este parte", cuprinsă în art. 4 alin.(1) din Constituție, se înțeleg tratatele internaționale ratificate de către Republica Moldova, inclusiv tratatele internaționale la care Republica Moldova a aderat, care sunt executorii pentru Republica Moldova. Principiile şi normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate şi cele la care Republica Moldova a aderat sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova şi devin norme ale dreptului ei intern. Dacă există neconcordanțe între pactele şi tratatele internaționale privind drepturile fundamentale ale omului şi legile interne ale Republicii Moldova, potrivit dispozițiilor art. 4 alin.(2) din Constituție, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaționale.

Este important de menționat că *Codul Civil*, *Codul Contravențional*, *Codul Penal, Codul de Procedură Penală* şi *Codul Electoral* conțin dispoziții legale din domeniul libertății de exprimare într-o manieră mai directă sau doar tangențială, în funcție de domeniile reglementate.

Dispozițiile legale speciale, cele mai importante şi de impact nemijlocit, sunt reflectate de următoarele acte: *Codul audiovizualului al Republicii Moldova* (Legea nr. 260-XVI din 27.07.2006), *Legea presei* (Legea nr. 243-XIII din 26.10.1994), *Legea cu privire la activitatea editorială* (nr. 939-XIV din 20.04.2000), *Legea cu privire la secretul de stat* (nr. 245-XVI din 27.11.2008), *Legea cu privire la secretul comercial* (nr. 171-XIII din 06.07.1994), *Legea cu*

privire la informatizare şi la resursele informaţionale de stat (nr. 467-XV din 21.11.2003), *Legea privind contracararea activităţii extremiste* (nr. 54-XV din 21.02.2003), *Legea cu privire la publicitate* (nr. 1227-XIII din 27.06.1997), *Legea cu privire la protecţia datelor cu caracter personal* (nr. 17-XVI din 15.02.2007), *Legea privind codul de conduită a funcţionarului public* (nr. 25-XVI din 22.02.2008), *Hotărârea explicativă a Plenului Curţii Supreme de Justiţie a RM* nr. 8 din 09.10.2006.

Libertatea de exprimare se regăseşte în Constituţie la art. 32, prin care se garantează libertatea opiniei şi a exprimării, şi la art. 34, prin garantarea dreptului la informaţie. Astfel, prin al. 1 al art. 32 al Constituţiei, oricărui cetăţean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum şi libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Este o prevedere generală, care garantează în mod imperativ dreptul la libertatea de exprimare şi dictează cursul pe care trebuie să-l urmeze legiuitorul în adoptarea de legi accesorii libertăţii de exprimare, oferind, în acelaşi timp, o garanţie specială a respectării dreptului vizat. La al. 2 al art. 32 al Constituţiei sunt indicate limitele libertăţii de exprimare, în vederea ocrotirii valorilor democratice, fiind stipulat că libertatea de expresie nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul persoanei la viziune proprie. Alineatul 3 al articolului menţionat trezeşte cele mai multe controverse. Cele mai aprinse discuţii le trezeşte expresia: „sunt interzise şi pedepsite prin lege contestarea şi defăimarea statului şi a poporului". În opinia mai multor organizaţii de specialitate, această prevedere ar putea fi folosită ca un mecanism de represiune a libertăţii de exprimare a factorului care guvernează şi deţine puterea în stat. De asemenea, al. 3 al art. 32 al Constituţiei mai interzice îndemnul la război de agresiune, la ură naţională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violenţă publică, precum şi alte manifestări ce atentează la regimul constituţional.

Dispoziţiile legale regăsite în Codul Civil referitoare la libertatea de exprimare pun la dispoziţia persoanei interesate mai cu seamă mecanismul de protecţie împotriva „abuzului" de expresie nejustificat, în acest sens art. 16 oferind posibilitatea de apărare a onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale. Anume acest art. 16 al Codului Civil a trezit şi trezeşte multe controverse în rândurile mass-media, ale societăţii civile dar şi ale politicienilor. Sunt cunoscute tentative de modificare, care în mare parte au trezit dezaprobarea atât organizaţiilor non-guvernamentale de profil, cât şi în general a mass-media. Astfel, art. 16 al Codului Civil al RM – privit stricto senso, dar şi prin prisma analizei efectuate de specialiştii din domeniu *(comentariul Codului Civil al RM, vol. II, editura Arc)* – consfinţeşte garanţiile juridico-civile de apărare a drepturilor personale nepatrimoniale ale persoanelor fizice şi juridice la onoare, demnitate şi

reputație profesională. Onoarea persoanei fizice reprezintă aprecierea socială a acesteia din partea societății. Demnitatea este autoaprecierea din partea persoanei a calităților sale morale, profesionale. Reputația profesională constituie aprecierea calităților profesionale ale persoanei. Persoana, ale cărei onoare, demnitate sau reputație profesională au fost lezate, este în drept să recurgă la apărarea lor. Ea este în drept să ceară dezmințirea acelor informații care îi lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională, dacă acestea nu corespund realității. Prin „informații" se are în vedere orice relatare cu privire la un fapt, o opinie sau o idee sub formă scrisă, de sunet şi/sau de imagine. Persoanele fizice şi juridice sunt în drept să ceară dezmințirea informațiilor care le lezează onoarea, demnitatea, reputația profesională numai în acele cazuri în care ele nu corespund realității. În cazul răspândirii informațiilor care lezează reputația profesională a persoanei juridice, ea este în drept să ceară dezmințirea lor, schimbarea documentelor emise, publicarea replicii în mijloacele de informare în masă, declararea informației ca fiind neveridică. Persoana juridică este în drept să ceară şi repararea prejudiciului cauzat. Prejudiciul moral nu poate fi compensat persoanei juridice, ci numai persoanelor fizice, fiindcă numai acestea pot suporta suferințe psihice sau fizice. Cel puțin aceasta este părerea autorilor comentariului Codului Civil, care pentru moment ar intra în contradicție cu unele soluții practice date de instanțele de judecată.

La examinarea acțiunii privind dezmințirea informațiilor care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională, sarcina probațiunii revine atât reclamantului, cât şi reclamatului. Reclamatul este obligat să dovedească că informația răspândită corespunde realității. Reclamantul este obligat să demonstreze numai faptul răspândirii afirmațiilor de către reclamat. Reclamantul poate aduce dovezi că afirmațiile răspândite nu corespund realității, dar acesta este un drept, şi nu o obligație.

Onoarea şi demnitatea persoanei fizice poate fi apărată şi după decesul acesteia. Astfel, dreptul de a cere apărarea onoarei, demnității sau reputației profesionale ale persoanei decedate îl au persoanele interesate. Dacă instanța de judecată stabileşte că informațiile răspândite nu corespund realității, ea va satisface acțiunea, pronunțând hotărârea în care trebuie să indice metoda de dezmințire a informațiilor care nu corespund realității.

Dacă informațiile care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională sunt răspândite prin mijloace de informare în masă, instanța de judecată va obliga organul de informare în masă să publice o dezmințire la aceeaşi rubrică, pagină, în acelaşi program sau ciclu de emisiuni, în cel mult 15 zile de la data intrării în vigoare a hotărârii judecătoreşti.

Modalitatea de dezmințire a informațiilor, care lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională, răspândite prin alte mijloace decât cele menționate mai sus se stabileşte de instanța de judecată de la caz la caz, având în vedere modalitatea utilizată la răspândirea acestor informații.

La art. 16, Codul Civil stabileşte o modalitate specifică de apărare a drepturilor şi intereselor ocrotite de lege, dacă în mijloacele de informare în masă au fost răspândite informații, care lezează aceste drepturi şi interese, dar corespund realității sau răspândirea informațiilor nu lezează drepturile şi interesele persoanei, nu corespund realității, dar răspândirea lor lezează persoana în drepturile şi interesele sale, o umilesc. În aceste cazuri, persoana are dreptul să publice replica sa în mijlocul de informare în masă pe contul acestuia. Deşi acest mod de apărare, precum publicarea replicii, este stabilit doar pentru răspândirea informațiilor prin mijloacele de informare în masă, nu este exclusă posibilitatea aplicării metodei respective şi în cazul răspândirii informațiilor prin alte metode.

Art. 16, Cod Civil, mai confirmă posibilitatea utilizării pentru apărarea onoarei, demnității şi reputației, pe lângă metodele speciale de apărare şi metodele generale de apărare. Dintre acestea sunt evidențiate cele mai răspândite: repararea prejudiciului patrimonial şi compensarea prejudiciului moral cauzat. Prejudiciul material şi moral cauzat prin răspândirea informației care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională urmează să fie reparat conform normelor care se conțin la Capitolul XXXIV al Codului Civil al RM (obligații care nasc din cauzarea de daune). În conformitate cu aceste norme, repararea prejudiciului patrimonial poate avea loc doar în cazul răspândirii cu vinovăție a informațiilor care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională (art. 1398), iar prejudiciul moral se compensează indiferent de vinovăția autorului (art. 1422).

Alin. 9, art. 16, CC RM, conține încă un mod special de apărare a onoarei, demnității sau reputației profesionale în cazul în care identificarea persoanei care a difuzat informația ce lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională unei alte persoane este imposibilă, adică este anonimă. Persoana, ale cărei onoare, demnitate sau reputație profesională au fost lezate de o persoană neidentificată (anonimă), este în drept să se adreseze instanței de judecată cu o cerere prin care se solicită declararea informației răspândite ca fiind neveridică. Examinarea cererii are loc în baza prevederilor Capitolului XXIV din Codul de Procedură Civilă. La răspândirea anonimă a informațiilor nu se atribuie publicarea în mijloacele de informare în masă fără indicarea autorului. În această situație, în toate cazurile se cunoaşte răspânditorul. Prin urmare, răspunzător

pentru răspândirea informațiilor care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională este organul de informare în masă.

Codul Penal vine cu un mecanism dur de stabilire a limitelor referitoare la libertatea de exprimare. Incriminarea unor acțiuni/inacțiuni privind libertatea de exprimare are scopul protejării conviețuirii armonioase a indivizilor în societate. Pur conceptual, scopul Codului Penal este mai mult decât nobil. Astfel, Codul Penal al RM incriminează la art. 140 răspândirea de informații tendențioase ori inventate ce vizează declanșarea unui război sau alte acțiuni orientate spre declanșarea unui război. La art. 177 este incriminată fapta de culegere ilegală de informație sau răspândirea informației ocrotite de lege. Codul Penal mai limitează libertatea de exprimare la art. 341 dacă aceasta este exprimată în chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale sau teritoriale a Republicii Moldova. Dacă exprimarea se manifestă prin ațâțarea vrajbei sau dezbinării naționale sau rasiale, aceasta va fi pedepsită de către organele de drept ale RM, deoarece acțiunile enumerate întrunesc elementele componenței de infracțiune prevăzute la art. 346 CP. Modificările aduse în luna mai 2009 la Codul Penal al RM au contribuit la decriminalizarea anumitor fapte considerate anterior ca infracțiuni, astfel oferind libertății de exprimare un spațiu mai mare de manevră. Un exemplu elocvent este excluderea art. 304 din Codul Penal, fiind exclusă astfel răspunderea penală pentru calomnierea judecătorului, a organului care efectuează urmărirea penală sau contribuie la înfăptuirea justiției. Au fost reduse și pedepsele pentru infracțiunile menționate.

În anul 2009, a fost adoptat noul Cod Contravențional al RM, act juridic care conține o serie de prevederi legate direct sau indirect de libertatea de exprimare sau de acțiunile tangențiale cu privire la libertatea de exprimare. Sunt prevăzute măsuri care limitează convențional libertatea de exprimare menite să asigure menținerea ordinii publice și respectarea prevederilor legii. Astfel, este sancționată afișarea informațiilor electorale în locuri neautorizate (art. 50), agitația electorală în ziua imediat anterioară zilei votării ori în ziua votării (art. 52), injuria (art. 69), calomnia (art. 70), divulgarea informației confidențiale privind examenul medical de depistare a contaminării cu virusul imunodeficienței umane (HIV) ce provoacă maladia SIDA (art. 75), obținerea sau divulgarea informațiilor care constituie secret comercial sau fiscal (art. 107), încălcarea legislației cu privire la publicitate (art. 364). Este foarte important că acțiuni ca injuria și calomnia nu constituie infracțiuni, nu sunt penal condamnabile, dar sunt contravenții care au efecte și urmări mult mai blânde pentru cel care se face vinovat. Psihologic, acest lucru oferă o mai mare protecție a dreptului la libera exprimare. Din păcate, legiuitorul a păstrat ca mecanism de represiune

în cazul calomniei, prevăzută la art. 70 Cod Contravențional, aplicarea arestului pe un termen de până la 15 zile, ceea ce rămâne a fi în opinia jurisprudenței europene ca un mecanism excesiv de protejare a reputației profesionale. Acest lucru vine ca o consecință a faptului că jurisprudența europeană asimilează pedepsele administrative cu cele penale.

O problemă nu mai puțin importantă este delimitarea şi aprecierea justă a acțiunilor care sunt considerate ca injurioase de cele calomnioase. Legiuitorul defineşte injuria ca fiind vorbele sau faptele făcute în public care înjosesc onoarea şi demnitatea persoanei. Conform legii, calomnia este definită ca răspândirea cu bună ştiință a unor scorniri mincinoase ce defăimează o altă persoană, însoțită de învinuirea de săvârşire a unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave ori soldată cu urmări grave. Contravențiile respective sunt apreciate într-o manieră asemănătoare şi de dicționarul explicativ al limbii române (DEX). Diferența majoră dintre injurie şi calomnie, după cum se observă din definiție, constă în faptul că, în cazul calomniei, este tot timpul prezentă intenția directă de a răspândi informație ce defăimează care neapărat trebuie să fie însoțită de învinuirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave. Adică, în cazul calomniei, persoana calomniată este învinuită de comiterea unor infracțiuni pentru care legea penală a RM prevede pedepse privative de libertate de la 12 ani până la detenția pe viață. Noțiunea „urmări grave", din păcate, lasă loc pentru ambiguități, deoarece gradul de apreciere a acestora cunoaşte o marjă de eroare mult mai mare.

Reglementările speciale prevăzute în *Codul Audiovizualului* au drept scop asigurarea apărării drepturilor consumatorului de programe de a recepționa informații corecte şi obiective, care ar contribui la libera formare a opiniei, asigurarea drepturilor radiodifuzorilor la libertate editorială şi libertate de exprimare, instituirea principiilor democratice de funcționare a audiovizualului din Republica Moldova şi stabileşte, în spiritul drepturilor şi libertăților constituționale, bazele juridice de reglementare a tuturor proceselor legate de audiovizual. Codul Audiovizualului de asemenea mai prevede şi un sistem de sancționare a celor care încalcă prezentul Cod. O problemă evidentă de procedură rezidă în posibilitatea Consiliului Coordonator de a transmite materialele în instanță pentru intentarea unei cauze penale, chiar dacă există organe abilitate prin lege care se ocupă de intentarea şi supravegherea desfăşurării procesului penal.

Prin *Legea Presei* este garantată libertatea presei, libertatea de exprimare şi limitările de publicitate. Legea presei este divizată în şapte capitole. Capitolul I conține dispozițiile generale care redau scopul şi obiectul legii. Capitolul II reglementează organizarea activității publicațiilor periodice şi a agențiilor de

presă. Modul de difuzare a presei este reglementat la capitolul III, iar drepturile şi obligaţiile jurnalistului sunt prevăzute la capitolul IV. Legea presei reglementează şi activitatea jurnaliştilor străini pe teritoriul RM, dar şi a jurnaliştilor RM în afara ţării, lucru stabilit în capitolul V. Capitolul VI se intitulează „Răspunderea pentru încălcarea prezentei legi" indicând subiecţii responsabili. Colaborarea internaţională este stipulată la capitolul VII. Legea presei a fost adoptată cu mari dificultăţi, provocând discuţii controversate şi obiecţii principiale ale organizaţiilor non-guvernamentale locale şi ale experţilor Consiliului Europei. Ulterior, legea a fost modificată prin alte opt legi. Numeroasele amendamente la acest act normativ, elaborat fără un concept clar, fără a se ţine cont de experienţa internaţională, demonstrează imperfecţiunea şi inutilitatea acestuia din perspectiva opţiunii pentru o presă liberă. Legea nu reglementează independenţa publicaţiilor periodice, ci doar descrie în mod rutinar schema de organizare a activităţii acestora şi conţine prevederi care, contrar aparenţelor, pun în pericol principiile libertăţii presei şi pluralismului de opinii.

Legea cu privire la activitatea editorială îşi propune ca unul din scopurile sale asigurarea dreptului la libertatea gândirii şi a cuvântului, la exprimarea liberă a opiniilor şi convingerilor. Prin respectiva lege statul poate dirija anumite activităţi editoriale prin neadmiterea monopolizării, respectarea deplinei libertăţi, consolidarea şi modernizarea bazei tehnico-materiale, organizatorice, juridice şi ştiinţifice în acest domeniu. Modificările făcute la lege în anul 2008 au scopul de a interzice apariţia literaturii prohibite de Constituţie la art. 32(3). Conform notei informative la proiectul de lege prin care se propunerea modificarea legii cu privire la activitatea editorială, prezentat de Ministerul Culturii, aceste amendamente au scopul de a împiedica „apariţia literaturii cu caracter interzis de art. 32(3) din Constituţie" – contestarea şi defăimarea statului şi a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură naţională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violenţă publică, precum şi alte manifestări ce atentează la regimul constituţional. Directorii celor mai importante edituri din Moldova, precum şi scriitori şi organizaţii neguvernamentale au criticat proiectul de lege pentru că încurajează cenzura, în pofida faptului că aceeaşi lege interzice cenzura. În consecinţă, articolul a fost adoptat într-o formulă succintă conţinând doar interdicţia generală de a edita „lucrări care contravin legislaţiei în vigoare". Cenzurarea literaturii editate în Republica Moldova – acesta este, de fapt, scopul amendamentelor.

De remarcat în acest context este Avizul Curţii Constituţionale asupra proiectului de lege pentru modificarea art. 32 din Constituţia Republicii Moldova. În noiembrie 2007, Guvernul Republicii Moldova a aprobat o iniţiativă legislativă prin care a propus Parlamentului să excludă din articolul 32 al Constitu-

ției sintagma „contestarea şi defăimarea statului şi a poporului”. În decembrie 2008, Curtea Constituțională, cu votul a cinci judecători, a dat aviz negativ inițiativei Guvernului, considerând că proiectul de lege pentru modificarea alin. (3) art. 32 din Constituție în partea care prevede excluderea sintagmei „contestarea şi defăimarea statului şi a poporului” are ca rezultat încălcarea dispozițiilor constituționale privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, diminuarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale cetățenilor, a garanțiilor acestora. De asemenea, Curtea consideră că excluderea acestei prevederi din textul constituțional nu va contribui la exercitarea mai eficientă a libertății de exprimare. Autoritatea de jurisdicție constituțională precizează în avizul său că neinterzicerea prin lege a actelor de contestare şi defăimare a statului ar pune în pericol suveranitatea țării şi regimul constituțional. În acest fel, se menține pericolul interpretării arbitrare din partea autorităților administrației publice a enunțurilor, nemulțumirilor, dubiilor, opiniilor, expuse de către persoane în exercitarea libertății de exprimare. Într-o opinie separată expusă de judecătorul Victor Puşcaş, acesta consideră că avizul negativ asupra unei părți a proiectului legii de revizuire a Constituției este nefondat şi că angajamentul asumat de Republica Moldova va putea fi realizat doar prin revizuirea de către Curtea Constituțională a propriului său aviz, deoarece inițiativa de revizuire a art. 32 alin.(3) din Constituție ar fi contribuit la asigurarea exercitării libertății opiniei şi a exprimării.

Legea cu privire la informatizare şi la resursele informaționale de stat impune anumite limitări la libertatea de expresie cu scopul protejării şi reglementează raporturile juridice care apar în procesul de creare, formare şi utilizare a resurselor informaționale automatizate de stat, a tehnologiilor, sistemelor şi rețelelor informaționale. Capitolul VI al legii reglementează utilizarea resurselor informaționale. Astfel, la art. 27 este stipulat faptul că resursele informaționale de stat sunt publice şi accesibile tuturor. Excepție face informația documentată atribuită, conform legii, categoriei de informație cu acces limitat. Prin lege este stabilit clar şi univoc care informație poate fi comunicată şi care este necesitatea limitării libertății de exprimare.

Datele cu caracter personal sunt protejate prin *Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal*, care are drept scop asigurarea protecției drepturilor şi libertăților persoanei la prelucrarea datelor ei cu caracter personal, inclusiv a protecției drepturilor la inviolabilitatea vieții private, la secretul personal şi familial. Ca urmare a dezvoltării mijloacelor electronice de informare în masă şi a tehnologiilor de acumulare, prelucrare şi stocare a datelor, aspectele juridice şi etice ale problemei abordate capătă noi dimensiuni. Probabil anume evoluția tehnologiilor informaționale şi problemele globale pe care le ridică aceasta au

condiționat orientarea doctrinei europene privind dreptul la viața privată spre elaborarea măsurilor de protecție împotriva imixtiunii în viața privată în special prin intermediul tehnicii de calcul. A apărut chiar şi o noțiune specifică, şi anume: „protecția datelor cu caracter personal”. Într-adevăr, dacă până nu demult datele despre persoane erau slab sistematizate şi dispersate pe diferiți purtători materiali, care erau practic inaccesibili şi nu se supuneau prelucrării automatizate, iar deseori nici nu permiteau identificarea persoanei, acum amprentele informaționale ale vieții noastre private capătă o existență electronică personalizată. Începând cu datele despre circulația resurselor financiare în contul bancar, convorbirile prin intermediul mijloacelor electronice moderne, corespondența electronică, adresele vizitate pe Internet, meniul programelor vizionate şi terminând cu cumpărăturile pentru care s-au efectuat achitări prin intermediul cărților electronice şi lista publicațiilor abonate – toate informațiile pot fi accesate la distanță, oferind posibilitatea identificării sigure a titularului. Atât Consiliul Europei, cât şi autoritățile legislative ale Uniunii Europene (Comitetul de Miniştri şi Parlamentul European) au adoptat acte normative şi recomandări privind protecția datelor cu caracter personal în scopul armonizării legislațiilor din diferite state. Conform art. 5 al Convenției pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, datele cu caracter personal care constituie obiectul prelucrării automatizate urmează a fi: obținute şi prelucrate în mod corect şi legal; înregistrate pentru scopuri determinate şi legitime, fără a fi utilizate într-un mod incompatibil cu aceste scopuri; adecvate, pertinente şi neexcesive în comparație cu scopurile pentru care au fost înregistrate; exacte şi, acolo unde este necesar, actualizate; păstrate sub o formă ce permite identificarea subiecților datelor respective pentru un termen nu mai mare decât cel necesar scopurilor pentru care au fost înregistrate datele. Convenția delimitează în mod special o categorie de date cu caracter personal extrem de sensibile şi prescrie că informațiile referitoare la originea rasială, opiniile politice, convingerile religioase şi alte convingeri, precum şi datele referitoare la sănătate sau la viața sexuală, pot fi prelucrate în mod automat numai dacă dreptul intern prevede garanțiile necesare. Convenția stipulează aceleaşi condiții şi pentru datele privind condamnările penale (art. 6). În vederea asigurării unei protecții eficiente a datelor cu caracter personal înregistrate în fişiere automatizate, se prescrie luarea măsurilor de securitate pentru prevenirea pierderii, distrugerii accidentale sau neautorizate a acestora, precum şi contra accesului, modificării sau difuzării neautorizate.

Noua *Lege cu privire la protecția secretului de stat* din anul 2008 are ca scop stabilirea cadrului juridic de protecție a secretului de stat în scopul asigurării intereselor şi/sau securității Republicii Moldova. Protejarea secretului de

stat se realizează prin organizarea sistemului național de protecție a secretului de stat. Pentru o transparență a domeniului secretului de stat, la art. 9 al legii menționate este stipulat nomenclatorul informațiilor atribuite la secret de stat care prevede că în scopul promovării unei politici de stat unice în domeniul atribuirii informațiilor la secret de stat şi al secretizării lor, Guvernul aprobă Nomenclatorul informațiilor atribuite la secret de stat în care sunt incluse şi autoritățile publice cu împuterniciri de dispoziție asupra acestor informații. La al. 2 este menționat că Nomenclatorul informațiilor atribuite la secret de stat se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova şi poate fi revizuit în caz de necesitate.

În strânsă legătură cu legea menționată mai sus este şi *Legea cu privire la secretul comercial* care impune anumite restricții dreptului la libera exprimare în scopul protejării secretelor care nu sunt clasificate ca de stat şi care țin de producție, tehnologie, administrare, de activitatea financiară şi de altă activitate a agentului economic, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate să aducă atingere intereselor respectivului agent economic.

Legea privind contracararea activității extremiste limitează libertatea de exprimare dacă această exprimare este catalogată ca fiind una extremistă. Este prevăzută şi răspunderea mijlocului de informare în masă pentru difuzarea materialelor cu caracter extremist şi desfăşurarea activității extremiste. Această lege a fost criticată intens de societatea civilă, fiind considerată un instrument periculos pentru democrație. Deşi nu s-au aplicat sancțiuni în baza ei până la acest moment, ea a fost utilizată de mai multe ori în calitate de „sperietoare" în cazul organizației neguvernamentale „Hyde Park". Această lege ridică multiple probleme în raport cu libertatea de exprimare şi libertatea presei deoarece utilizează prevederi prea generale, extrem de vagi, capabile să înglobeze în categoria „activitate extremistă" exprimări şi acțiuni care trebuie tolerate într-o societate democratică. Legea ținteşte în organizațiile media şi anumite asociații obşteşti, fapt care, în principiu, nu este necesar datorită modului şi scopului de constituire. Legea generează cenzura şi autocenzura, ca o consecință a sancțiunilor ce pot fi aplicate pentru „desfăşurarea activității extremiste", precum şi a diferitor proceduri prevăzute de lege. Se pune problema admisibilității pedepsei pentru unele categorii de expresii, considerate „extremiste". Dubiile asupra prezentei legi sunt cu atât mai mari cu cât dublează prevederi conținute în alte legi, conține neconcordanțe şi carențe. Conform standardelor europene, discursul care instigă la ură sau violență trebuie interzis. Însă, în baza legii moldoveneşti, din cauza noțiunii excesiv de largi, drept discurs „extremist" poate fi calificat şi un discurs ce trebuie tolerat într-o societate democratică.

Societatea civilă, precum şi unele organisme internaţionale au calificat drept limitare a libertăţii de exprimare adoptarea *Legii cu privire la codul de conduită a funcţionarului public*. La 22 februarie 2008, Parlamentul a adoptat Codul de conduită a funcţionarului public, document apreciat de experţii media ca fiind o lovitură la adresa accesului la informaţie şi a libertăţii de exprimare. Documentul adoptat prevede: „Comunicarea şi contactele cu mijloacele de informare în masă se efectuează numai de funcţionarul public abilitat cu acest drept". În acest fel, funcţionarii sunt descurajaţi să comunice cu reprezentanţii presei. Trezeşte dubii şi prevederea inclusă în art. 10 din acelaşi Cod: „În relaţiile cu reprezentanţii altor state, funcţionarului public îi este interzis să exprime opinii personale privind aspectele naţionale sau disputele internaţionale". Societatea civilă a reacţionat la adoptarea acestui cod printr-o declaraţie în care a criticat interdicţiile impuse funcţionarilor ce au „drept scop intimidarea, înfricoşarea funcţionarilor care, pentru a nu fi sancţionaţi, nu vor mai risca să-şi expună propriile opinii, să critice sau să dezvăluie anumite fărădelegi". În opinia experţilor, acest nou act normativ este unul pripit şi camuflează interese de strangulare a libertăţii de exprimare.

Un suport juridic important în RM cu referire la libertatea de exprimare, apărarea onoarei şi demnităţii, care oferă noţiuni concrete, dar şi mecanisme de aplicare a legii, este în prezent *Hotărârea explicativă a Plenului Curţii Supreme de Justiţie a RM din 09.10.2006 (nr. 8)*. Hotărârea respectivă reflectă aplicarea directă a principiilor democraţiei europene consfinţite prin Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului.

2. LIBERTATEA DE EXPRIMARE ÎN SPAŢIUL UE, STANDARDE ŞI TENDINŢE

Libertatea de exprimare în spaţiul UE este dirijată de o serie de acte cu caracter general, care pentru moment au lăsat în umbră vechile prevederi ale fiecărui stat în parte. Un rol incontestabil în stabilirea standardelor în domeniul libertăţii de exprimare îi revine Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului (adoptată de Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite la 10 decembrie 1948) ratificată la 28.07.1990. Luând în consideraţie Declaraţia universală a Drepturilor Omului, guvernele statelor membre ale Consiliului Europei la 04 noiembrie 1950 au adoptat Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale (ratificată de R. Moldova la 24.07.1997), care prin articolul 10 consfinţeşte libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau de a comunica informaţii ori idei fără amestecul autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile şi politice din 16.12.66 (ratificat la 28.07.1990) stipulează:

1. Nimeni nu trebuie să aibă de suferit din cauza opiniilor sale.
2. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi şi de a răspândi informații şi idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub forma orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.
3. Exercitarea libertăților prevăzute la paragraful 2 al prezentului articol comportă obligații şi răspunderi speciale. În consecință, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege şi care sunt necesare pentru: a) respectarea drepturilor sau reputației altora; b) apărarea securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice.

În spațiul european, pe lângă convențiile sus-menționate, un rol crucial în formarea standardelor în domeniul libertății de exprimare îl joacă actualmente Hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului. Conform unor analize din domeniu, putem spune că, începând cu Hotărârea Handyside (7 decembrie 1976, §49), Curtea Europeană a Drepturilor Omului (mai departe Curtea) a recunoscut că libertatea de exprimare, consacrată prin articolul 10 al CEDO, este unul din drepturile fundamentale esențiale într-o societate democratică bazată pe pluralism, toleranță şi spirit de deschidere.

În ceea ce priveşte tendințele în domeniul protejării sau limitării libertății de exprimare în spațiul UE, acestea sunt indisolubil legate de jurisprudența CEDO şi de tot ce derivă din practica Curții Europene. Procesele social-economice, dar şi evoluțiile tehnologice impun UE abordarea unor noi domenii ce țin de libertatea de exprimare sau revizuirea unor concepții mai vechi. Activitatea teroristă o putem considera ca formator al tendinței de limitare a libertății de exprimare în ceea ce priveşte aspectele legate de unele religii, preponderent cu conotație islamică. Excesul de zel în domeniu a stârnit mari dezbateri în Franța în momentul când li s-a interzis femeilor să poarte e burqa (veşmânt lung care acoperă în întregime corpul şi fața femeilor musulmane).

Fenomenul minorităților sexuale a reliefat o nouă tendință în statele Uniunii Europene. Această tendință înglobează în sine limitarea libertății de exprimare legată de blamarea acestui fenomen, în special a expunerilor religioase, dar şi a expresiei persoanelor private.

Liberalii olandezi propun depenalizarea „incitației la discriminare şi la ură". Potrivit acestei concepții, toată lumea ar trebui să spună liber tot ce doreşte. Chiar şi negarea Holocaustului nu ar trebui să mai fie sancționată. Numai incitarea la violență ar trebui să mai fie pedepsită de lege. Acest proiect însă nu

s-a bucurat de susținere nici din partea comunității europene, dar nici la nivel național.

Internetul este o mare preocupare a forului legislativ european. Până nu demult se considera că rețeaua globală este răspunsul eficient la cenzura modului obişnuit de exprimare care nu este supus limitărilor, sau acestea ar fi fost formale şi ineficiente. Internetul oferă multiple posibilități de exercitare a dreptului la libera exprimare. În prezent, tendința UE este îndreptată spre limitarea anumitor conținuturi pe net, cu stabilirea unor reguli clare şi foarte stricte. Numeroase țări caută să controleze conținutul Internetului printr-o serie întreagă de mijloace tehnice şi legislative. Abordarea europeană se referă la autoreglementare prin coduri de conduită dezvoltate de industrie. Spre exemplu, țările în afara spațiului european, cum ar fi China, cenzurează conținutul din țară şi din străinătate, Singapore blochează accesul la un anumit conținut de pe web, iar Arabia Saudită filtrează tot traficul de pe net printr-un singur server central. Uniunea Europeană promovează autoreglementarea din partea industriei cu planuri de monitorizare a conținutului. Se încurajează industria ca să distribuie unelte de filtrare şi sisteme de clasificare. Nu în ultimul rând este efectuată instruirea utilizatorilor prin creşterea informațiilor referitoare la Internet. Preocuparea UE în domeniul libertății de exprimare prin intermediul Internetului ține în special de două mari probleme: activitățile extremiste şi pornografia. În acest context, următoarele aspecte prezintă, actualmente, un interes cu totul special:

1. Pornografia adultă
2. Pornografia infantilă
3. Rasismul şi xenofobia
4. Insulta şi calomnia
5. Instrucțiunile privind fabricarea materialelor explozive
6. Plângerile împotriva produselor comerciale
7. Modalitatea de diseminare a unor conținuturi.

Problema esențială a raportării normative la conținuturile electronice şi, prin urmare, dificultatea formulării unei opțiuni pentru o anumită abordare legislativă, rezidă tocmai în specificul Internetului, deoarece spațiul virtual este, în esența sa, un loc de manifestare a libertății de exprimare, a libertății de a primi şi transmite informații, reclamând observarea respectării unor reguli ce privesc îndeosebi limitele acestei libertăți fundamentale. Fiind vorba, în ultima instanță, de un aspect de drept constituțional, este firesc să existe un interes de reglementare la nivelul statelor şi, având în vedere natura globală a Internetului, o preocupare a acestora de a crea un cadru juridic adecvat şi la nivel internațional. Deocamdată nu este definit cert şi univoc cu ce element din spațiul real este compati-

bil modul de exprimare specific spațiului virtual. Potrivit unui raport intitulat ”Duşmani pe Internet”, în 22 de țări de pe glob persistă cenzura pe internet. Cele mai criticate de autori sunt Arabia Saudită, Birmania, China, Coreea de Nord, Cuba, Egipt, Iran, Uzbekistan, Siria, Tunisia, Turkmenistan şi Vietnam.

Internetul reprezintă mai mult decât un nou mijloc de comunicare în masă. Mai mult decât mass-media tradițională pentru că oferă în acelaşi timp accesul la un spațiu public în care comunicarea devine foarte facilă. De asemenea, oferă posibilitatea interactivității şi schimbul de opinii în mai mult de un format predefinit. Numărul listelor de discuții sau al forumurilor s-a înmulțit evident în ultimii ani. Mai mult, au început să apară din ce în ce mai multe bloguri care permit schimbul de opinii şi idei într-un mod cu totul unic. În acelaşi timp, Internetul oferă noi metode pentru aplicarea libertății de exprimare, ca unul dintre drepturile fundamentale ale omului, recunoscut ca atare încă din 1950 în articolul 10 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăților Fundamentale. Caracteristicile Internetului (sau arhitectura sa) favorizează în mod clar libertatea de exprimare, iar caracterul său internațional face foarte dificilă o cenzură a statului (totuşi – nu imposibilă – vezi China sau chiar Coreea de Sud). Programele Peer-to-peer pot permite dejucarea acestor metode de cenzură aplicate astăzi. Efectul multiplicator permite copierea şi răspândirea informației în atât de multe locații încât practic nu se poate face un control al acesteia. Posibilitatea accesului anonim permite publicarea pe Internet a unor informații fără a putea fi identificat, astfel încât teama de represalii din partea puterii să fie mult scăzută.

În general, standardele şi tendințele spațiului Uniunii Europene în domeniul libertății de exprimare întrunesc o balanță, care se vrea a fi eficientă, în stabilirea contrapunerii libertății de exprimare față de aplicarea limitărilor în domeniu. Tendințele în domeniul reglementării libertății de exprimare țin în special de eficientizarea mecanismului de aplicare şi implementare a prevederilor legale cu oferirea de noi soluții eficiente în cazul noilor provocări. Consiliul Europei în recomandările sale legate de libertatea de exprimare enunță probleme legate de transparența mijloacelor de comunicare, protecția jurnaliştilor, promovarea unei culturi a toleranței. Recomandările Consiliului Europei se referă şi la promovarea pluralismului de către mijloacele de informare în masă, abordează problema jurnaliştilor şi a dreptului acestora de a nu-şi dezvălui sursa de informație. Perioada campaniilor electorale fiind una „fierbinte” din punct de vedere mediatic, Consiliul Europei a decis să abordeze şi problema respectivă, formulând o recomandare cu privire la măsurile de acoperire a campaniilor electorale de către instituțiile mass-media. Deşi abordările sale sunt formulate cu titlu de recomandări, Consiliul Europei se implică efectiv şi în procesul de democratizare a instituțiilor Republicii Moldova.

3. CORESPUNDEREA CADRULUI LEGISLATIV AL RM PRIVIND LIBERTATEA DE EXPRIMARE CU STANDARDELE UE

În urma analizei cadrului legislativ al Republicii Moldova care reglementează libertatea de exprimare, putem constata că standardele UE în domeniul respectiv nu ne sunt străine. Analiza efectuată la nivel teoretic a avut drept scop identificarea mecanismelor legale pertinente legate de domeniul libertății de exprimare. Prezența multiplelor reglementări legislative vine ca un rezultat al numeroaselor reforme în domeniu, impuse adesea de organismele internaționale, efectuate însă şi ca urmare a unei dezvoltări fireşti a societății. Este important de menționat aportul decisiv al jurisprudenței CEDO. Anume această jurisprudență a servit drept catalizator al ajustării legislației naționale la standardele europene.

Deşi legiuitorul Republicii Moldova este bine informat cu privire la jurisprudența Curții Europene, cu Recomandările Consiliului Europei şi în general cu privire la tendințele democratice spre care tinde societatea europeană, apar mai multe probleme în domeniul libertății de exprimare. Astfel, unele legi, proiecte de legi nu se conformează standardelor europene. Acesta ar fi şi cazul Legii cu privire la secretul de stat, adoptată la 25 noiembrie 2008, în pofida faptului că autoritățile moldovene au fost atenționate de organismele internaționale că actul legislativ în cauză ar necesita îmbunătățiri. Reprezentantul pentru libertatea presei al Organizației pentru Securitate şi Cooperare în Europa, Miklos Haraszti, a spus, la Viena, că legea nu încurajează accesul la informațiile din posesia structurilor guvernamentale, că ar fi necesară o definire mai strictă a secretelor de stat şi a tipurilor de informații secretizate.

Legile cu privire la secretizarea informației au impact atât asupra dreptului persoanelor la exprimarea propriilor opinii, de exemplu, prin stabilirea restricțiilor asupra materialelor ce pot fi publicate în mass-media, cât şi asupra dreptului oricărei persoane de a avea acces la informația deținută de către organele publice. Dreptul privind accesul la informația deținută de către organele publice este unul dintre drepturile fundamentale ale omului recunoscut de legislația internațională (ratificată şi de Republica Moldova) care garantează dreptul de a căuta şi a obține informații. În Carta pentru Securitatea Europeană a Organizației pentru Securitate şi Cooperare în Europa, al cărei membru este şi Republica Moldova, a fost declarat dreptul publicului de a avea acces la informație, iar libertatea mass-media a fost numită „un element esențial al oricărei societăți democratice, libere şi deschise." În anul 2001, Adunarea Parlamentară a chemat țările participante să-şi „intensifice eforturile în vederea promovării transparenței şi răspunderii".

Una din problemele-cheie privind dreptul la libertatea de exprimare şi dreptul la informaţie ţine de situaţia când autoritatea publică poate refuza divulgarea informaţiei sau când exercitarea dreptului la libertatea de exprimare poate fi restrânsă. În legislaţia internaţională, dreptul la libertatea de exprimare poate fi restrâns în conformitate cu cerinţele stipulate în articolul 19(3) al Pactului internaţional cu privire la drepturile civile si politice (PIDCP), şi anume:

Exercitarea drepturilor [la libertatea de exprimare şi la informaţie] poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege şi care sunt necesare:
(a) respectării drepturilor sau reputaţiei altora;
(b) apărării securităţii naţionale, ordinii publice, sănătăţii sau moralităţii publice.

Orice restrângere a dreptului la libertatea de exprimare sau informaţie trebuie să facă faţă unui triplu test, aşa cum a fost stabilit de către Comitetul Naţiunilor Unite pentru Drepturile Omului. Acest test prevede trei cerinţe faţă de restrângerea drepturilor menţionate şi anume ca această limitare să fie: a) prevăzută de lege; b) să fie făcută în scopul protecţiei intereselor legitime specificate; şi c) să fie necesară în vederea protecţiei acestui interes.

Prima condiţie nu poate fi întrunită prin simpla stipulare a acestei restrângeri în legislaţia naţională. Aceasta trebuie să fie în concordanţă cu principiile drepturilor omului consacrate în PIDCP. În jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului sunt stipulate două cerinţe fundamentale: 1) legea trebuie să fie accesibilă în mod corespunzător şi 2) persoanele trebuie să poată şti care este legea aplicabilă. Legea trebuie să fie formulată în mod suficient de precis, astfel încât persoanele să fie capabile – iar în caz de necesitate, cu ajutorul unor sfaturi corespunzătoare – să prevadă, în mod rezonabil, în circumstanţele cauzei, consecinţele la care poate duce acţiunea lor. Corespunzător, restrângerile formulate în mod vag sau la general nu fac faţă cerinţei de „a fi prevăzute de lege". O altă condiţie este ca măsurile legislative de restrângere a dreptului la libertatea de exprimare să urmărească unul din scopurile menţionate în articolul 19(3) al PIDCP, şi anume protecţia drepturilor sau reputaţiei altora, securitatea naţională, ordinea publică, sănătatea sau moralitatea publică. Măsurile întreprinse în vederea protecţiei intereselor legitime trebuie să corespundă standardului stabilit prin termenul de „necesitate".

Legea omite să ofere protecţie persoanelor care comunică informaţia secretizată cu bună-credinţă şi cu încrederea rezonabilă că această informaţie în esenţă este corectă şi denunţă faptele de comitere a ilegalităţilor. Protecţia pentru denunţarea informaţiei în interesul public trebuie să se răsfrângă şi asupra

angajaților care au acces la informația protejată care relevă comiterea unor ilegalități, dacă o dezvăluie cu bună-credință. Conceptul de ilegalitate trebuie definit pe larg şi să includă comiterea de infracțiuni, omisiunea de a îndeplini o obligație impusă de lege, erorile judecătoreşti, corupție sau fraude, sau gestionarea necorespunzătoare a unei autorități publice. De asemenea, trebuie să li se ofere protecție persoanelor care divulgă informația cu privire la un pericol serios pentru sănătate, securitate sau mediul înconjurător, indiferent de faptul dacă această informație are sau nu are legătură cu ilegalitățile comise de către un individ. Protecția acordată informatorilor încurajează responsabilitatea în domeniul public şi este un element fundamental al unei guvernări deschise şi responsabile. În *Declarația comună privind libertatea informației şi legislația cu privire la informația ce constituie secret de stat* din anul 2004 este subliniată necesitatea unor „valve de protecție" a informației, aşa cum sunt informatorii, şi cheamă la protecția celor care dezvăluie informația cu bună-credință. Legislația unor țări oferă protecție acestor persoane, iar în alte țări aceştia sunt subiecți ai unor legi speciale.

De exemplu, Codul penal al Sloveniei prevede posibilitatea publicării informațiilor ce constituie secret oficial când „intenția de a face publică informația cu privire la iregularitățile comise în domeniul organizării, funcționării şi administrării oficiului (...), cu condiția că această publicare nu va produce efecte dăunătoare pentru stat". Conform legislației austriece, secretul de stat nu va fi încălcat atunci când este prezent interesul justificat de ordin public sau privat.

Conform Article 19 Global Campaign for Free Expression, Codul Audiovizualului al Republicii Moldova nu întruneşte toate recomandările UE, iar cât priveşte unele aspecte este chiar departe de standardele stabilite în spațiul european. OSCE de asemenea şi-a expus punctul de vedere asupra problemelor pe care le întruneşte Codul Audiovizualului, identificând probleme asemănătoare şi propunând o serie de modificări şi puncte de referință de la care ar trebui de pornit în procesul de revizuire a respectivului Cod. Astfel, există probleme legate de independența instituției de reglementare – Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA), de finanțarea şi gestionarea radiodifuzorului public etc. De asemenea, sunt remarcate deficiențe în sistemul de licențiere pentru părțile tehnice şi de programare, fiind indicat că ar trebui să existe o procedură unică pentru solicitanți. Se mai recomandă includerea unor prevederi mai clare cu privire la proprietate, inclusiv privind prevenirea concentrării proprietății. Este identificată o problemă cu referire la garanțiile pentru limbile minorităților care ar trebui să fie consolidate şi/sau clarificate. Lipsesc prevederile cu privire la taxele de licențiere pentru radiodifuzori şi nu există taxă de abonare la radiodifuzorul public, ceea ce constituie o derogare de la standardele inter-

naționale. Neclaritatea procedurilor de apel cu privire la acordarea sau retragerea de licență ridică o altă problemă, fiind necesară clarificarea acesteia, cu elaborarea unui cadru legislativ clar şi univoc. Există riscuri legate de anumite formulări neclare care presupun garantarea libertăților, dar care ar putea fi interpretate, de fapt, ca limitând aceste libertăți, deoarece au legătură cu aspecte în care garanțiile constituționale şi libertățile fundamentale ar trebui să fie suficiente – orice legislație specializată poate lăsa impresia că libertățile nu sunt generale şi absolute–, mai mult chiar acestea conțin prevederi care nu sunt în mod adecvat normative sau executorii. Un şir de articole ar trebui înlăturate, deoarece ar putea fi interpretate ca limitări, chiar dacă intenția ar fi de a extinde libertatea de expresie. În final, organismele internaționale concluzionează că cel mai important factor pentru respectarea libertății de exprimare oricum rămâne a fi voința politică şi factorul decizional (guvern, sistem judecătoresc).

După intrarea în vigoare a noului Cod Civil (12 iunie 2003), care nu mai prevedea plafonarea compensațiilor pentru prejudiciile morale cauzate prin lezarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, au fost semnalate mai multe cazuri de aplicare a unor sancțiuni excesive. Aceste cazuri au stimulat o constantă poziție a mass-media pentru reinstituirea unui plafon, după modelul ce se conținea în Codul Civil vechi (1964–2003). Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) în Rezoluția 1465 (2005) privind funcționarea instituțiilor democratice în RM a punctat drept esențială problema în cauză. În această rezoluție APCE le cere autorităților din Moldova să creeze toate garanțiile necesare şi să adopte paşi practici pentru respectarea libertății de exprimare, aşa cum aceasta este definită în art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului şi în conformitate cu precedentele Curții, şi în particular să revadă legislația privind serviciul public de tele- şi radiodifuziune (atât național, cât şi local) şi sectorul audiovizual în întregime; să continue transformarea „Teleradio-Moldova" într-un adevărat serviciu public de radiodifuziune, aşa cum este indicat în Recomandarea Adunării 1641 (2004) „Despre serviciul public de radiodifuziune"; să revadă legislația privind defăimarea în sensul „asigurării proporționalității sancțiunilor impuse". Autoritățile au luat în serios Rezoluția APCE şi au studiat, cu participarea societății civile, mai multe opțiuni de modificare a art. 16 din Codul Civil. În final, Parlamentul RM a considerat că plafonarea despăgubirilor este inoportună, iar în articol a fost enumerată o serie de criterii care ar ajuta judecătorul să decidă valoarea „rezonabilă" a despăgubirii pentru persoanele defăimate.

Deşi Constituția Republicii Moldova garantează oricărui cetățean „libertatea gândirii, a opiniei, precum şi libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil", unele prevederi constituționale şi legislative

pot fi folosite ca pretext pentru îngrădirea libertății de exprimare. Este vorba în primul rând despre art. 32 (3), prin care „sunt interzise şi pedepsite prin lege contestarea şi defăimarea statului şi a poporului". La 8 noiembrie 2007, Guvernul a adoptat o inițiativă legislativă privind excluderea din Constituție a sintagmei „contestarea şi defăimarea statului şi a poporului", dar, prin decizia din 24 decembrie 2008, Curtea Constituțională a avizat negativ acest amendament, considerând că acesta poate avea ca rezultat „încălcarea dispozițiilor constituționale privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, diminuarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale cetățenilor, a garanțiilor acestora". De asemenea, Codul Penal, art. 347, prevede pedepse pentru „profanarea drapelului, stemei sau imnului Republicii Moldova sau a unui alt stat", ceea ce nu este în concordanță cu normele internaționale privind drepturile omului şi libertatea de exprimare. Cu toate că infracțiunea de defăimare a fost decriminalizată, Codul Contravențional stipulează pentru calomnie pedeapsa cu arest până la 15 zile. Art. 16 din Codul Civil prevede dezmințirea informației care nu corespunde realității şi plata unor compensații morale şi materiale, dacă cel care a răspândit-o nu va demonstra că aceasta corespunde realității, însă nu limitează cuantumul maxim al compensației pentru daune morale. De asemenea, conform legii, stă în sarcina jurnalistului (pârâtului) să aducă toate probele pentru afirmațiile sale. Cu toate că Curtea Supremă de Justiție a recomandat judecătorilor să protejeze mai puțin reputația persoanelor publice în acțiunile în defăimare, în practică judecătorul nu pare să țină cont de aceste recomandări. La 27 octombrie 2008, în baza cererii depuse de către procurorul UTA Gagauz-Yeri, instanța de la Comrat a dispus aplicarea sechestrului pe conturile publicației „Edinaya Gagauzia" în valoare de jumătate de milion de lei. Reclamantul pretindea că două articole publicate de ziar i-au lezat onoarea şi demnitatea.

De menționat că ralierea la standardele europene în domeniul legislației mediatice este viciată de intervenții şi modificări ce se pliază pe interesele momentane ale forțelor politice guvernatoare.

Pentru asigurarea unei libertăți reale a presei, în conformitate cu principiile unei societăți deschise, democratice şi în corespundere cu normele internaționale, autoritățile din RM ar trebui:

- să nu admită acțiuni agresive, de intimidare şi hărțuire a jurnaliştilor, a presei independente şi organizațiilor neguvernamentale din domeniul mass-media;
- să reacționeze şi să pedepsească vinovații în cazurile de agresiune împotriva jurnaliştilor, de intimidare şi hărțuire a presei, de violare a dreptului la exprimare, de îngrădire a accesului la informația de interes public;

- să asigure aplicarea jurisprudenței şi practicii CEDO de către instanțele judecătoreşti şi organele de drept;
- să asigure transparența proprietății mass-media şi să se evite monopolizarea mass-media de către anumite forțe politice şi grupuri de interese;
- să perfecționeze cadrul legal şi să asigure funcționarea legilor în vigoare, inclusiv să depolitizeze Consiliul Coordonator al Audiovizualului şi să perfecționeze cadrul legislativ privind acordarea licențelor de emisie şi a frecvențelor; să revizuiască legislația privind instituția publică a audiovizualului pentru asigurarea independenței reale a companiei publice; să modifice Codul Civil astfel încât mărimea compensațiilor să fie proporțională cu prejudiciile aduse, iar în cazul persoanelor publice să se ia în considerare un grad mai mare de expunere față de critică;
- să nu admită discriminarea mass-media în funcție de forma de proprietate şi pe criterii politice, să ia masuri pentru încurajarea investițiilor locale şi internaționale în domeniul mass-media.

Problema Republicii Moldova nu constă doar în gradul de corespundere a cadrului legislativ în ceea ce priveşte libertatea de exprimare cu standardele UE, ci mai degrabă în mecanismele de aplicare şi interpretare a prevederilor legale. Astfel, aplicarea legii de o manieră eronată face Republica Moldova vinovată de încălcarea libertății de exprimare, constatată de către CEDO în nenumărate cazuri.

4. CORELAȚIA LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE CU FENOMENUL DEFĂIMĂRII

Corelația libertății de exprimare cu fenomenul defăimării se prezintă ca un fenomen interdependent, unde libertatea de exprimare reprezintă un drept fundamental, iar defăimarea reprezintă polul opus al dreptului exercitat, un drept utilizat cu rea-credință. Legea privind defăimarea va fi justificată doar dacă va avea ca scop real şi ca efecte demonstrabile protejarea reputației persoanei şi va fi total nejustificată dacă scopul şi efectele ei ar fi împiedicarea apariției materialelor şi emisiunilor critice şi demascatoare la adresa autoritarilor, în special privind corupția şi infracțiunile de care se pot face vinovate acestea; protejarea unor simboluri de stat şi însemne naționale, protejarea imaginii statului etc.

Conform standardelor internaționale, instituțiile publice de orice rang, inclusiv cele din structurile legislativului, executivului, preşedintelui sau din sistemul judiciar, nu pot intenta acțiuni în instanța de judecată pentru defăimare, astfel recunoscându-se importanța vitală a criticii deschise la adresa statului şi autorităților publice. Privațiunea de libertate, suspendarea activității persoanei

pentru anumite termene, amenzile excesive şi alte pedepse penale foarte severe nu pot fi folosite în acţiunile de defăimare, oricât de grave sau flagrante ar fi afirmaţiile calomnioase. Mai mult decât atât, răspândirea unor categorii de informaţii nu trebuie să atragă nici răspundere civilă, în afară de situaţiile când se poate dovedi că s-a procedat cu rea-credinţă. În acţiunile de calomnie scopul primordial trebuie să fie reparaţia prejudiciilor aduse reputaţiei reclamantului, dar nu pedepsirea persoanei care a difuzat informaţia. Informaţia despre care nu s-a dovedit că este calomnioasă nu poate conduce la reparaţii inevitabile.

La examinarea cauzelor privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale urmează a fi făcută distincţia între defăimare şi injurie. Defăimarea vizează răspândirea unor mesaje cu caracter factologic şi informativ ce pot afecta onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională a unei persoane, iar injuria reprezintă răspândirea opiniei, concluziei, aprecierii cu privire la informaţii ce ofensează, şochează sau deranjează, pe care CEDO le-a supranumit „judecăţi de valoare". Aparent, din lectura articolului 16 Cod Civil RM, reiese că acesta este aplicabil doar defăimării, şi nu injuriei, or, acesta condiţionează respingerea pretenţiilor dintr-o cerere de chemare în judecată de demonstrarea veridicităţii mesajelor răspândite, iar o persoană nu poate fi obligată să demonstreze veridicitatea opiniei, concluziei sau aprecierii proprii, deoarece acest lucru este imposibil de realizat şi violează articolul 10 al Convenţiei *(Lingens v. Austria,* hot. 08 iulie 1986, § 46).

Notăm aici că „injuria" nu este interzisă expres de legislaţia civilă, ceea ce nu exclude depunerea unei astfel de cereri în instanţa de judecată. Întrebarea este dacă o persoană poate pretinde daune morale pentru „injuria civilă". Conform unei practici naţionale constante, compensarea daunelor morale este posibilă doar dacă legislaţia prevede expres posibilitatea încasării daunei morale. Cu alte cuvinte, conform practicii judiciare existente, o persoană nu poate pretinde daune morale pentru injuria civilă.

Exonerarea de răspundere conform legislaţiei Republicii Moldova

Există cazuri când, conform legislaţiei naţionale (articolul 27 Legea presei), jurnaliştii şi organul de informare în masă sunt exoneraţi de răspundere pentru răspândirea unor informaţii, chiar dacă acestea nu corespund realităţii. Astfel, jurnaliştii şi organul de informare în masă nu vor răspunde pentru informaţia cuprinsă în documentele şi comunicatele oficiale ale autorităţilor publice fie pentru reproducerea textuală a discursurilor publice, fie pentru rezumarea lor adecvată. Judecătorii din R. Moldova interpretează foarte îngust aceste cazuri de exonerare de răspundere. Astfel, judecătorii înţeleg prin „informaţia cuprinsă

în comunicatele oficiale ale autorităților publice” doar informația scrisă oficial parvenită de la autoritățile publice. Deseori informația ce a parvenit de la autoritățile publice prin alte mijloace decât biroul de presă nu este apreciată drept „comunicat oficial al autorităților publice”, iar jurnalistul şi organul de informare în masă nu sunt exonerați de responsabilitate pentru răspândirea acestora.

Prin „document oficial”, în sensul articolului 27 din Legea presei, înțelegem înscrisul ce emană oficial de la o autoritate publică. Într-un caz (*Ghenadie Şarafulin v. redacția ziarului „Aciâc Ghioz”*, dec. 09 iunie 2004), Curtea Supremă de Justiție a conchis că publicația periodică nu poate fi exonerată de răspundere pentru publicarea unui act secret ce îl viza pe reclamant, deoarece reclamantul a intrat ilegal în posesia acelui act. Cu alte cuvinte, răspândirea informațiilor cuprinse în actele oficiale care nu sunt publice şi sunt dobândite contrar legii nu serveşte drept temei de exonerare de răspundere a jurnalistului şi organului de informare în masă în temeiul articolului 27 din Legea presei.

Prin „discursuri publice”, în sensul articolului 27 al Legii presei, judecătorii înțeleg doar discursurile făcute în prezența mai multor persoane sau în cadrul unei emisiuni televizate sau radio. Nu este clar care este sensul sintagmei „rezumarea adecvată” a unui discurs public, comunicat oficial sau act oficial din textul aceluiaşi articol. Este clar însă că jurnalistul sau organul de informare în masă nu este exonerat de responsabilitate pentru răspândirea comunicatelor oficiale, a declarațiilor ce emană de la altcineva decât o „autoritate publică”, sau a rezumatului lor adecvat (a se vedea decizia Curții Supreme de Justiție din 19 octombrie 2003 în cauza *Solomon v. Publicația Periodică „Flux”*). Prin „autoritate publică” se înțelege orice persoană care este exponentă a puterii publice şi are atribuții legate de exercitarea funcțiilor executive, legislative sau judecătoreşti ale statului. Scopul exonerării de răspundere în temeiul articolului 27 din Legea presei reiese din prezumția caracterului legal al actului oficial sau al comportamentului autorităților publice şi sporirea încrederii societății în autoritățile publice. Din acest considerent, nu este clară interpretarea atât de îngustă a prevederilor articolului 27 din Legea presei.

Un alt aspect ce tine de sarcina probațiunii este imprescriptibilitatea acțiunilor privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale. Cu alte cuvinte, obligația jurnalistului de a demonstra veridicitatea informațiilor răspândite nu este limitată în timp. Astfel, o persoană va putea cere dezmințirea unor informații şi peste 10 ani. Evident că poziția pârâtului în acest caz va fi foarte dificilă, căci posibilitatea de a se apăra va fi afectată de timp, iar declarațiile martorilor vor fi puțin credibile. În unele state (de ex., Franța) termenul de prescripție pentru depunerea unei cereri de defăimare este limitat la câteva luni.

Lipsa necesității angajării responsabilității pecuniare a jurnaliștilor conform practicii CEDO

În repetate rânduri, CEDO a notat că orice limitare a libertății de exprimare urmează a fi instituită convingător (*Handyside v. Regatul Unit*, hot. 07 decembrie 1976, § 49; *Jersild v. Danemarca*, hot. 23 septembrie 1994, § 37).

Instanțele naționale angajează responsabilitatea pecuniară a mijloacelor de informare în masă și a jurnaliștilor, oricând acestea răspândesc declarațiile unor terți, veridicitatea cărora nu este probată (a se vedea decizia Curții Supreme de Justiție din 20 februarie 2003 în cauza *Călugăru v. Publicația Periodică „Flux"*). Judecătorii interpretează în termeni absoluți obligația de probă a veridicității informației, cu excepțiile stabilite de articolul 27 din Legea presei. Astfel, jurnalistul este chemat să demonstreze nu doar veridicitatea informației răspândite, ci și exactitatea absolută a acestei informații (a se vedea decizia Curții Supreme de Justiție din 19 octombrie 2003 în cauza *Solomon v. Publicația Periodică „Flux"*). O asemenea interpretare strictă este puțin compatibilă cu standardele privind libertatea de exprimare elaborate și dezvoltate de CEDO, conform cărora libertatea jurnalistică de asemenea acoperă un posibil recurs la un anumit grad de exagerare sau chiar provocare (*Prager and Oberschlick v. Austria*, hot. 26 aprilie 1995, § 38).

Precum a subliniat CEDO, articolul 10 din Convenție protejează nu doar substanța ideilor și informației exprimate, dar și forma pe care aceasta o ia (*Oberschlick v. Austria*, hot. 23 mai 1991, § 57). În această privință, CEDO a notat că sancționarea unui jurnalist pentru că, în urma articolului scris de el, cititorului i s-a creat o imagine negativă despre reclamant, care era persoană publică, când articolul viza chestiuni de interes public, contravine articolului 10 al Convenției (*Lingens v. Austria*, ibidem, § 41). Aici CEDO a notat că nu este acceptabil ca sarcina primordială a interpretării articolului să fie lăsată la discreția cititorului. Cu alte cuvinte, la examinarea cauzelor similare, judecătorul trebuie să ia în considerare, cu precădere, intenția jurnalistului, și nu impresia care putea apărea la public. În cazul în care judecătorul nu va putea găsi intenția jurnalistului de defăimare a reclamantului, obligarea jurnalistului la plata despăgubirilor ar putea fi contrară articolului 10 al Convenției. Mai mult, deseori impresiile apărute constituie „judecăți de valoare", iar obligația de a demonstra veridicitatea „judecăților de valoare" contravine în sine libertății de exprimare.

Rolul presei. Chestiunile de interes public. Persoanele publice

Conceptul de „rol al presei într-o societate democratică" este un produs al activității CEDO, și nu al practicii judiciare naționale. CEDO a notat că, fără

pluralism, toleranță şi deschidere, nu există o societate democratică, iar rolul presei în această societate democratică este unul de „câine de pază" al democrației. CEDO a mai notat cu aceeaşi ocazie că libertatea de exprimare constituie un fundament esențial al societății democratice şi una din condițiile de bază ale progresului ei şi ale realizării fiecărei persoane. Aceasta acoperă nu doar „informațiile" sau „ideile" favorabile şi inofensive, ci şi cele ce ofensează, şochează sau deranjează (*Handyside v. Regatul Unit*, ibidem, § 49; *Jersild v. Danemarca*, ibidem, § 37), iar restricțiile discursului politic sau ale dezbaterilor pe chestiuni de interes public sunt foarte limitate (*Sürek v. Turcia (nr. 1)* [GC], hot. 08 iulie 1999, § 61). Precum a notat Curtea, deşi presa nu trebuie să treacă peste anumite limite, obligația ei este de a răspândi – într-o măsură compatibilă cu drepturile şi obligațiile sale – informații şi idei privitor la toate chestiunile de interes public (*De Haes and Gijsels v. Belgia*, hot. 24 februarie 1997, § 37). Nu numai ea are sarcina de a răspândi asemenea informații şi idei, ci şi publicul are dreptul de a le primi. Or, altfel presa va fi incapabilă să-şi joace rolul său vital de „câine de pază" (*Thorgeir Thorgeirson v. Islanda*, ibidem, § 63; *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norvegia* [GC], hot. 20 mai 1999, § 62).

Persoanele publice

Conform statisticii, cea mai mare parte a acțiunilor de defăimare este înaintată de „persoane publice", care, datorită funcției sau poziției pe care o ocupă în societate, constituie inevitabil subiectul materialelor jurnalistice pe chestiuni de interes public. De obicei, aceştia sunt politicienii, funcționarii sau oamenii de afaceri. Precum a notat CEDO, un politician are dreptul la protecția reputației, chiar şi atunci când el nu acționează ca o persoană privată, dar cerințele acestei protecții trebuie să cedeze în fața intereselor unei discuții deschise pe marginea unor chestiuni politice (*Lingens v. Austria*, ibidem, § 42; *Oberschlick v. Austria*, ibidem, § 59). Limitele criticii acceptabile sunt mai largi în privința unui politician decât în cazul unei persoane private. Spre deosebire de ultimii, primul, inevitabil şi cu bună ştiință, se lasă deschis unei cercetări mai apropiate a cuvintelor şi comportamentului său de către jurnalişti şi de publicul larg, şi, în consecință, el trebuie să manifeste un grad sporit de toleranță (*Lingens v. Austria,* ibidem p. 26, § 42; *Incal v. Turcia*, hot. 09 iunie 1998, § 54).

Postulatele din paragraful precedent sunt de o distinctă importanță, mai ales când este vorba de compensațiile ce urmează a fi plătite, dacă se constată că cele răspândite despre „persoana publică" nu corespund realității. Din paragraful de mai sus se mai poate desprinde că, la examinarea cauzelor inițiate de „persoanele publice", ce implică şi libertatea de exprimare, urmează a fi făcută o distincție între „viața privată" a „persoanei publice" şi comportamentul

acesteia în exercitarea atribuţiilor sale în calitate de „persoană publică”. Deşi nu se poate spune că o „persoană publică” nu are viaţă privată (a se vedea *Von Hannover v. Germania*, hot. 24 iunie 2004, § 61–81), protecţia acesteia trebuie să fie foarte limitată când este vorba de discuţii deschise pe chestiuni politice sau chestiuni de interes public. CEDO, în acelaşi timp, a sugerat că, în principiu, sancţionarea penală sau obligarea la plata compensaţiilor pentru critica adusă activităţii „persoanei publice” ce nu vizează viaţa ei privată, sau chiar răspândirea informaţiilor ce nu corespund realităţii despre aceasta, ce se încadrează într-o discuţie deschisă pe chestiuni de interes public, unde jurnalistul şi-a onorat obligaţiile impuse de codul deontologic, nu este necesară într-o societate democratică (*Fressoz şi Roire v. Franţa*, hot. 21 ianuarie 1999; *Busuioc v. Moldova*, ibidem, § 90).

Cu părere de rău, judecătorii din Republica Moldova nu fac distincţie între „viaţa privată” şi „activitatea publică” a „persoanei publice”, iar protecţia persoanelor publice împotriva criticii parvenite din presă este deosebit de ridicată. Totuşi, într-un caz (*Stepaniuc v. Jurnal de Chişinău*, hot. 03 martie 2004), Curtea Supremă de Justiţie a ajuns la concluzia că constatarea că învinuirile aduse reclamantului în implicarea în acţiuni de protecţionism nu corespunde realităţii este suficientă pentru compensarea prejudiciilor morale aduse reclamantului.

Dauna morală

Conform Codului Civil al Republicii Moldova (articolul 1422), prejudiciul moral reprezintă compensarea pentru suferinţele psihice şi fizice cauzate unei persoane printr-un delict civil, în cazul nostru prin defăimare. Mărimea daunei morale cauzate reclamantului, în cazul defăimării, urmează a fi stabilită de către instanţa de judecată, în funcţie de caracterul şi gravitatea suferinţelor fizice şi psihice produse reclamantului. În acelaşi timp, mărimea daunei morale trebuie să fie de natură să aducă o satisfacţie persoanei vătămate (articolul 1423). Intensitatea suferinţelor fizice şi psihice urmează a fi demonstrată de reclamant. El, de asemenea, urmează să justifice şi cuantumul daunei morale solicitate. Instanţa de judecată, la stabilirea cuantumului daunei morale, urmează să ia în calcul situaţia financiară a pârâtului şi realităţile din Republica Moldova (a se vedea *Busuioc v. Moldova*, ibidem, § 96).

O întrebare ce inevitabil a apărut după intrarea în vigoare a Codului Civil al Republicii Moldova a fost dacă persoana juridică poate pretinde daune morale. Este normal ca o persoană juridică să nu poată avea onoare şi demnitate, şi nici suferinţe fizice şi psihice, deoarece acestea pot exista doar la persoanele fizi-

ce. Întrebarea este dacă persoana juridică poate pretinde daune morale pentru lezarea reputației profesionale? În mod normal, reputația profesională în cazul persoanelor juridice se materializează prin cifra de afaceri şi vadul comercial, adică lezarea reputației profesionale va duce inevitabil la prejudicii materiale, şi nu la cele morale. Curtea Supremă de Justiție însă a confirmat într-un caz (*Gagauz şi Calea Ferată a Moldovei v. redacția ziarului Moldavskie Vedomosti ş.a.*) că o persoană juridică poate pretinde daune morale pentru defăimare.

Spre deosebire de constituțiile multor țări europene, Constituția Republicii Moldova nu formulează într-un articol separat independența mass-media publice. Art. 34 atestă doar următoarele concretizări: „Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii" (p. 5) şi „Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice" (p. 4). Constituția oferă garanții pentru orice fel de creație (libertatea creației artistice şi ştiințifice, art. 34 (1)), nu însă şi în privința libertății presei. Statul garantează prin acelaşi articol 34 din Constituție accesul persoanei la orice informație de interes public, dar, totodată, prin Codul audiovizualului îl limitează, stipulând accesul prioritar al autorităților centrale la instituțiile audiovizuale publice.

Deşi cetățenii trebuie să aibă acces la informația de interes public, nicio lege nu defineşte noțiunea de „informație de interes public", din contra se admite că orice mesaj parvenit de la autoritățile publice poate fi calificat ca fiind de interes public. Deoarece Legea presei nu asigură dreptul instituțiilor mass-media de a depune o acțiune în judecată în cazul imixtiunilor din partea autorităților publice, ele (instituțiile mass-media) sunt frecvent constrânse să servească interesele majore ale formațiunilor politice aflate la putere. La fel, în legislație nu este definită noțiunea de „informație care lezează onoarea şi demnitatea". De asemenea, informațiile despre anumite persoane fizice şi juridice pot fi considerate de interes public în cazul în care respectivele persoane au interacționat cu structurile statale, anume această interacțiune fiind considerată de interes public.

Capitolul III. Justiția versus mass-media. Monitorizarea cauzelor privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale intentate împotriva mass-media în perioada 2005–2009

„Libel actions, when we look at them in perspective, are an ornament of a civilized society. They have replaced, after all, at least in most cases, a resort to weapons in defense of a reputation.”

Henry Grunwald,
redactor (1968–1977) la revista „Time”, SUA

În anul 2004, libertatea presei din R. Moldova a intrat în recesiune fiind cotată de către organizația *Freedom House* cu calificativul „neliberă”, poziție menținută până în prezent. În ciuda faptului că tot în 2004 Parlamentul RM exclude infracțiunea de calomnie din Codul Penal, mass-media continuă să fie ținta răfuielii politice a oficialilor prin împovărarea cu sume enorme cerute pentru compensarea prejudiciului moral în cauzele privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale. La Curtea Europeană a Drepturilor Omului jurnaliştii moldoveni au adus Guvernul RM pe „banca acuzaților” în aproximativ 8% din numărul total de cauze pierdute.

Mass-media, fiind în mod firesc numită puterea a patra în stat, poartă caracteristicile specifice nivelului de democrație din țară, în egală măsură cu puterea executivă, judecătorească şi legislativă. Toate aceste puteri suferă de deficiențe la capitolul „independență” şi „integritate”. În mod deosebit, puterea judecătorească şi mass-media au, prin responsabilitatea socială şi rolul în stat, caracteristici şi deci anomalii comune. Deşi ambele puteri sunt în slujba societății şi apără interesele acesteia, adeseori ele îşi alterează scopul firesc şi devin instrumente opresive. Astfel, mass-media afiliate puterii servesc drept instrument de propagandă, iar pe de altă parte, justiția „pedepseşte” disidenții.

Acest capitol reflectă, pe de o parte, relația presă-justiție, iar pe de altă parte, evidențiază relația dintre mass-media şi funcționarii publici care sunt adesea personajele principale în materialele jurnalistice. Capitolul cuprinde o analiză statistică şi calitativă a proceselor de judecată împotriva jurnaliştilor; urmăreşte calitatea justiției şi atitudinea judecătorului în raport cu dreptul la libertatea

de exprimare, pe de o parte, şi dreptul la apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale, de cealaltă parte; identifică nivelul de toleranţă şi rezistenţă a funcţionarilor publici la critica mass-media; precum şi trasează tendinţe şi curente în domeniul defăimării în R. Moldova.

Despre procesul de documentare şi colectare a datelor analizate în acest capitol

Procesul de documentare presupune un contact intens cu instanţele de judecată naţionale, în particular cu angajaţii acestor instanţe, de la preşedinţi de instanţe, în faza iniţială, până la arhivarii instanţelor.

Faza de documentare pentru acest capitol a demarat cu scrisori de acces la informaţie adresate unui număr de 54 de instanţe de judecată municipale şi raionale (*vezi anexa 1*), scrisori în care se solicitau informaţii despre numărul de dosare privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale examinate în perioada 2005–2009, precum şi informaţii despre câte din aceste cauze au avut ca pârâţi jurnalişti sau instituţii mass-media. Din numărul total de instanţe contactate, două (Judecătoriile Căuşeni, Sângerei) nu au dat niciun răspuns, trei (Curtea de Apel Economică Chişinău, Judecătoria Militară şi Judecătoria Economică) au răspuns că nu au competenţă să examineze această categorie de cauze, iar două (Judecătoria sectorului Râşcani şi Judecătoria Ungheni) au declarat că nu au date statistice şi nu pot oferi această informaţie.

Din punct de vedere al respectării legislaţiei privind accesul la informaţie, instanţele de judecată, în mare majoritate, au respectat termenul de maxim 15 zile pentru furnizarea informaţiei solicitate. 12 instanţe de judecată (Curtea Supremă de Justiţie, Curtea de Apel Cahul, Judecătoriile Anenii Noi, Briceni, Ceadâr-Lunga, Dubăsari, Nisporeni, Leova, Ştefan-Vodă, Slobozia, Străşeni şi Râşcani (Bălţi)) au răspuns solicitării noastre cu întârziere, iar răspunsul care s-a lăsat aşteptat cel mai mult a fost cel al Judecătoriei Străşeni trimis cu aproximativ o lună jumătate întârziere.

Din 49 de instanţe de judecată care au avut pe rol cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale au fost selectate 17 (*vezi anexa 2*), în funcţie de numărul de cauze examinate şi de locaţia pe teritoriul R. Moldovei, astfel încât să fie asigurată o reprezentativitate echilibrată din punct de vedere geografic. Instanţelor de judecată selectate le-au fost adresate solicitări scrise suplimentare de a oferi acces la dosarele vizate. Dintre acestea, cinci instanţe (judecătoriile Buiucani, Ciocana, Rezina, Comrat şi Curtea de Apel Comrat) au trimis răspunsuri la solicitările adresate.

Este de remarcat răspunsul primit de la Judecătoria Rezina care, pe lângă tonul extrem de politicos şi asigurarea accesului la dosarele vizate, a surprins şi prin disponibilitatea de a crea toate condiţiile necesare în scopul obţinerii informaţiei în timp cât mai util. Pe de altă parte, răspunsul Curţii de Apel Comrat la a doua solicitare contrazice datele din primul răspuns. Astfel, la cererea de acces la informaţie Curtea de Apel Comrat a indicat un număr total de 19 cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale examinate, dintre care şapte cu implicarea jurnaliştilor, în timp ce la a doua solicitare s-a răspuns că, în perioada 2005–2009, Curtea nu a examinat nicio cauză intentată împotriva jurnaliştilor în temeiul art. 16 Cod civil.

Judecătoria Hânceşti şi Curtea de Apel Bălţi ne-au contactat telefonic pentru a ne informa despre accesul la dosarele necesare. Deoarece curţile de apel şi Curtea Supremă de Justiţie sunt instanţe de apel şi recurs, după examinare dosarele se întorc în instanţele de fond, iar localizarea lor între cele două instanţe este anevoioasă, iar pe alocuri imposibilă. Din acest considerent au fost excluse din lista instanţelor-ţintă cele de apel şi recurs.

Următoarea fază a procesului de documentare s-a desfăşurat nemijlocit în arhivele şi cancelariile instanţelor de judecată. Toate dosarele examinate de către judecătorii unei instanţe sunt partajate între arhivă şi cancelarie. Din cauza spaţiului insuficient pentru depozitarea acestor dosare, arhivele şi cancelariile sunt foarte aglomerate. Fiecare instanţă are modul său de depozitare şi sistematizare a dosarelor. De exemplu, Judecătoria Râşcani păstrează în cancelarie doar dosarele din anul 2009, în timp ce cancelaria Judecătoriei Buiucani păstrează dosare din anul 2005.

Sistematizarea şi ducerea evidenţei dosarelor se face doar manual. Pentru fiecare an există registre în care sunt înregistrate dosarele (în registre figurează numele pârâtului şi reclamantului, numărul dosarului şi obiectul litigiului, precum şi numele judecătorului care a examinat cauza), iar după numărul dosarului care figurează în registru se caută dosarul propriu-zis în arhivă sau cancelarie. Din cauza volumului mare de lucru şi din cauza numărului redus de angajaţi (de obicei, câte un arhivar), în unele instanţe de judecată (judecătoriile Râşcani şi Buiucani) am fost invitaţi să facem personal toată munca de localizare a dosarelor vizate.

Surprinzător de bine organizate s-au dovedit a fi Judecătoria Nisporeni şi Judecătoria Comrat care, pe lângă faptul că sunt adăpostite de clădiri moderne, renovate, au suficient spaţiu pentru a depozita şi păstra arhivele instanţelor, dar şi angajaţi suficienţi care să lucreze cu publicul.

O altă categorie de surse care au servit la documentarea acestui studiu au fost instituțiile mass-media din țară. Au fost intervievate un număr de 49 de instituții mass-media (*vezi anexa 3*) pentru a completa peisajul proceselor judiciare în care a fost implicată presa. Dialogul cu acestea a fost de multe ori anevoios din cauza că multe din redacții nu au angajat un jurist care să fie responsabil de aceste dosare, iar redactorii-şefi nu dispun de timp suficient pentru a se documenta.

1. INFORMAȚII GENERALE DESPRE CAUZELE INTENTATE ÎMPOTRIVA MASS-MEDIA PRIVIND APĂRAREA ONOAREI, DEMNITĂȚII ŞI REPUTAȚIEI PROFESIONALE

Din punctul de vedere al categoriei de „reclamați sau pârâți" în cauzele privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, precum şi în alte categorii de cauze pe care le vom numi mai jos, jurnalistul sau instituția mass-media beneficiază de aceleaşi drepturi şi garanții oferite tuturor justițiabililor. Jurnalistul sau publicația periodică somați să compară în fața instanței de judecată nu poartă decât auxiliar în sala de judecată haina „importanței sociale" cu care sunt învestiți în virtutea profesiei şi utilității lor. Jurnalistul, de cele mai dese ori, va figura într-o cauză ca autor al materialului contestat, iar instituția mass-media, la care acesta este angajat, ca sursă de diseminare a materialul jurnalistic sau a informației contestate în instanță. Astfel, deşi Curtea Europeană a recunoscut de nenumărate ori că mass media este „câinele de pază" al democrației[41], în practică jurnalistul este judecat de către instanțele de judecată naționale ca un simplu cetățean, fără a da prioritate funcției sociale a jurnalistului, care relevă în dreptul său la libertatea de exprimare mai mult „spațiu de manifestare".

Cea mai importantă şi mai impunătoare categorie de cauze în care jurnaliştii poartă calitate procesuală de parte într-un proces este categoria cauzelor privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale. Aceste categorii de acțiuni sunt pornite în baza articolul 16 din Codul civil al R. Moldova şi sunt cele în care rolurile în relația presă-justiție se inversează din poziția „presa sancționează greşelile justiției" în viceversa.

În jurisprudența şi teoria occidentală categoriile de cauze care au scopul de a proteja reputația altora poartă denumirea de *defamation cases*. Există două tipuri de răspundere pe care noțiunea de „defăimare" le acoperă: *civil defamation* pentru care survine răspunderea civilă (delictuală) şi *criminal defamation* – răspunderea penală. Primul tip de cauze are corespondentul în legislația moldovenească în articolul 16 Cod civil şi are scopul de a proteja onoarea, demni-

[41] Vezi capitolul I, subcapitolul „Principii generale"

tatea şi reputaţia unei persoane, precum şi scopul de a repara prejudiciul adus acesteia. Pe de altă parte, răspunderea penală pentru defăimare revine atunci când defăimarea întruneşte elementele constitutive ale unei infracţiuni.

Până în anul 2004, când a fost amendat Codul penal al RM adoptat în 2002 şi abrogat articolul 170 dedicat „calomniei", un jurnalist risca prin publicarea materialelor sale să fie condamnat la o pedeapsă cu închisoarea de până la 5 ani. Conform statisticilor existente şi rapoartelor societăţii civile, astfel de cazuri nu au fost înregistrate. Dacă în 2004 infracţiunea de „calomnie" a fost exclusă din Codul penal, Codul cu privire la contravenţiile administrative a păstrat „calomnia" şi „injuria" pentru care era prevăzută o pedeapsă de până la 30 de zile de arest administrativ până în luna mai 2009.

Astfel, o a treia categorie de cauze sunt cele pentru „defăimarea contravenţională", iar pedepsele în cazul săvârşirii acestei contravenţii sunt asimilate în practica europeană celor penale. Un exemplu din ultima categorie de cauze este cel al jurnalistului Oleg Brega, care în aprilie 2008 a fost reţinut şi supus la trei zile de arest administrativ pentru că Judecătoria sectorului Buiucani a considerat „injurioasă" pancarta cu inscripţia „50 de ani de minciună" afişată de acesta cu ocazia aniversării a 50-a de la fondarea TVM. În condiţiile noului Cod contravenţional, jurnaliştii nu mai riscă să fie arestaţi contravenţional pentru „injurie" (ci doar amendaţi administrativ sau obligaţi la prestarea unei munci neremunerate în folosul societăţii), însă pentru săvârşirea contravenţiei administrative de „calomnie" aceştia pot fi supuşi arestului de până la 15 zile, pe lângă alte pedepse alternative[42].

Dacă în cauzele civile disputa litigioasă are loc la nivel interpersonal între reclamant şi pârât, reclamantul fiind cel care cheamă în judecată jurnalistul, în cauzele contravenţionale sau penale partea care reclamă contravenţia sau infracţiunea este statul.

Cauzele privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale dau posibilitatea reclamantului, care consideră că i-au fost lezate aceste atribute ale personalităţii, să ceară dezminţirea informaţiei contestate, publicarea replicii, precum şi despăgubiri băneşti pentru prejudiciul moral – toate împreună sunt remedii procesuale oferite de legiuitor reclamantului. Jurnalistul sau instituţia mass-media care publică materialul sau informaţia contestată au calitatea de reclamaţi/pârâţi sau coreclamaţi/copârâţi în instanţa de judecată, ceea ce înseamnă că răspund fie în mod singular, fie solidar pentru informaţia publicată. În majoritatea cauzelor intentate în temeiul art. 16 Cod civil, jurnalistul şi instituţia mass-media sunt chemaţi chiar de către reclamant să răspundă solidar,

[42] Vezi detalii Capitolul II

însă existe cauze în care este acționată în judecată doar publicația periodică sau postul TV care a difuzat informația, care în ultimă instanță îşi asumă răspunderea pentru publicarea informației oferite de jurnalist. În altă perspectivă, există cazuri în care organul mass-media are calitatea de pârât, iar jurnalistul/angajatul este atras în proces în calitate de intervenient accesoriu, ori cazuri în care în calitate de pârât figurează o persoană privată care a comunicat informațiile defăimătoare, iar instituția mass-media să fie atrasă în proces ca interveniet accesoriu pentru diseminarea informației.

Conform art. 16 Cod civil, esența cauzelor privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale sau obiectul principal al acestor acțiuni este dezmințirea informației care lezează onoarea, demnitatea şi reputația profesională. Dezmințirea informației defăimătoare şi replica reclamantului sunt menite să redreseze atributele umane lezate. Însă, în majoritatea cauzelor, simpla dezmințire a informației defăimătoare nu repară integral prejudiciul adus personalității reclamantului, caz în care acesta solicită despăgubiri pecuniare prin care legiuitorul a dorit să aducă reclamantului o satisfacție bănească proporțională cu prejudiciul cauzat. Art. 16 nu conține un plafon maxim al despăgubirilor monetare care pot fi acordate reclamantului pentru compensarea prejudiciului moral, iar acest fapt a determinat conturarea unei palete diversificate de sume de bani adjudecate de către instanțele de judecată reclamanților.

Proba principală în procesele privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale este materialul jurnalistic anexat de către reclamant la cererea sa de chemare în judecată. În foarte multe cazuri reclamantul se consideră lezat de materialul jurnalistic publicat în întregime, fără să precizeze expresiile, frazele sau informațiile pe care le contestă, iar cererea lui de dezmințire se referă la material în general.

În această privință, alin. 2 art. 16 stabileşte că „orice persoană este în drept să ceară dezmințirea informației care lezează onoarea", iar Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 8 din 09.10.2006 statuează că noțiunea de „informație" reprezintă o relatare cu privire la un fapt, o opinie sau o idee. Aceeaşi Hotărâre a Plenului CSJ stabileşte că instanța de judecată indică în hotărârea sa informațiile care urmează a fi dezmințite în cazul în care acestea sunt recunoscute ca ponegritoare. Deci se înțelege că pentru a putea stabili dacă au fost lezate onoarea şi demnitatea reclamantului, acesta trebuie să indice frazele, informațiile pe care le consideră defăimătoare. În practică, în cazurile în care reclamantul contestă materialul jurnalistic în întregime, instanța de judecată solicită acestuia să precizeze informațiile pe care le consideră defăimătoare. Deseori, însă, acest lucru se întâmplă într-o fază mai târzie a procesului de judecată, în apel sau

recurs, atunci când instanța ierarhic superioară trimite cauza spre rejudecare în fond sau solicită instanței de fond să emită o hotărâre suplimentară în care să fie indicate informațiile ponegritoare ce urmează a fi dezmințite.

În privința probelor în aceste categorii de cauze, legislația națională a pus în sarcina jurnalistului obligația să demonstreze faptul că informațiile contestate de către reclamant corespund realității, iar reclamantul trebuie să probeze că informațiile defăimătoare au fost răspândite, că ponegresc onoarea, demnitatea şi reputația sa profesională, dar şi existența şi întinderea prejudiciului moral. În mod practic, jurnaliştii sunt cei care în instanța de judecată trebuie să probeze cu înscrisuri, martori şi alte mijloace probatorii că informațiile pe care le-au publicat în materialul lor jurnalistic corespund adevărului, în timp ce circumstanțele reclamantului prin care îşi motivează cererea de chemare în judecată sunt de cele mai dese ori considerate de către instanță drept suficiente pentru susținerea pretențiilor lui. În această ordine de idei, sarcina probațiunii în cauzele privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale în practica națională este pusă pe umerii jurnalistului sau ai instituției mass-media. Acest mod dezechilibrat de repartizare a sarcinii probațiunii între reclamant şi pârât în această categorie de cauze este contrar practicii Curții Europene a Drepturilor Omului şi principiului contradictorialității şi egalității părților în drepturile procedurale în pricinile civile.

Suplimentar la pretențiile expuse de către reclamant în cadrul unei pricini privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale, acesta poate solicita instanței de judecată să asigure acțiunea prin aplicarea unei sau mai multor măsuri de asigurare în baza art. 175 Cod procedură civilă. Astfel, reclamantul solicită, atunci când există suficiente temeiuri pentru a considera că în lipsa măsurilor de asigurare a acțiunii executarea hotărârii ar fi greu sau imposibil de executat, să aplice fie sechestru asupra bunurilor instituției mass-media, fie asupra conturilor bancare ale jurnalistului sau instituției mass-media în mărimea valorii acțiunii, sau să interzică publicarea sau difuzarea articolelor/emisiunilor pe tema care face obiectul litigiului până la epuizarea examinării cauzei în fond. În baza alineatului 2 al aceluiaşi articol, instanța poate aplica şi alte măsuri de asigurare a acțiunii care să corespundă scopului specificat mai sus.

Acțiunile privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale nu se prescriu, deci ele pot fi depuse în instanța de judecată indiferent de data publicării informației defăimătoare, în timp ce cerințele privind despăgubirea daunelor morale se prescriu în trei ani din momentul publicării informației lezante (din momentul în care a cunoscut sau trebuia să cunoască despre existența informației).

Prejudiciul moral în cauzele privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale poate fi reparat în lipsa vinovăției şi a faptei ilicite, prin excepție

de la regula generală aplicabilă în cazul răspunderii delictuale. Cuantumul despăgubirilor pentru prejudiciul moral trebuie să fie rezonabil, dar şi proporţional cu gravitatea lezării onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale. În stabilirea cuantumului despăgubirilor morale instanţa de judecată ţine cont de criteriile de apreciere stabilite în alin. 8 al art. 16 Cod civil.

Din cauza caracterului specific al cauzelor în care se contestă materialul jurnalistic, instanţa de judecată se poate găsi într-o anumită fază a procesului în dificultate de a aprecia caracterul defăimător al informaţiilor contestate. În acest caz, fie la cererea unei părţi în proces, fie din oficiu în unele cazuri, poate dispune efectuarea unei expertize. Punctul 22 al Codului principiilor de etică profesională al jurnalistului din R. Moldova prevede că în caz de solicitare a instanţelor de drept, Consiliul Naţional de Etică poate să elaboreze decizii de expertiză în litigiile ce implică persoana jurnalistului sau produsul activităţii sale profesionale. Conform documentului invocat, Consiliul Naţional de Etică este singurul abilitat cu calitatea de expert în acest domeniu al auto-reglementării profesionale.

Conform jurisprudenţei naţionale, sub incidenţa art. 16 Cod civil intră şi răspândirea informaţiilor referitoare la viaţa privată şi de familie, dacă acestea sunt neadevărate şi defăimătoare. Totuşi, în cazul în care acestea corespund realităţii, ele lezează onoarea şi demnitatea dacă un interes public superior nu a determinat publicarea lor în lipsa acordului persoanei vizate. Cu toate acestea, în statistica anilor 2005–2009 privind cauzele împotriva presei în baza art. 16 Cod civil, doar într-o singură cauză (***Stamat Dumitru (primar s. Tomai) către ziarul „Novoie Vremea"***) instanţa de judecată a apreciat informaţiile contestate prin prisma articolului 8 din Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului.

Acţiunile privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale se judecă în primă instanţă de către judecătoriile de drept comun, în funcţie de domiciliul pârâtului. Hotărârile primelor instanţe în aceste categorii de cauze pot fi atacate cu apel şi recurs, acestea fiind întotdeauna examinate de curţile de apel şi Curtea Supremă de Justiţie.

2. TRECERE ÎN REVISTĂ A CAUZELOR PRIVIND APĂRAREA ONOAREI, DEMNITĂŢII ŞI REPUTAŢIEI PROFESIONALE CU CEA MAI MARE REZONANŢĂ PUBLICĂ ÎN PERIOADA 2005–2009

Cauza 2-118/05 ***Roşca Iurie vs. IPNA „Teleradio-Moldova", T. Tătaru, S. Kirilov, A. Buşmachin, Şt. Matei*** a fost intentată şi examinată în timpul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 2005. Compania publică a difuzat la cererea celorlalţi copârâţi filmul „Opriţi extremismul" care evoca ac-

tivitatea politică a Partidului Popular Creştin Democrat şi care prin tertipuri de montaj îl asocia pe I. Roşca cu diferite figuri de terorişti internaţionali. I. Roşca a solicitat instanţei să oblige Compania publică să îi acorde dreptul la replică şi să compenseze prejudiciul moral solidar cu ceilalţi pârâţi. Toate instanţele (fond, apel, recurs) au constatat că filmul este ponegritor pentru onoarea lui I. Roşca prin faptul că insinuează că reclamantul ar avea legături cu teroriştii şi a satisfăcut parţial pretenţiile obligând IPNA „Teleradio-Moldova" să acorde timpi de antenă pentru replică şi să compenseze prejudiciul moral prin plata a 20 de lei în calitate de despăgubiri morale.

Pruteanu Liuba către Avram Aliona, publicaţiile periodice „Ziarul de gardă", „Timpul" şi alţii este cauza (2-481/06) în care un judecător al unei instanţe din Chişinău figurează în calitate de reclamant, precum şi în calitate de subiect al articolelor publicate de cele două publicaţii periodice care au generat acest dosar. Articolele contestate puneau în discuţie activitatea judecătoarei Pruteanu, în special acţiunile ei în două cauze penale pe care le-a examinat. În această cauză, reclamantul a solicitat obligarea ziarelor să publice scuze şi dezminţire a informaţiilor contestate, încasarea sumei de un 1 milion de lei (per total) de la pârâţi şi intervenienţi accesorii în calitate de despăgubiri pentru prejudiciul moral, precum şi asigurarea acţiunii prin aplicarea sechestrului asupra conturilor şi bunurilor pârâţilor. Cererea reclamantei a fost, însă, scoasă de pe rol pentru absenţă nemotivată repetată la şedinţele de judecată.

Cauza 2-2270/07 ***Butucel Cristina către „Timpul de dimineaţă", Info-Prim Neo*** în care au figurat în calitate de intervenienţi accesorii Ion Şiman, Valentin Todercan, Alecu Vicol şi Ministerul Culturii şi Turismului. „Timpul de dimineaţă" şi Info-Prim Neo au publicat un comunicat de presă în care informau că în cadrul adunării generale a S.A. „Moldova Film" au fost demişi Ion Şiman, Valentin Todercan şi Alecu Vicol din administraţia societăţii în baza unor pretinse plângeri la adresa lor de la diferiţi cineaşti. Comunicatele citează ca sursă a informaţiei pe Cristina Butucel, şef al Direcţiei cinematografie din cadrul Ministerului Culturii şi Turismului. Cauza are legătură cu un alt dosar *„Valentin Todercan, Ion Şiman, Alecu Vicol către Cristina Butucel privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale"*. În prima cauză reclamanta a solicitat pe lângă dezminţirea informaţiei care nu corespunde adevărului şi încasarea din contul pârâţilor a câte 150 mii lei cu titlu de prejudiciu moral. În urma negocierilor dintre persoanele implicate în proces, Info-Prim Neo a publicat o dezminţire contrasemnată de Ion Şiman şi Valentin Todercan şi s-a obligat să plătească celor trei intervenienţi câte 10 mii lei cu titlu de prejudiciu moral. Ulterior, procesul a fost încetat ca urmare a cererii de renunţare la acţiune a reclamantului.

Cimpoeş V. către Redacţia ziarului „Gagauz halkî" (Comrat) – cauza 2-74/07 care a fost pusă pe rolul Judecătoriei Comrat în 2005 de către procurorul Cimpoeş ca urmare a publicării articolului „Прокурор в законе" despre urmărirea penală pornită împotriva lui Mihail Formuzal (în acel moment, primarul or. Ceadâr-Lunga) fiind bănuit de exces de putere sau depăşirea atribuţiilor de serviciu. Cererea reclamantului a fost, însă, scoasă de pe rol ca urmare a neprezentării acestuia la şedinţele de judecată, iar pretenţiile sale, inclusiv încasarea sumei de 200 mii lei în calitate de reparare a prejudiciului moral, nu au fost examinate.

Ion Lipcean către „NIT" – cauza 2-256/07. În cadrul emisiunii „Curierul" a fost difuzată o ştire conform căreia lui Ion Lipcean, fost angajat al organelor de drept, i-a fost întocmit dosar penal pentru contrabandă cu pastile „Viagra" în valoare de 80 mii lei, în baza informaţiei difuzate de MAI. Prin difuzarea acestei ştiri reclamantul considera că i-au fost lezate onoarea şi demnitatea şi solicita 1 milion de lei cu titlu de despăgubiri morale, şi difuzarea dezminţirii pentru restabilirea onoarei. Instanţa de fond a emis o hotărâre favorabilă reclamantului deoarece acesta fusese anterior doar amendat contravenţional de către organele de drept şi a dispus difuzarea unei dezminţiri şi încasarea sumei de 60 mii lei despăgubiri morale, şi suplimentar restituirea cheltuielilor de judecată în valoare de 33300 lei. Curtea de Apel a redus suma despăgubirilor la 5 mii lei, iar cheltuielile de judecată la 3100 lei, iar instanţa de recurs a lăsat hotărârea Curţii de Apel în vigoare, declarând recursul inadmisibil.

Cauza ***Ministerul Afacerilor Interne către „Jurnal de Chişinău" şi Raisa Lozinschi*** (2-2151/08) ca urmare a publicării articolului „Voronin a majorat suma mitei dată agenţilor de circulaţie" semnat de jurnalista Raisa Lozinschi, care pune în discuţie un caz de corupţie în rândul angajaţilor MAI. Prima instanţă a stabilit că cele expuse în articol corespund realităţii, deoarece şoferul care a afirmat că a dat mită unui agent de circulaţie a confirmat aceasta în şedinţa de judecată, astfel aceste informaţii nu lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională a agenţilor de circulaţie şi a Ministerului Afacerilor Interne în întregime. Iar în situaţii similare CEDO a statuat că este de datoria presei să comunice informaţii şi idei dezbătute în societate referitor la problemele de interes public. Curtea de Apel Chişinău a menţinut hotărârea primei instanţe, iar Curtea Supremă de Justiţie a declarat recursul reclamantului ca fiind inadmisibil.

Cauza ***Dorojco Vladimir către Redacţia ziarului „Gazeta MD" (Bălţi)*** (2-930/08) a fost generată de apariţia în paginile ziarului pârât a unui articol intitulat „Была такая партия", în care autorul reproduce declaraţiile critice ale unui membru al Partidului Socialist privind pe reclamant în calitate de consilier municipal de Bălţi şi membru al Partidului Socialist. În instanţa de judecată

reclamantul a solicitat să fie obligat ziarul să publice scuze pentru publicarea unor informații false, să ofere spațiu în paginile ziarului în care reclamantul să-şi publice replica, precum şi să încaseze despăgubiri pentru prejudiciul moral în valoare de 101 mii lei.

Iachim Viorel către „Jurnal de Chişinău" (cauza 2-1800/08) este un proces intentat în baza art. 16 Cod Civil ca urmare a publicării articolului „Cei reținuți în dosarul „Heroina" au decis să vorbească" în una din edițiile „Jurnalului de Chişinău". Articolul reproducea o scrisoare venită la redacție din partea unui grup de colaboratori ai organelor de drept implicați în investigarea cazului „Heroina"[43]. Viorel Iachim este director al SRL „Selani Lux", firmă despre care se spune în scrisoarea citată că ar avea acoperirea unor angajați ai organelor de drept. Pretențiile reclamantului se refereau la publicarea dezmințirii şi la compensarea daunei morale în valoare de 200 mii lei. În opoziție față de instanța de fond, instanța de apel a constatat că informația contestată este o judecată de valoare pentru care redacția nu poartă răspundere şi a respins acțiunea reclamantului.

Cauza 2-1402/08 ***Neagu Ion către „Jurnal de Chişinău" şi Stanislav Ivanită*** pusă pe rol la cererea lui Ion Neagu după cinci ani şi respectiv trei ani de la publicarea articolelor „Procurorul de Donduşeni acuzat de violarea unei femei de 62 de ani" şi „A doua Transnistrie". Primul articol relata despre un caz de viol în care bănuit era Ion Neagu, pe atunci procuror al raionului Donduşeni, iar al doilea articol reproducea un interviu cu primarul s. Corbu, Ivanița S., şi în care amintea de problemele pe care le avea cu un deputat comunist şi cu procurorul Ion Neagu. Reclamantul considera că prin aceste două articole i-au fost lezate onoarea şi demnitatea şi solicita obligarea ziarului să publice o dezmințire, şi să plătească 300 mii lei despăgubiri pentru prejudiciul moral, sumă pe care instanța de fond a pus sechestru la cererea reclamantului, blocând conturile publicației. Prin hotărârea primei instanțe, reclamantului i-au fost adjudecați 7000 lei în calitate de despăgubiri morale, fiind repus în termenul de prescripție de 3 ani în care putea solicita despăgubirea daunelor morale. De asemenea, „Jurnal de Chişinău" a fost obligat să publice o dezmințire a informațiilor publicate care lezează onoarea şi demnitatea lui Ion Neagu. Curtea de Apel a menținut hotărârea primei instanțe. Cauza este pendinte la Curtea Supremă de Justiție.

Cauza 2-2048/09 ***Tănase Constantin către „Moldova Suverană"*** în care Cotidianul Național Independent „Moldova Suverană – Serie Nouă" S.R.L. este acționat în judecată pentru defăimare de către jurnalistul Tănase pentru publi-

[43] La 20 mai 2009 poliția a depistat cea mai mare captură de heroină de circa 200 kg. În acest dosar au fost reținuți doi cetățeni ai Turciei şi trei funcționari ai Ministerului Afacerilor Interne, fiind suspectați de implicare în acest caz.

carea articolului „Cum şi de cine a fost pregătită lovitura de stat din 7 aprilie”, în care se răspândesc informaţii cum că Constantin Tănase ar fi plătit lunar cu o sumă mare de bani de către un influent om de afaceri moldovean. Constantin Tănase a solicitat instanţei de judecată să oblige ziarul să publice o dezminţire a acestor informaţii şi să încaseze despăgubiri morale în valoare de 30 mii lei. Instanţa de fond a constatat că informaţiile contestate sunt lezante pentru onoarea şi demnitatea lui Constantin Tănase şi au obligat „Moldova Suverană” să publice o dezminţire a acestor informaţii şi să ramburseze reclamantului cheltuielile de judecată în valoare de 200 lei.

3. TENDINŢE ÎN PRACTICA NAŢIONALĂ DE SOLUŢIONARE A CAUZELOR INTENTATE ÎMPOTRIVA MASS-MEDIA[44]

Conform datelor furnizate de judecătoriile din R. Moldova, în perioada 2005–2009 au fost examinate, iar unele cauze încă se află în curs de examinare, 165 de cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale în care în calitate de pârâţi au figurat instituţii mass-media din Moldova. Situaţia este puţin diferită în privinţa numărului de cauze în urma colectării datelor la redacţiile instituţiilor media şi la arhivele instanţelor de judecată. Astfel, conform datelor furnizate de instituţiile mass-media şi datelor colectate în arhive, pe rolul instanţelor de fond (judecătorii) în perioada 2005–2009 au fost puse 126 de cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale, din care 73 de dosare din zece judecătorii (Centru, Buiucani, Râşcani, Ciocana, Hânceşti, Nisporeni, Comrat, Ceadâr-Lunga, Bălţi, Cimişlia) au fost nemijlocit studiate în cadrul procesului de documentare.

Din informaţiile furnizate de către instanţele de judecată naţionale constatăm că mass-media a avut calitatea de pârât în 26% din numărul total de cauze în defăimare în perioada 2005–2009. Conform datelor publicate de Centrul pentru Jurnalism Independent în anul 2004[45], statistica Curţii Supreme de Justiţie indica un număr total de cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale examinate de instanţele naţionale în perioada 2000–2003 de 1123 cauze. Din datele colectate în cadrul prezentului studiu, pentru o perioadă corespondentă de 5 ani – 2005–2009 judecătoriile naţionale indică un număr total de 624 de cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale examinate. Interpretarea acestor date reflectă faptul că numărul total de cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale examinate

[44] Constatările şi tendinţele enunţate în acest capitol se bazează pe datele şi infomaţiile puse la dispoziţie de către instanţele de judecată şi instituţiile mass-media din ţară.

[45] Revista analitică Mass-media în Moldova, iunie 2004, pg. 22, http://ijc.md/bulmm/2004iunie/BMM_print_web.pdf

de instanțele naționale s-a redus la jumătate în perioada 2005–2009 comparativ cu perioada 2000–2003.

De asemenea, o privire comparativă a datelor din prezentul studiu cu datele relevate de studiul Centrului pentru Jurnalism Independent în iunie 2004, care a constatat că în perioada 1998–2003 în instanțele din Chişinău, Bălți, Soroca, Orhei şi Nisporeni au fost examinate 235 de cauze privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale intentate împotriva mass-media, permite constatarea unei uşoare descreşteri a numărului de dosare împotriva presei în perioada 2005–2009 – 165 de cauze.

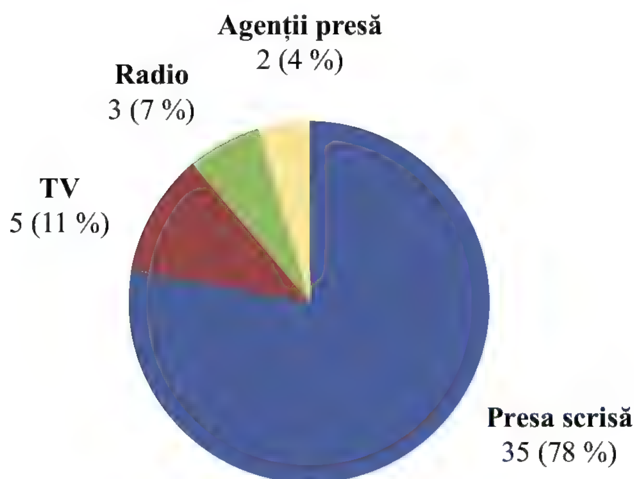

Diagrama 1. Instituții mass-media acționate în instanță pentru defăimare în anii 2005–2009 pe diferite categorii de presă (conform datelor colectate în instanțele de judecată şi redacții)

Cele mai multe instituții media care au fost chemate în judecată pentru defăimare în anii 2005–2009 fac parte din categoria presei scrise şi constituie 78% (35 de redacții) din numărul total de instituții mass-media acționate în instanță, conform *Diagramei 2*. Acest număr reprezintă doar 13% din numărul total de 258 (147 ziare, 111 reviste[46]) publicații periodice din țară.

Din numărul de 73 de dosare privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale documentate în instanțele de judecată naționale, 12 cauze au fost încetate ca urmare a renunțării de către reclamanți la acțiunile lor, 14 cauze au fost scoase de pe rol, ca urmare a neprezentării reclamanților în şedințele de judecată (*Diagrama 2*). În şase cauze au fost încheiate tranzacții de împăcare

[46] Ghidul Mass-media din Republica Moldova, 2008, editat de Centrul pentru Jurnalism Independent

între părți, iar 33 de cauze au fost examinate în fond, apel și recurs. Pe rolul instanțelor de judecată naționale se află pendinte nouă cauze privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale intentate împotriva mass-media. Printre aceste cauze sunt ***Dovgani către TV7***, ***Pătrașcu către postul de radio „Vocea Basarabiei"***, ***Pleșca către „EuTV"***, ***SA Termocom către ProTV, Urecheanu către „Moldova Suverană" și Mihai Conțiu*** ș.a.

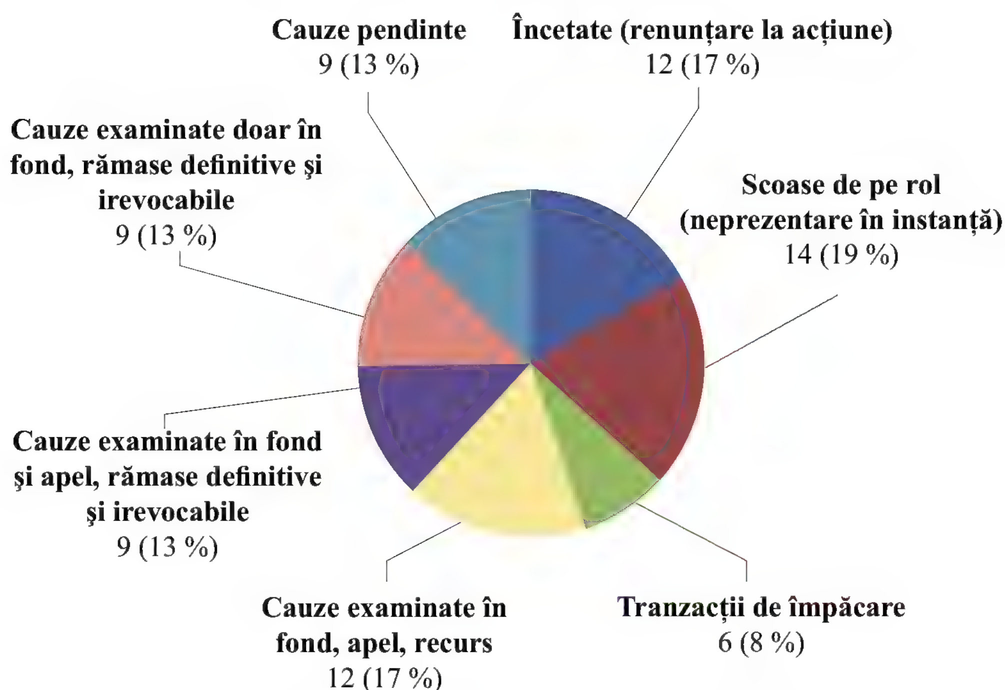

Diagrama 2. Statistica cauzelor privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale intentate împotriva presei în instanțele naționale în perioada 2005–2009 (conform datelor colectate nemijlocit din dosarele studiate)

Conform *Diagramei 2,* aproape jumătate din cauzele pentru defăimare intentate împotriva mass-media s-au încheiat înainte de emiterea unei hotărâri pe fond. Cei mai mulți reclamanți nu se prezintă la ședințele de judecată, deși legal citați, iar ca urmare cererile lor de chemare în judecată sunt scoase de pe rol. Durata prea mare a procesului de judecată, procedurile lente, efortul financiar și psihic – toate acestea conving reclamanții să nu participe la ședințele de judecată. Aceleași cauze stau și la baza deciziei reclamanților de a renunța la acțiune. Deseori publicarea de către redacția pârâtă a dezmințirii solicitate de către reclamant înainte de examinarea cauzei de către instanța de judecată determină reclamantul să renunțe la acțiunea sa. Doar în șase cauze privind apărarea onoa-

rei, demnității și reputației profesionale părțile au recurs la soluționarea litigiului pe cale amiabilă. În cauza ***Ciocoi Oleg (președintele Societății Municipale a Vânătorilor și Pescarilor) către „Argumentî i factî"*** părțile au încheiat o tranzacție de împăcare în care reclamantul s-a obligat să renunțe la pretenții, iar publicația periodică să publice o dezmințire a informațiilor contestate. Părțile în cauza ***Grușca G. către „Timpul" și Sorina Ștefârță*** au încheiat o tranzacție de împăcare, ziarul obligându-se să publice o dezmințire a informației contestate și să plătească reclamantului 3500 lei cu titlu de despăgubiri morale.

O bună parte din reclamanții în cauzele privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale sunt persoane publice – 46 de cauze, ceea ce reprezintă 63% din cauzele studiate în instanțe. În categoria persoane publice a fost inclus Ministerul Afacerilor Interne care a acționat în judecată publicația „Jurnal de Chișinău" și jurnalista Raisa Lozinschi pentru publicarea articolului „Voronin a majorat suma mitei dată agenților de circulație". Partidul Comuniștilor din Moldova a acționat în justiție Partidul Social Democrat din Moldova, iar în calitate de intervenient a fost atrasă Compania publică „Teleradio-Moldova" pentru difuzarea unui spot electoral al PSD. Alte persoane juridice care au fost incluse în categoria reclamanților – persoane publice sunt Asociația Obștească „Protecția Consumatorului" care a chemat ziarul „Novoie vremea" în instanță pentru defăimare în articolul „Нужны ли нам такие защитники" și Centrul Național al Tineretului care a acționat publicația „Flux" în judecată pentru publicarea articolului „O chestiune de onoare pentru justiția noastră moldovenească. Poate fi trasă Europa Trust la răspundere?".

Unul dintre cei mai populari reclamanți-persoane publice este Nicolae Dabija care a intentat șase cauze publicației periodice „Moldova Suverană" pentru articolele publicate în paginile sale: „Naționalitate fără patriotism", „Martor ocular. Nomenclaturiștii PCUS din RSSM, RM și mai nou, România", „Jos masca lui Dabija" și altele. În alte cinci dosare Nicolae Dabija și publicația „Literatura și arta", al cărei redactor-șef este, au figurat în calitate de pârâți, fiind acționați în instanță de alți colegi de breaslă. Cauza acestor procese este publicarea unor articole critice reciproce, articole care uneori încalcă principiile de etică jurnalistică.

Iurie Roșca este, de asemenea, printre cei mai populari reclamanți – persoane publice, figurând în trei cauze intentate împotriva publicațiilor „Jurnal de Chișinău" pentru articolul „Corabia beată", „Accente libere" pentru articolul „Nepotul caporalului Schclgruber" și Compania publică „Teleradio-Moldova" pentru difuzarea filmului electoral „Opriți extremismul". În dosare împotriva media au mai figurat un judecător al Judecătoriei Buiucani, primarul satului Vorniceni din r. Strășeni, primarul satului Tomai din r. Ceadâr-Lunga, jurnaliști

– Constantin Tănase, Evgheni Tkaciuk, Petru Poiată, Mihai Conțiu, politicieni – Serafim Urecheanu, Valeriu Pleşca, Ion Sturza, actuali sau foşti lucrători ai organelor de drept – procurori, polițiști, inspectori și alți funcționari publici.

În ceea ce priveşte mass-media în calitate de pârâți, publicația periodică care a fost acționată în instanță pentru defăimare de cele mai multe ori în perioada 2005–2009 este „Flux" cu nouă cauze, urmată de „Moldova Suverană", „Timpul de dimineață" și „Moldavskie vedomosti" cu câte opt cauze, conform datelor colectate în instanțele de judecată şi redacții (*vezi anexa 4*).

Una dintre cele mai relevante cauze în care redacțiile amintite în alineatul precedent au avut calitatea de pârâți este cauza ***Liuba Pruteanu către Avram Aliona, „Ziarul de Gardă", „Timpul" şi alții,*** expusă succint în capitolul 3. Nu mai puțin importantă este hotărârea finală în cauza ***Tkaciuk Evgheni către „Moldavskie vedomosti" şi Dmitri Ciubaşenco*** prin care a fost respinsă acțiunea reclamantului.

În urma publicării de către „Moldavskie vedomosti" a articolului „Евгений Ткачук сравнил ветеранов КПСС с пациентами Костюжен", jurnalistul Evgheni Tkaciuk a depus cererea de chemare în judecată a publicației, solicitând atât redacției, cât şi jurnalistului Ciubaşenco dezmințirea informației expuse în articol. Pentru compensarea prejudiciului moral reclamantul a solicitat încasarea de la publicația pârâtă a 400 mii lei despăgubiri, iar de la copârât 200 mii lei. Prima instanță a admis parțial acțiunea reclamantului şi pe lângă publicarea dezmințirii a obligat „Moldavskie Vedomosti" să plătească despăgubiri morale în valoare de 100 salarii minime, iar copârâtul 10 salarii minime. Apelul declarat de către publicația periodică a fost respins de către Curtea de Apel Chişinău, însă Curtea Supremă de Justiție a emis o hotărâre favorabilă pârâților – a casat hotărârea primei instanțe şi a respins acțiunea reclamantului. În sprijinul acestei hotărâri, CSJ a invocat articolul 10 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului şi interesul public care prevalează la dezvăluirea unor informații în media despre personalitățile politice. CSJ a evidențiat în hotărârea sa că dreptul la libertatea de exprimare de care beneficiază „Moldavskie vedomosti" și jurnalistul Ciubaşenco protejează şi informațiile care şochează, ofensează sau deranjează şi permite o anumită doză de exagerare.

Această cauză este, de altfel, importantă pentru jurisprudența națională în domeniul libertății de exprimare deoarece, fiind emisă în anul 2006, este practic una dintre primele hotărâri ale unei instanțe centrale care invocă jurisprudența CEDO şi Convenția Europeană. În mod constant, CSJ începe să examineze cauzele privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale prin prisma Convenției Europene în anul 2007. Tot în 2007 au fost înregistrate primele referiri la jurispru-

dența europeană inserate de către instanțele de fond în hotărârile lor în legătură cu cauze privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale. În acest sens, este relevantă cauza examinată de Judecătoria Centru ***Nicolae Dabija, Grigore Vieru către „Moldova Suverană" și Mihai Conțiu***. Reclamanții în această cauză au solicitat instanței de judecată aplicarea măsurii de asigurare a acțiunii prin sechestrarea bunurilor și a conturilor bancare ale publicației, cerere respinsă de instanță pe motiv că aplicarea acestor măsuri ar duce la stoparea activității publicației violându-se în acest mod articolul 10 din Convenția Europeană.

Cauza ***Petru Poiată către „Literatura și arta" și Nicolae Dabija*** a fost examinată doar în fond, iar hotărârea Judecătoriei Buiucani din anul 2007 prin care se respinge acțiunea reclamantului invocă articolul 10 din Convenția Europeană făcând distincția între judecățile de valoare și declarațiile de fapte, accentuând faptul că la adresa persoanelor publice se acceptă o critică mai dură.

Iată că, deși Republica Moldova a ratificat Convenția Europeană pentru Drepturilor Omului în anul 1998, abia după aproape 10 ani instanțele naționale încep să examineze în mod constant acțiunile în defăimare prin prisma Convenției și a jurisprudenței CEDO. În mare parte factorul determinant în acest sens au fost cele 11 hotărâri CEDO ce vizează articolul 10 din Convenție pronunțate împotriva Moldovei începând cu anul 2007, precum și adoptarea de către Plenul Curții Supreme de Justiție a hotărârii nr. 8 din 09.10.2006 privind aplicarea legislației despre apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale a persoanelor fizice și juridice.

O hotărâre care merită amintită este cea emisă de Judecătoria Buiucani în cauza ***Cheleș C. (conducătorul ÎS „AT Prolin") către „Timpul"***. Această cauză a fost generată de publicarea unui desen executat de reclamant care a fost ulterior comentat de către cititori. Publicarea acestui desen a fost precedată de publicarea articolului „Călărețul fără... obraz" care punea în discuție darul – un cal – făcut de reclamant lui V. Voronin și presupusul contraserviciu făcut reclamantului. Reclamantul a solicitat despăgubiri de 100 mii lei și publicarea dezmințirii atât în paginile print și internet ale ziarului pârât, cât și în paginile ziarului „Nezavisimaia Moldova" editat în limba rusă. În primă instanță Judecătoria Buiucani a constatat că opiniile cititorilor care au fost contestate de către reclamant sunt judecăți de valoare pentru care nimeni nu poate fi tras la răspundere și a respins cererea. Importanța acestei hotărâri stă, însă, în motivarea prin prisma jurisprudenței europene. Din toate dosarele documentate în instanțele naționale, hotărârea în acest dosar este singura emisă de o instanță de fond care face referiri nu doar la cauzele pierdute de Moldova la CEDO în temeiul articolului 10, dar și la alte hotărâri din jurisprudența CEDO cu privire la libertatea de exprimare. Pentru a accentua importanța protecției jurnaliștilor împotriva sancționării pen-

tru răspândirea afirmaţiilor unor terţi şi, în special, pentru a accentua importanța aprecierii bunei-credințe a jurnalistului atunci când publică anumite informaţii, instanța de judecată a făcut trimitere la constatările CEDO în cauzele *Observer & Guardian versus Regatul Unit* şi *De Haes & Gijsels versus Belgia.*

Prejudicii morale şi asigurarea acțiunii

În cauzele privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale principalul remediu procesual oferit de legiuitor reclamantului este dezmințirea informației şi dreptul la replică. Acestea au menirea să restabilească onoarea, demnitatea sau reputația profesională, iar acolo unde ele nu sunt o măsură suficientă şi proporțională cu prejudiciul cauzat, despăgubirile morale au scopul de a compensa această diferență. Totuşi, este aproape constantă printre reclamanți practica solicitării în mod obligatoriu a unor compensații pecuniare şi practica în rândul instanțelor de judecată de a acorda întotdeauna despăgubiri morale atunci când se admite cererea reclamantului.

Din numărul total de 73 de dosare documentate în instanțele de judecată naționale, doar într-o singură cauză reclamantul a solicitat publicarea unei dezmințiri a informațiilor contestate, fără să pretindă existența unui prejudiciu moral. Astfel, cauza ***Ministerul Afacerilor Interne către „Jurnal de Chişinău" şi Raisa Lozinschi*** este singura excepție de la regula înrădăcinată în practica națională de a solicita întotdeauna compensații morale, deşi legiuitorul permite şi persoanelor juridice să invoce prejudiciul moral adus reputației profesionale.

Cea mai mare sumă a despăgubirilor pentru prejudiciul moral solicitată în instanțele naționale în pricini privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale în perioada 2005–2009 este suma de 10 milioane lei solicitată de Nicolae Dabija de la „Moldova Suverană", urmată de suma de 7 milioane lei solicitată de Grigore Vieru de la jurnalistul Mihai Conțiu.

Un leu este suma cea mai mică solicitată în calitate de despăgubiri morale de către Ion Sturza de la „Moldova Suverană", Ilie Bratu de la „Jurnal de Chişinău" şi Vitalie Nagacevschi de la ziarul „Vremea".

Cea mai mare sumă adjudecată de către instanțele naționale în cauze privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale este suma de 500 de mii de lei. Această sumă a fost adjudecată în folosul lui Nicolae Dabija de către Judecătoria Centru în cauza ***N. Dabija către „Moldova Suverană" şi Mihai Conțiu*** şi urma să fie încasată de la Mihai Conțiu. Curtea de Apel a redus însă această sumă la 2500 lei. Alte cauze în care instanța a dispus încasarea unor sume exorbitante este ***Iurie Roşca către „Accente libere" şi Ion Stratan*** în care suma de 150 mii lei a fost apreciată ca echitabilă de către Judecătoria Râş-

cani şi cauza ***Ion Ciutac către „Vremea" şi Liubov Cegarovscaia*** cu suma de 100 mii lei adjudecată de către Judecătoria Râşcani.

Nicolae Dabija este reclamantul – persoană publică a cărui personalitate a fost apreciată de către instanțele naționale cel mai scump, fiindu-i adjudecate sumele cele mai mari de bani pentru prejudiciile cauzate demnității. În afară de suma 500 mii lei acordată de către Judecătoria Centru lui Dabija, Curtea de Apel Chişinău la examinarea apelului declarat de către Dabija împotriva hotărârii primei instanțe într-o altă cauză a mărit suma despăgubirilor de la 3000 lei până la 200 mii lei. Această sumă a fost motivată de instanța de apel prin faptul că Nicolae Dabija este o „persoană cunoscută în Moldova şi are anumite merite în stat şi societate, având cele mai înalte distincții naționale şi internaționale".

Suma cea mai mică încasată de către instanțele naționale în această categorie de cauze este 20 de lei de către Judecătoria Centru în cauza ***Iurie Roşca către IPNA Compania „Teleradio-Moldova" şi alții.*** Instanța de judecată a fost determinată să acorde această sumă în calitate de despăgubiri morale datorită statutului fiecărei părți în proces. Astfel, „Iurie Roşca, fiind deputat în Parlament, nu are intenția să se îmbogățească din contul IPNA Compania „Teleradio-Moldova" care este finanțată din bugetul de stat, ci doar doreşte să spele ponegrirea care i-a fost adusă".

În 22% (16 cauze) din cauzele documentate, reclamanții au solicitat instanței de judecată să aplice măsuri de asigurare a acțiunii. Cele mai des solicitate măsuri de asigurare au fost sechestrarea conturilor bancare şi a bunurilor redacției pârâte. Vladimir Gorgos (directorul formației „Millenium") a solicitat aplicarea sechestrului pe bunurile şi conturile ziarului „Copiii Europei", Tudor Popa (şef adjunct al Direcției principale juridice CNAS) a cerut instanței de judecată sechestrarea bunurilor şi conturilor bancare ale ziarului „Novoie Vremea". Judecătoarea Liuba Pruteanu a cerut sechestrarea bunurilor şi conturilor publicațiilor periodice „Timpul" şi „Ziarul de Gardă". Alte măsuri de asigurare mai puțin populare solicitate de către reclamanți au fost interdicția de a difuza spotul electoral şi interdicția de a opera modificări în registrul cadastral şi la Camera Înregistrării de Stat.

Deşi numărul cauzelor în care a fost solicitată aplicarea măsurilor de asigurare este suficient de mare, în doar 3 dintre ele instanța de judecată a satisfăcut această cerere a reclamantului. În cauza ***Ion Neagu (procuror de Donduşeni) către „Jurnal de Chişinău"*** a fost aplicată măsura de asigurare de blocare a conturilor ziarului şi punerea sechestrului pe suma de 300 mii lei din contul pârâtului, măsură care însă ulterior a fost anulată de către instanța ierarhic superioară. Însă consecințele acestei măsuri de asigurare până la anulare au

pus în pericol de lichidare publicația, aceasta aflându-se pentru mai bine de o săptămână în imposibilitate de plată și publicare. În cauza ***Iurie Roșca către „Accente libere”,*** a fost aplicat sechestru pe suma de 1 milion 500 mii lei din contul pârâtului, dar și asupra bunurilor de la sediul publicației. Iar în cauza ***PCRM către PSD***, instanța de judecată a admis cererea reclamantului de a interzice IPNA Compania „Teleradio-Moldova” să difuzeze spotul electoral al PSD până la emiterea unei hotărâri pe fond.

La acest capitol este importantă poziția Judecătoriei Centru în cauza ***Nicolae Dabija, Grigore Vieru către „Moldova Suverană” și Mihai Conțiu***, în care reclamanții au cerut aplicarea sechestrului pe conturile bancare și bunurile ziarului. Instanța a respins cererea reclamanților motivând că aplicarea acestor măsuri ar duce la stoparea activității ziarului, violându-se în acest mod articolul 10 din Convenția Europeană.

Din 36 de cauze documentate în instanțele naționale în care deja au fost pronunțate hotărâri definitive și rămase irevocabile, 19 au fost soluționate în favoarea instituțiilor mass-media care au figurat în calitate de pârâți în aceste procese. În cauza ***Iachim V. către „Jurnal de Chișinău”,*** instanța de judecată a statuat că informația contestată este o judecată de valoare și „Jurnal de Chișinău” nu poate fi pedepsit pentru publicarea acesteia. Pentru faptul că informațiile contestate de reclamanți în cauza ***Guțul P. și Asociația Protecția Consumatorului către „Novoie vremea” și alții*** au fost probate de către pârâți, instanța de judecată a respins acțiunea reclamanților, iar în cauza ***Ivanțoc M. și Ivanțoc I. către „Moldavskie vedomosti”*** a respins acțiunea reclamantului deoarece concluziile jurnalistului în articolul contestat nu poartă caracter ponegritor.

În rândul redacțiilor intervievate pentru realizarea acestui studiu, publicația periodică „Moldova Suverană” este redacția care a declarat că a fost implicată în 50 de dosare privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale în ultimii nouă ani, în timp ce „Moldavskie vedomosti” și „Timpul de dimineață” au avut 15 începând cu anul 1995, respectiv 14 procese de judecată începând cu anul 2001, de la prima apariție pe piața mediatică din Moldova.

4. PRACTICI REGIONALE VERSUS PRACTICI DE CAPITALĂ

Analiza pe segmentul practicilor în domeniul cauzelor privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale este importantă pentru a scoate în evidență unele aspecte privind situația jurnalismului și calitatea justiției în regiunile R. Moldova și în capitală. Cert este că aproximativ 70% din materialul care a servit drept sursă de documentare a fost colectat în instanțele și redacțiile din

Chişinău, însă datele la care am avut acces în centrele raionale ale Moldovei sunt relevante şi permit trasarea unor diferenţe şi tendinţe.

În raioanele R. Moldova, în proporţie de aproape 100%, presa scrisă a fost cea chemată în instanţă de către subiecţii articolelor lor şi doar în raionul Bălţi au fost înregistrate în anul 2009 două cauze împotriva a două posturi de radio locale. Conform datelor publicate în 2007 de Centrul pentru Jurnalism Independent[47], 70% din presa scrisă din ţară este concentrată în capitală. Acest procent exprimă în mod proporţional şi numărul proceselor judiciare privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale în care redacţiile figurează în calitate de pârâţi. Astfel, din numărul total de cauze privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale, un sfert – 36 de cauze au implicat mass-media regională.

Reclamanţi – persoane publice şi persoane private

Din 18 cauze documentate în şase instanţe de judecată raionale (Hânceşti, Nisporeni, Comrat, Ceadâr-Lunga, Bălţi, Cimişlia), nouă cauze au fost intentate de către persoane care ocupă posturi publice. Astfel, secretarul Consiliului raional Nisporeni şi soţia acestuia – şefa Secţiei Sociale din Consiliul raional, au chemat în judecată în 2008 „Gazeta de Vest" şi autoarea unui articol de opinie şi ea funcţionar public; aceeaşi redacţie a fost chemată în judecată de către primarul or. Nisporeni în anul 2009 pentru un articol de opinie semnat de un consilier municipal. Publicaţia din Cimişlia „Business Info" este implicată într-un proces de judecată în care reclamant este Lidia Lupu, preşedintele Consiliului raional Hânceşti, iar în raionul Comrat din UTA Găgăuzia, primarul satului Budjac, preşedintele raionului şi un consilier municipal au figurat în calitate de reclamanţi în cauze împotriva publicaţiilor periodice „Edinaia Gagauzia" şi „Vesti Gagauzii". Din dosarele studiate la Bălţi, consilierul municipal din partea Partidului Socialist, Dorojco V., a figurat în calitate de reclamant împotriva ziarului „Gazeta MD".

Tot la categoria persoane publice împotriva publicaţiilor periodice în dosare civile se încadrează membrul partidului politic „Patria-Rodina", Arabadji D., care a intentat la Ceadâr-Lunga o cauza civilă împotriva ziarului fondat de Consiliul raional „Znamea", dar şi procurorul Cimpoeş V. care a acţionat în justiţie publicaţia „Gagauz Halki" în 2005 la Comrat pentru un articol care punea în discuţie dosarul de urmărire penală pornit împotriva lui Mihail Formuzal, primar de Ceadâr-Lunga la acel moment.

[47] „Analiza necesităţilor mass-media din Moldova", http://ijc.md/Publicatii/Peisajul.pdf, diagrama 3

Deşi aproape jumătate din cauzele privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale împotriva presei regionale au fost intentate de către persoane care ocupă funcţii publice importante în administraţia publică locală, acest fapt ne permite totuşi să constatăm că persoanele publice care activează în raioanele republicii sunt mai tolerante faţă de critica adusă lor în presă. Astfel, jumătate (50% – nouă cauze) din numărul cauzelor care s-au aflat pe rolul instanţelor raionale în perioada 2005–2009 au fost intentate de funcţionari publici. În timp ce în capitala R. Moldova persoanele publice – categorie în care am inclus instituţiile publice, partidele politice şi organizaţiile neguvernamentale – au avut sau au calitatea de reclamanţi în 67% (37 de cauze) din cauzele privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale.

Deşi mai puţini la număr în comparaţie cu colegii lor din capitală, reclamanţii din provincie – persoane publice sunt mai insistenţi în a obţine o hotărâre definitivă favorabilă lor. Doar patru cauze din numărul total de nouă cauze intentate de funcţionari publici s-au încheiat înainte de pronunţarea unei hotărâri definitive. În două cauze – ***Arabadji D. către „Znamea"***, în care reclamantul este membru al partidului politic „Patria-Rodina" şi candidat la alegeri parlamentare, şi ***Nezalizov P. către „Edinaia Gagauzia"***, în care reclamantul este primar al satului Budjac din raionul Comrat, reclamanţii au renunţat la pretenţiile lor către redacţiile ziarelor, iar cauzele au fost încetate. Iar în alte două cauze, ***Cimpoeş V. (procuror) către „Gagauz Halki"*** – a fost scoasă de pe rol ca rezultat al neprezentării repetate a reclamantului la şedinţele de judecată, şi ***Buzadji S. (preşedintele r. Comrat) către „Vesti Gaguzii"***, care a fost încetată ca urmare a înţelegerii părţilor pe cale amiabilă – redacţia publicând scuze şi dezminţirea informaţiei contestate de reclamant, precum şi restituind cheltuielile de judecată suportate de reclamant, în valoare de 1100 lei.

În opoziţie faţă de insistenţa reclamanţilor-persoane publice de a obţine o hotărâre definitivă favorabilă lor sunt reclamanţii-persoane private care de cele mai multe ori renunţă la pretenţiile lor faţă de redacţiile ale căror articole le-au contestat. Astfel, nouă cauze – ceea ce reprezintă 100% din cauzele intentate de persoane private, au fost încheiate înainte de pronunţarea unei hotărâri definitive de către instanţele de judecată. Şapte cauze, în care în rândul reclamanţilor se găsesc un medic, un instructor de şoferie, un şofer şi simpli cetăţeni, au fost încetate ca urmare a cererii reclamanţilor de renunţare la acţiune, iar două cauze au fost scoase de pe rol din cauza neprezentării reclamanţilor la şedinţele de judecată.

Această diferenţă în finalitatea cauzelor împotriva presei intentate de persoane publice şi private este într-o anumită măsură firească. Un proces de judecată

presupune angajarea unui reprezentant legal, depunerea unui efort sporit în aducerea probelor necesare în instanța de judecată, în condițiile în care informațiile care sunt contestate de către reclamanții-persoane private vizează întotdeauna acțiunile lor în viața privată, iar aceste eforturi suplimentare depășesc de cele mai multe ori posibilitățile lor reale. În timp ce funcționarii publici sunt în majoritatea cazurilor supuși criticii pentru acțiunile lor în activitatea de gestionare a serviciului public, iar efortul pe care îl presupune un proces de judecată este nesemnificativ în comparație cu necesitatea de a-și restabili reputația. Această necesitate se evidențiază în mare măsură în modul în care reclamanții își formulează în instanța de judecată pretențiile față de redacții. În toate dosarele intentate de persoane publice, pretențiile prioritare se referă la constatarea necorespunderii cu adevărul a informațiilor publicate în presă, la dezmințirea acestor informații și la publicarea scuzelor, în timp ce reclamanții-persoane particulare, în majoritatea cazurilor, solicită instanței în primul rând încasarea despăgubirilor pentru prejudiciul moral adus prin publicarea unor informații considerate a fi ponegritoare.

Prejudicii morale sau libertatea de exprimare versus protecția onoarei, demnității și reputației profesionale

La capitolul prejudicii morale solicitate de către reclamanții din provincie de la redacțiile ziarelor pârâte în calitate de despăgubiri în cauzele privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale, lucrurile nu stau foarte diferit în comparație cu același segment din capitală. Sumele de bani pe care le solicită reclamanții sunt exorbitante și nu exprimă în niciun fel valoarea unei satisfacții echitabile pentru prejudiciul pe care reclamanții consideră că li s-a adus onoarei, demnității și reputației profesionale. Totuși se observă o anumită tendință în privința reclamanților din provincie de a-și evalua prejudiciile suferite în sume care să le exprime într-o măsură mai echilibrată. Astfel, funcționarii publici, Țugulea Ion și Țugulea Ecaterina, care au acționat în judecată „Gazeta de Vest” la Nisporeni, au solicitat instanței de judecată să încaseze câte 2500 lei pentru fiecare în calitate de despăgubiri pentru prejudiciul moral, iar un alt funcționar public care a acționat aceeași publicație în judecată a solicitat ca suma de 20 mii de lei să fie încasată de la redacție pentru prejudiciul moral. În raionul Hâncești, în cele trei cauze examinate de instanța de judecată, reclamanții-persoane private au solicitat câte 50 mii lei despăgubiri.

300 mii dolari SUA (aproximativ 3 milioane 500 mii lei) despăgubiri morale este suma cea mai mare cerută pentru compensarea prejudiciului moral în instanțele raionale și a fost solicitată de Primăria r. Rezina de la publicațiile periodice „Cuvântul”, „Ziarul de Gardă” și de la copârâții în aceeași cauză,

jurnaliştii Cornelia Cozonac şi Victor Sofroni, în urma publicării unui articol de investigaţie a unor cazuri de delapidare a banilor publici. În ratingul celor mai mari sume de bani solicitate de la presă în calitate de despăgubiri morale de către reclamanţii din provincie, a doua poziţie este ocupată de suma de 1 milion de lei despăgubiri morale solicitată de directorul unei întreprinderi de la publicaţia periodică „Edinaia Gagauzia" din Comrat. Au mai fost solicitate sume de 500 mii lei pentru repararea prejudiciului moral de către Arabadji D., candidat pentru alegerile parlamentare din 2005 din partea partidului „Patria-Rodina" de la „Znamea" la Ceadâr-Lunga, şi 300 mii lei de către preşedintele raionului Comrat de la „Vesti Gagauzii". La Cimişlia, preşedintele raionului Hânceşti a solicitat încasarea sumei de 200 mii lei în calitate de despăgubiri pentru prejudiciul moral de la „Business Info", iar la Bălţi suma maximă solicitată este de 101 mii lei de către Dorojco V., consilier municipal.

În ceea ce priveşte sumele de bani adjudecate de instanţele de judecată raionale în cauzele privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale, există o discrepanţă evidentă în comparaţie cu sumele adjudecate de către instanţele din Chişinău. În timp ce Judecătoria Centru l-a obligat pe jurnalistul Mihai Conţiu să plătească 500 mii lei în calitate de prejudiciu moral în folosul lui Nicolae Dabija, sumă care însă a fost redusă la 2500 lei de Curtea de Apel, suma cea mai mare adjudecată de instanţele raionale este de 10 mii lei în cauza ***Lidia Lupu către Adelina Coroi şi „Business Info"*** de la Cimişlia, în folosul funcţionarului public. În acest mod, instanţele din capitală sunt mai „generoase" cu reclamanţii-persoane publice atunci când stabilesc întinderea prejudiciului moral şi cuantumul despăgubirilor. În afară de suma despăgubirilor adjudecată la Cimişlia, Judecătoria Comrat a obligat încasarea sumei de 1000 de lei în calitate de despăgubiri morale, hotărâre care însă a fost ulterior casată de Curtea de Apel Comrat.

În ciuda faptului că instanţele de judecată raionale sunt mai rezervate în privinţa sumelor de bani pe care le acordă reclamanţilor, acestea sunt totuşi suportate cu mult efort de către redacţiile presei locale. Bunăoară, „Gazeta de Vest" din Nisporeni care a avut în perioada 2005–2009 trei procese de judecată pentru defăimare a avut pierderi financiare semnificative, deoarece are un buget redus şi a fost obligată să plătească despăgubiri morale în două dintre procese.

Procesele şi cheltuielile pe care „Gazeta de Vest" le-a suportat au fost generate de practica redacţiei de a permite localnicilor să îşi expună în paginile ziarului opiniile, criticile la adresa celor care le conduc localităţile. Această practică, însă, s-a dovedit a fi costisitoare, deoarece ziarul a fost chemat să răspundă solidar cu autorii articolelor contestate. Astfel, de exemplu, în procesul judiciar

intentat de către secretarul Consiliului raional Nisporeni şi soţia acestuia, şi ea funcţionar public, ziarul a permis la cererea autoarei publicarea unui articol semnat de soţia preşedintelui raionului, în care aceasta critica activitatea celor doi. Diferit de redacţia ziarului care a considerat că prin rezervarea unei pagini din ziar cetăţenilor localităţii facilitează exerciţiul dreptului la libertatea de exprimare, instanţa de judecată a constatat că prin faptul că articolul a fost publicat fără a fi redactat sau schimbat a fost încălcat art. 4 din Legea presei. Această prevedere legală permite îngrădirea libertăţii de exprimare pentru apărarea drepturilor altei persoane, iar faptul că articolul conţinea informaţii de interes public care privesc modul de cheltuire a banilor publici nu a fost suficient de convingător pentru instanţa de judecată pentru a exonera publicaţia de răspundere civilă. În urma acestui proces, „Gazeta de Vest" a plătit reclamanţilor 7000 lei despăgubiri morale şi cheltuieli de judecată, pe lângă publicarea unei dezminţiri a informaţiilor constatate a fi lezante.

Pe de altă parte, experienţa unor redacţii locale în instanţele de judecată a avut şi beneficii. Astfel, publicaţia „Cuvântul liber" din Leova, deşi a trecut prin experienţa a trei procese judiciare privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale de la începutul activităţii sale, a înregistrat o creştere a popularităţii în rândul cititorilor ca urmare a câştigării acestor procese. De acelaşi rezultat a avut parte şi „Cuvântul" din Rezina care, deşi a suportat cheltuieli financiare şi a pierdut timp, i-a sporit autoritatea în regiune.

Popularitatea şi reputaţia bună pe care le-au câştigat cele două redacţii de pe urma participării în calitate de pârâţi în procese privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale s-au datorat în mare parte calităţii materialelor jurnalistice contestate în instanţă. Astfel, „Cuvântul" din Rezina a câştigat procesul intentat de Primăria or. Rezina şi doi funcţionari publici după ce instanţa de judecată a constatat că investigaţia jurnalistică a unor fapte de delapidare a banilor publici relevă informaţii care corespund realităţii. Conform aceleiaşi instanţe, aceste informaţii nu pot leza onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională a reclamanţilor-persoane publice, întrucât comunicarea informaţiilor de interes public nu este doar un drept, dar este şi o obligaţie a mass-media.

Un alt aspect referitor la practicile diferite folosite de către reclamanţii din capitala R. Moldova şi reclamanţii din provincie în cauzele privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale este legat de aplicarea măsurilor de asigurare a acţiunilor în defăimare. Informaţiile colectate în instanţele de judecată raionale, dar şi în redacţiile presei locale, demonstrează faptul că această practică nu este răspândită printre reclamanţii din provincie, în timp ce reclamanţii-funcţionari publici în instituţiile de stat centrale, chiar şi persoane

private, uzitează foarte frecvent de acest drept procesual. Niciun reclamant din cele 36 de cauze privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale pe parcursul anilor 2005 – 2009 nu a solicitat instanței de judecată aplicarea unei măsuri de asigurare a acțiunilor lor, fapt care indică cel puțin lipsa pericolului blocării activității presei locale prin sechestrarea unor sume de bani uriașe din contul redacțiilor.

În ceea ce privește accesul la asistență juridică a redacțiilor locale implicate în procese de judecată, informațiile colectate relevă faptul că 14 redacții din 18 care au fost implicate în perioada 2005–2009 în procese privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale în calitate de pârâți, au beneficiat de asistență juridică. Publicațiile periodice „Gazeta de Vest" din Nisporeni și „Business Info" din Cimișlia au beneficiat de asistență juridică gratuită din partea Centrului pentru Jurnalism Independent în cadrul programului de asistare juridică gratuită a mass-media, opt redacții au apelat la serviciile juriștilor sau avocaților, iar „Gazeta MD" din Bălți a fost reprezentată în fața instanțelor de judecată de către directorul comercial al publicației.

Justiția și libertatea presei

Din cele 18 cauze privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale documentate în șase instanțe de judecată raionale, în patru dosare au fost pronunțate hotărâri în fond și apel, iar în cauza ***Dorojco V. către „Gazeta MD"*** și în recurs de către Curtea Supremă de Justiție. Dintre acestea, două hotărâri sunt favorabile reclamanților. Judecătoria Nisporeni a constatat în cauza ***Țugulea I., Țugulea E. către „Gazeta de Vest"*** că informația publicată de ziar nu corespunde realității și lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională ale reclamanților, a dispus încasarea a 7 mii lei despăgubiri morale și cheltuieli de judecată și publicarea dezmințirii – hotărâre menținută în apel de către Curtea de Apel Chișinău, și hotărârea Judecătoriei Cimișlia în cauza ***Lidia Lupu către Adelina Coroi și „Business Info".***

Cauza ***Lidia Lupu către Adelina Coroi și „Business Info"*** a fost generată de apariția în paginile publicației a unui articol care expunea în rezumat hotărârea Curții de Conturi privind raportul asupra corectitudinii formării și utilizării bugetului raionului Hâncești în anul 2005[48]. Articolul a fost însoțit de poza președintelui raionului Hâncești, Lidia Lupu, care a fost vizată în Hotărârea Curții de Conturi. În cererea sa de chemare în judecată reclamanta a solicitat dezmințirea informației constatate de Curtea de Conturi, argumentând toate

[48] Hotărârea Curții de Conturi privind raportul asupra corectitudinii formării și utilizării bugetului raionului Hâncești în anul 2005 nr. 54 din 15.06.2006, publicată în Monitorul Oficial nr. 153–156/55 din 29.09.2006

acțiunile sale în calitate de preşedinte de raion. Este de menționat că reclamanta nu a contestat hotărârea Curții de Conturi în procedură contencioasă, iar ziarul nu putea fi obligat să dezmintă hotărârea unei instituții de stat în virtutea art. 27 din Legea presei. Însă Judecătoria Cimişlia a constatat că fraza din lead-ul ştirii „Vechea administrație a raionului Hânceşti în frunte cu Lidia Lupu (în imagine) a activat după cum a dus-o capul, generând pierderi de zeci şi chiar sute de mii de lei din bugetul local" lezează onoarea reclamantei Lidia Lupu. Instanța de judecată a constatat, de asemenea, că expresia „a activat după cum a dus-o capul" nu este o judecată de valoare, iar prin faptul că ziarul a publicat şi fotografia reclamantei, fără acordul ei, a încălcat articolul 8 din Convenția Europeană. Instanța a motivat această hotărâre prin faptul că în momentul publicării articolului reclamanta nu mai era persoană publică, nefiind angajată în câmpul muncii, iar publicarea articolului după doi ani de la publicarea hotărârii Curții de Conturi în Monitorul Oficial a fost apreciată ca tendențioasă.

Raționamentul instanței de judecată sugerează că persoanele publice sunt responsabile pentru acțiunile lor doar în momentul exercitării funcției publice, iar ulterior, după expirarea mandatului, pierd şi calitatea de persoane publice şi deci nu mai pot fi supuse criticii publice pentru acțiunile săvârşite în exercitarea mandatului.

Hotărârea Judecătoriei Cimişlia, menținută de Curtea de Apel Chişinău, este un exemplu negativ de sancționare a mass-media pentru punerea în discuție a unui subiect de interes public legat de administrarea patrimoniului de stat şi de modul în care politicienii îşi îndeplinesc mandatul. Această sancțiune nu face altceva decât să descurajeze rolul de „câine de pază"[49] al presei în societate şi să obstrucționeze controlul public asupra activității funcționarilor publici – absolut necesar într-o societate democratică.

Un exemplu de hotărâre judecătorească care sprijină libertatea presei este hotărârea Judecătoriei Bălți şi respectiv a Curții de Apel Bălți şi Curții Supreme de Justiție în cauza ***Dorojco V. către „Gazeta MD"***. Acestea au stabilit că în articolul „Была такая партия" unele din informațiile contestate sunt judecăți de valoare care nu pot fi probate, iar celelalte care sunt declarații de fapte corespund adevărului. Judecătoria Bălți a stabilit, de asemenea, că deşi una din propozițiile contestate nu corespunde adevărului, ziarul „nu poate fi obligat să repare prejudiciul moral pentru fraza incorectă deoarece se bucură de dreptul la libertatea de exprimare garantat de articolul 10 al Convenției Europene a Drepturilor Omului". În apel, Curtea de Apel Bălți a menținut hotărârea pri-

[49] Hotărârea CEDO în cauza *Sunday Times (nr. 1) vs. Regatul Unit din 1979*

mei instanțe accentuând faptul că în jurisprudența sa CEDO (cauza *Jersild vs. Danemarca*) a constatat că jurnaliştii nu pot fi sancționați pentru critica acceptabilă la adresa unor persoane publice. Iar cerința de a demonstra „judecățile de valoare" este contrară articolului 10 CEDO – a accentuat Curtea Supremă de Justiție.

O altă hotărâre importantă a Judecătoriei Bălți, deşi procesul a fost încetat în faza de rejudecare în fond, a fost emisă în cauza ***Reus N. către Grădinița de copii nr. 3 şi alții***, în care în calitate de intervenient accesoriu a figurat ziarul „SP". Importanța acestei hotărâri în practica judiciară din R. Moldova se datorează invocării jurisprudenței CEDO şi Convenției Europene încă în anul 2005 într-o judecătorie raională. În hotărârea sa din septembrie 2005, Judecătoria Bălți a respins acțiunea reclamantului motivând că „ziarul „SP" nu poate fi obligat să repare prejudiciul moral deoarece se bucură de dreptul garantat de articolul 10 CEDO, iar informațiile contestate sunt exprimări libere într-o societate democratică şi sunt judecăți de valoare, iar nu insulte".

Este deosebit de important faptul că o bună şi cea mai mare parte a succesului unui proces, în sprijinul libertății de exprimare, se datorează reprezentării juridice calificate a presei în instanțele de judecată. De modul în care pledează reprezentantul redacției pârâte, de argumentele pe care la aduce acesta în susținerea libertății presei, de invocarea precedentului judiciar, a jurisprudenței naționale şi a jurisprudenței CEDO pe marginea articolului 10 din Convenția Europeană – de toate acestea depinde convingerea instanței de judecată asupra importanței dezbaterilor publice la care presa are dreptul şi obligația să contribuie.

Persoanele publice sunt foarte puțin tolerante față de critica la adresa activității lor în presă. Societatea R. Moldova şi, în special, elita politică, funcționarii publici, nu au conştientizat pe deplin rolul mass-media în democrație, iar justiția moldovenească, în loc să încurajeze controlul public asupra modului de cheltuire a banilor publici sau asupra modului de exercitare a funcției publice, joacă deseori rolul unui stăpân care îşi pedepseşte „câinele de pază" atunci când latră la hoț. De multe ori, acest lucru se datorează şi calității jurnalismului practicat de unele mass-media din țară. Consolidarea procesului democratic din R. Moldova şi fortificarea presei, prin îmbunătățirea calității jurnalismului profesat şi a condițiilor în care funcționează presa, depind în mare măsură de conştientizarea de către breasla jurnalistică, dar şi de către funcționarii publici, a responsabilității sociale şi a rolului pe care îl are presa în societate.

Anexa 1

Cauze privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale în perioada 2005–2009 în instanțele naționale

Judecătoria	Număr total cauze	Inclusiv jurnalişti
Curtea Supremă de Justiție	61 în recurs	19 în recurs
Curtea de Apel Chişinău	208 în apel	-
Curtea de Apel Bălți	28 în apel	3 în apel
Curtea de Apel Bender	0	0
Curtea de Apel Cahul	9 în apel	0 în apel
Curtea de Apel Comrat	19 în apel	7 în apel
Judecătoria Anenii Noi	1	0
Judecătoria Bălți	23	6
Judecătoria Buiucani, Chişinău	197	92
Judecătoria Centru, Chişinău	162	16
Judecătoria Ciocana, Chişinău	27	4
Judecătoria Râşcani, Chişinău	-	-
Judecătoria Botanica, Chişinău	14	2
Judecătoria Bender	0	0
Judecătoria Basarabeasca	0	0
Judecătoria Briceni	0	0
Judecătoria Cahul	19	0
Judecătoria Cantemir	0	0
Judecătoria Călăraşi	12	0
Judecătoria Căuşeni	-	-
Judecătoria Ceadâr-Lunga	17	5
Judecătoria Cimişlia	32	2
Judecătoria Comrat	29	12
Judecătoria Criuleni	7	0
Judecătoria Donduşeni	2	0
Judecătoria Drochia	2	2
Judecătoria Dubăsari	7	0
Judecătoria Edineț	0	0
Judecătoria Făleşti	4	1
Judecătoria Floreşti	0	0

Judecătoria	Număr total cauze	Inclusiv jurnalişti
Judecătoria Glodeni	0	0
Judecătoria Grigoriopol	-	-
Judecătoria Hânceşti	11	4
Judecătoria Ialoveni	2	0
Judecătoria Leova	1	0
Judecătoria Nisporeni	6	2
Judecătoria Ocniţa	0	0
Judecătoria Orhei	9	0
Judecătoria Rezina	11	4
Judecătoria Râbniţa	-	-
Judecătoria Râşcani (Bălţi)	3	3
Judecătoria Sângerei	-	-
Judecătoria Ştefan-Vodă	2	1
Judecătoria Slobozia	1	0
Judecătoria Soroca	2	1
Judecătoria Şoldăneşti	0	0
Judecătoria Străşeni	4	0
Judecătoria Taraclia	4	0
Judecătoria Teleneşti	0	0
Judecătoria Ungheni	-	-
Judecătoria Vulcăneşti	8	1
Judecătoria Militară	necompetentă	necompetentă
Judecătoria Economică	necompetentă	necompetentă
Curtea de Apel Economică	necompetentă	necompetentă

Anexa 2

Cauze privind apărarea onoarei, demnității şi reputației profesionale în perioada 2005–2009 în instanțe

Judecătoria	Număr total cauze	Inclusiv jurnalişti
Curtea Supremă de Justiție	61	19
Curtea de Apel Chişinău	208	–
Judecătoria Buiucani	197	92
Judecătoria Centru	162	16
Judecătoria Ciocana	27	4
Judecătoria Râşcani	–	–
Judecătoria Botanica	14	2
Judecătoria Nisporeni	6	2
Curtea de Apel Bălți	28	3
Judecătoria Bălți	23	6
Judecătoria Râşcani (Bălți)	4	4
Curtea de Apel Comrat	19	7
Judecătoria Comrat	29	12
Judecătoria Ceadâr-Lunga	17	6
Judecătoria Hânceşti	11	4
Judecătoria Rezina	11	4
Judecătoria Cimişlia	32	2

Mass-media intervievată despre cauzele privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale în care a avut calitatea de pârât

1. Compania publică „Teleradio Moldova”
2. Compania publică „Teleradio Gagauzia”

Posturi TV

3. Albasat TV (Nisporeni)
4. EU TV
5. N4
6. NIT
7. PRO TV

Posturi de radio

8. Antena C
9. Fresh FM
10. Polidisc
11. Radio Noroc
12. Radio Plai
13. Radio Sângera
14. Retro FM
15. Radio Nova

Publicații periodice

16. „Argumentî i faktî”
17. ”Business info” (Cimişlia)
18. ”Cahul Expres”
19. ”Kişinevskie Novosti”
20. ”Câmpia Glodenilor”
21. ”Comunistul”
22. ”Curieul de Cantemir”
23. ”Cuvântul liber” (Leova)
24. ”Cuvântul” (Rezina)
25. ”Dobrâi Deni” (Râbnița)
26. ”ECO”, Magazin economic
27. ”Economiceskoe obozrenie”
28. ”Ecoul Nostru” (Sângerei)
29. ”Edinaia Gagauzia” (Comrat)
30. ”Făclia”
31. ”Farul Nistrean” (Rezina)
32. ”Flux”
33. ”Gazeta de Vest” (Nisporeni)
34. „Jurnal de Chişinău”
35. ”Moldavskie Vedomosti”
36. ”Moldova Suverană”
37. ”Observatorul de Nord” (Soroca)
38. ”Săptămâna”
39. ”Timpul de dimineață”
40. ”Unghiul” (Ungheni)
41. ”Vesti Gagauzii” (Comrat)
42. ”Vremea”

Agenții de știri

43. Deca-Pres
44. Info-Prim Neo
45. Infotag

Reviste

46. ”Analitique” Moldpresa
47. ”Business Class”
48. ”Punkt”
49. ”VIP Magazin”

Mass-media în calitate de pârâţi în perioada 2005–2009[50]

Redacţia	Procese 2005–2009 în baza art. 16 CC
TV Moldova 1	2
PRO TV	3
EU TV	2
NIT Noile Idei Televizate	1
Deca-Pres	3
„Flux”	9
„Jurnal de Chişinău”	6
„Economiceskoe obozrenie”	2
„Literatura şi Arta”	7
„Moldova Suverană”	8
„Nezavisimaia Moldova”	1
„Săptămâna”	1
„Timpul de dimineaţă”	8
„Argumentî i faktî”	5
„Vremea”	6
„Comunistul”	5
„Moldavskie vedomosti”	8
Info-Prim Neo	3
”Ziarul de Gardă”	7
Radio Vocea Basarabiei	1
TV7	1
„Novoe vremea”	5
„Glasul”	1
Ziarul „Copiii Europei”	1
„Accente libere”	1
Presa locală	
„Business info” (Cimişlia)	1
„Curierul de Hânceşti” (Hânceşti)	3

[50] Cuprinde doar redacţiile care au avut cel puţin un proces de judecată privind apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale, conform datelor puse la dispoziţie de instanţele de judecată şi instituţiile mass-media din ţară.

Redacția[1]	Procese 2005–2009 în baza art. 16 CC
„Golos Bălți” (Bălți)	1
„SP” (Bălți)	4
„Gazeta MD” (Bălți)	1
„Cahul Expres” (Cahul)	2
„Cuvântul” (Rezina)	1
„Farul Nistrean” (Rezina)	1
„Ecoul Nostru” (Sângerei)	1
„Gazeta de Vest” (Nisporeni)	3
„Observatorul de Nord” (Soroca)	1
„Cuvântul Liber” (Leova)	1
„Gagauz Halki” (Comrat)	1
„Edinaia Gagauzia” (Comrat)	4
„Vesti Gagauzii” (Comrat)	2
„Znamea” (Ceadâr-Lunga)	1
„Nastoiaşceie Znamea” (Ceadâr-Lunga)	1
„City FM”	1
„Star FM”	1

Capitolul IV Şcoala anului 2009: lecţiile evenimentelor din aprilie

1. PRELIMINARII

Evenimentele din aprilie 2009 sunt şcoala, la care, dacă am merge cu dorinţa de a studia şi, mai ales, cu capacitatea de a putea studia, am însuşi rare lecţii de... democraţie. Nu există contradicţie în ceea ce s-a întâmplat în aprilie şi ceea ce este enunţat în prima propoziţie. Vorba e că – paradox total – libertatea s-a născut în circumstanţe istorice de ne-libertate (revoluţii, rebeliuni, proteste etc.); libertatea de exprimare – în condiţii de cenzură a tot ce înseamnă opinie liber exprimată (primul mare promotor al abolirii cenzurii – J. Milton, a fost chiar... cenzor de stat).

Dintr-o experienţă istorică, asemeni celei din 6–7 aprilie, pot fi însuşite, grosso modo, lecţii de totalitarism şi lecţii de democraţie. Totul depinde de cel care doreşte să înveţe. El va da valenţe consecinţelor care, de asemenea, pot fi două – întronarea totalitarismului sau afirmarea democraţiei. Societatea moldovenească ştie ce înseamnă totalitarism, dar nu cunoaşte încă ce este democraţia. La nivel intuitiv, însă (pentru că nimeni nu a trăit în condiţiile democraţiei), ne gândim la o viaţă în care normalitatea stă în capul mesei. Iar normalitatea presupune şi un trai decent, şi demnitate umană, şi posibilitatea de a spune ce gândeşti fără teama de a fi sancţionat, dar şi sancţionarea celor care încearcă să îngrădească făgaşul normalităţii, indiferent dacă-i vorba de guvernanţi sau de guvernaţi.

Evenimentele din aprilie constituie un ghem atât de încâlcit, încât o primă comisie de stat pentru elucidarea protestelor, constituită prin decret prezidenţial, nu a dat niciun rezultat (posibil, tocmai de aceea a şi fost constituită), iar o nouă comisie – parlamentară, după 60 de zile de încercări de a-l descâlci, a mai solicitat timp până în aprilie 2010. Noi nu vom aştepta concluziile comisiei. Ne vom referi la ceea ce este evident, la aspecte care nu necesită investigaţii suplimentare, cum ar fi, bunăoară, comportamentul mass-media, al statului, al cetăţeanului.

Evenimente asemeni celor din aprilie 2009, care nu se produc în fiecare zi şi nici în fiecare deceniu, trezesc un interes general major şi plasează mass-media, ca principal furnizor de informaţie, în zona atenţiei maxime. Aprilie, pe de altă parte, a oferit şi o şansă în plus mass-media să-şi adjudece, pentru a câta oară!, utilitatea socială şi legitimitatea. De orice institut social oamenii

au nevoie atâta timp, cât văd în el utilitate. Văzând utilitatea – îi legitimează existența.

În aprilie 2009, mass-media a fost în epicentrul evenimentelor. Dar nu toată mass-media. Parte din ea a preferat să schimbe locul în care se făcea istorie pe… coridoare ale puterii, unde considera, în mod eronat, că stă depozitată informația „veridică" pe care o aştepta cetățeanul cu sufletul la gură. De pe aceste coridoare, pe largi canale mediatice, „informația" a început să curgă spre cetățean. Vocea acestei părți a mass-media s-a contopit în cor armonios cu vocea guvernanților, încât nu mai puteau fi desluşiți cântăreții mediatici de cântăreții-guvernanți. „Câinele de pază", în loc să latre – s-a gudurat pe lângă stăpân. A încurcat coordonatele sociale şi a revenit docil la ceea ce ştia să facă odinioară – să apere monarhul de supuşi. În asta şi-a văzut menirea şi misiunea profesională.

Să reconstituim succint câteva episoade care au scos din amorțeală societatea moldovenească şi au pus pe jar organismele europene imediat după scrutinul parlamentar din primăvara lui 2009: pe 6 aprilie, mii de tineri se adună în principala piață a capitalei şi contestă, în mod paşnic, rezultatele alegerilor parlamentare din 5 aprilie, pe care le consideră fraudate. A doua zi, în număr şi mai mare, tinerii revin în piață. Protestele degenerează în ciocniri cu forțele de ordine, în violențe şi, în definitiv, în devastarea sediilor Parlamentului şi Preşedinției. Preşedintele Voronin întruneşte Guvernul în şedință extraordinară, urmată de negocieri cu liderii celor trei partide parlamentare de opoziție: D. Chirtoacă, Partidul Liberal (PL), V. Filat, Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM) şi S. Urechean, Alianța Moldova Noastră (AMN). Preşedintele acuză opoziția de violențe. La 8 aprilie, ambasadorul României la Chişinău şi doi angajați ai Ambasadei sunt declarați *persona non grata,* urmând să părăsească teritoriul republicii în 24 de ore, iar din 9 aprilie este introdus regimul de vize cu România.

Arestarea tinerilor, începută în noaptea din 7 spre 8 aprilie, continuă. Față de ei sunt aplicate tratamente absolut degradante. Jurnalişti aflați în exercițiul funcțiunii sunt intimidați, hărțuiți, agresați. Pe 9 aprilie, după ce mai mulți ziarişti din țară au fost agresați, iar unor ziarişti din străinătate (România, Georgia, Ucraina etc.) li s-a interzis accesul pe teritoriul republicii, organizații neguvernamentale de media şi-au exprimat îngrijorarea în legătură cu înrăutățirea situației presei şi îngrădirea accesului la informațiile de interes public. Pe 10 aprilie, peste 200 de reprezentanți ai societății civile au făcut publică o declarație, în care anunțau că în Republica Moldova se creează premise pentru instaurarea unui regim polițienesc şi dictatorial şi, între alte revendicări, solicitau autori-

tăţilor să asigure libertatea opiniei şi a exprimării, iar „tuturor instituţiilor de presă, dar în mod special Companiei „Teleradio-Moldova”, să reflecte corect şi imparţial evoluţiile social-politice după alegerile din 5 aprilie cu participarea egală şi nediscriminatorie a părţilor implicate”[51].

La situaţia din R. Moldova reacţionează şi organismele europene. Pe 7 aprilie 2009, Comisarul european Benita Fererro-Waldner cere stoparea acţiunilor de violenţă din Chişinău şi îndeamnă părţile să recurgă la dialog. Preşedinţia cehă a Uniunii Europene (UE) condamnă utilizarea violenţei la Chişinău şi îndeamnă părţile să dea dovadă de reţinere. Pe 8 aprilie 2009, observatorul european baroneasa Emma Nicholson, declară că raportul OSCE vizând desfăşurarea alegerilor în Moldova este prea blând şi prietenos. Pe 9 aprilie 2009, miniştrii de Externe ai Cehiei, Franţei şi Suediei fac apel la Guvernul Republicii Moldova să restabilească relaţiile normale cu România. Pe 13 aprilie 2009, UE decide trimiterea la Chişinău a unei misiuni de monitorizare a situaţiei postelectorale. Pe 15 aprilie 2009, reprezentantul special al UE, Kalman Mizsei, declară că liderii celor patru partide, care au trecut în parlament după alegerile din 5 aprilie, trebuie să lucreze asupra împăcării naţionale şi dă asigurări că în Moldova vor fi păstrate bazele democraţiei, pe care se fundamentează libertatea presei, iar UE face tot posibilul ca sa împace participanţii în situaţia de conflict. Comitetul pentru afaceri externe al Parlamentului European şi delegaţia pentru relaţiile cu R. Moldova se întrunesc într-o şedinţă extraordinară privind situaţia politică din Moldova. Parlamentarii europeni fac un apel la calm şi accentuează solidaritatea cu România.

2. MASS-MEDIA LA ŞCOALA ANULUI 2009: LECŢII NEÎNVĂŢATE

Cum au reacţionat la evenimentele din acele zile principalele instituţii mediatice cu cel mai mare impact asupra publicului – televiziunile? Elocvente, în acest sens, sunt rezultatele monitorizării a şapte televiziuni principale din ţară, efectuată sub egida Centrului pentru Jurnalism Independent (CJI), în perioada 6–10 aprilie 2009, la care vom face referire[52].

Pe 6 aprilie, radiodifuzorul public naţional, în buletinele sale informative, nu a inclus nicio ştire despre protestele tinerilor din centrul capitalei, pentru că, potrivit argumentului „verosimil” al preşedintelui IPNA Compania „Teleradio-Moldova”, jurnaliştii de aici nu au ştiut despre proteste. Televiziunea cu cea mai mare audienţă – Prime, pe 6 aprilie, a ignorat în ştiri protestele, iar în zilele de 7 şi 8 aprilie – nu a difuzat ediţii informative. Tv N4, de asemenea,

---

[51] http://www.ipp.md/files/Evenimente/Declaratie_proteste_7_8_aprilie_r.pdf

[52] http://www.ijc.md/Publicatii/monitorizare/monitorizare_raport_postelectoral.pdf

pe 6 aprilie, nu şi-a informat telespectatorii despre evenimentele din Chişinău. EuTV a difuzat o ştire scurtă pe 6 aprilie, în schimb şi-a sistat buletinele informative pentru a doua zi.

Începând cu data de 7 aprilie, tv „Moldova 1" a dedicat evenimentelor din centrul capitalei mai mult spaţiu de emisie decât obişnuia anterior, punând accentul pe şedinţa specială a guvernului prezidată de preşedintele Voronin; pe reacţia organismelor internaţionale care dezaprobă acţiunile violente de la Chişinău; pe reacţia cetăţenilor care condamnă violenţele şi cer tragerea la răspundere a „infractorilor" din opoziţie (?) etc. „Moldova 1" difuzează apelul preşedintelui Voronin, în care cei trei lideri politici – V. Filat, M. Ghimpu şi S. Urechean – sunt acuzaţi direct, pentru „lovitură de stat"; învinuirile preşedintelui la adresa României; acuzaţiile lui V.Voronin aduse cadrelor didactice la întâlnirea cu preşedinţi de raioane, rectori, reprezentanţi ai societăţii civile („Mesager", 8 aprilie, 21.00).

În acelaşi timp, „Moldova 1" ignoră totalmente declaraţiile ONG-urilor cu privire la represiuni, la cazurile de încălcare a drepturilor omului şi a libertăţii de exprimare, la pericolul instaurării dictaturii. În schimb, postul public oferă spaţiu unei declaraţii a câtorva reprezentanţi ai societăţii civile care solicită autorităţilor măsuri împotriva „atacului banditesc al forţelor unioniste" care pun în pericol statalitatea ţării. (În perioada guvernării comuniste, autorităţile şi-au creat câteva ONG-uri de buzunar – aşa-zisele GONG-uri – care, „la nevoie", trebuiau să „ia atitudinea" aşteptată de autorităţi). „Moldova 1" difuzează o ştire despre agresarea unui cameraman de-al său de către un protestatar, reaminteşte în context şi cazul agresării, în luna martie, a jurnaliştilor de la agenţia Omega (agenţie cu simpatii faţă de autorităţi în perioada campaniilor electorale) de către un membru al PLDM, dar trece sub tăcere abuzurile autorităţilor în zilele de 8–10 aprilie faţă de jurnaliştii moldoveni, interzicerea accesului jurnaliştilor străini în Republica Moldova, reţinerea şi expulzarea jurnaliştilor români.

Tv Prime, reluându-şi activitatea pe 9 aprilie, a difuzat câteva ştiri, în principal, despre acuzaţiile preşedintelui la adresa opoziţiei, despre reacţia comunităţii internaţionale la situaţia din Moldova, despre felicitările preşedintelui rus, trimise omologului său moldovean, pentru gestionarea corectă a situaţiei etc.

NIT a reflectat evenimentele de pe poziţia autorităţilor centrale, opoziţiei incriminându-i-se organizarea protestelor. NIT a pus accentul pe acuzaţiile de tentativă de lovitură de stat aduse liderilor din opoziţie.

Pentru tv N4, unghiul de abordare al evenimentelor a fost similar celui adoptat de „Moldova 1”, NIT şi Prime. N4 a excelat în difuzarea ştirilor în care a încercat să transfere vina pentru consecinţele protestelor pe unii lideri ai opoziţiei.

Eu TV, începând cu 8 aprilie, a informat publicul asupra evenimentelor, deseori invocând opinia liderului PPCD Iu. Roşca.

Posturile Pro TV şi TV7 au fost unicele, din cele şapte monitorizate, care au prezentat evenimentele şi din perspectiva autorităţilor, şi a opoziţiei politice, şi a protestatarilor.

Aşadar, cu excepţia celor două televiziuni, celelalte au filtrat ştirile, îngrijindu-se de interesele guvernanţlor, nu şi de ale publicului. Au reflectat protestele în mod neobiectiv şi partizan. „Moldova 1”, NIT şi N4 au „trudit neobosit” la lustruirea imaginii autorităţilor centrale şi a preşedintelui V. Voronin. Liderii opoziţiei, în ştiri, au fost etichetaţi drept „infractori de stat”, „bandiţi”, capabili doar să distrugă.

Televiziunile respective, în loc să informeze publicul, l-au manipulat. De exemplu, „Moldova 1”, pe 7 aprilie, a început principalul său buletin informativ „Mesager” cu ştirea despre devastarea de către mii de protestatari a sediilor Parlamentului şi Preşedinţiei, „uitând” pe tot parcursul ediţiei să amintească motivele din care tinerii au ieşit în stradă.

La NIT, pe 7 aprilie, în ştirea privind negocierile dintre liderii opoziţiei şi conducerea de vârf, jurnalistul afirmă că discuţiile „s-au încheiat fără rezultate încurajatoare, deoarece opoziţia declină responsabilitatea pentru dezastrul pe care l-a făcut în piaţă”. Pe 8 aprilie, o ştire începe astfel: „Societatea este şocată de acţiunile devastatoare ale opoziţiei”, afirmaţia aparţinând jurnalistului. NIT îi prezintă pe cei trei lideri ai partidelor de opoziţie, care au acces în Parlament, ca distrugători ai statalităţii, organizatori ai „dezmăţului banditesc”, „infractori”, instigatori la acţiuni de vandalism, iniţiatorii „dezmăţului”, „ticăloşi”, „cretini” etc. Alteori, NIT recurge, deschis, la minciună. În buletinul informativ din 7 aprilie, prezentatoarea distorsionează mesajul Înaltului reprezentant al UE pentru politică externă şi securitate comună, afirmând că „observatorii internaţionali au indicat în constatările lor preliminare că alegerile s-au conformat multor standarde şi angajamente internaţionale, dar că *nu sunt* (cursivul nostru) necesare îmbunătăţiri adiţionale pentru asigurarea unui proces electoral liber de interferenţe administrative nepotrivite”. În realitate, textul declaraţiei spunea că „*sunt* necesare îmbunătăţiri...”.

Tv N4, ca şi NIT, nu a separat în ştiri faptele de opinii, jurnaliştii deseori etichetând, acuzând, exprimându-şi părerea personală. Astfel, la 7 aprilie, bu-

letinul „Obiectiv” a început cu o ştire în care jurnalistul afirmă: „Pentru că au pierdut alegerile parlamentare de duminică, Vladimir Filat, care conduce Partidul Liberal Democrat, Serafim Urechean, şeful Alianţei Moldova Noastră, Chiril Lucinschi, unul din liderii Partidului Democrat, încearcă să organizeze o lovitură de stat”. La 8 aprilie, o ştire din buletin începe astfel: „Acţiunile politicienilor care n-au vrut să-şi recunoască înfrângerea sunt condamnate”. În aceeaşi ediţie jurnalistul constată: „Protestele organizate de Petru Lucinschi, fiul său – Chiril Lucinschi, Vladimir Filat, Serafim Urechean, Dorin Chirtoacă, cu implicarea aşa-numitor organizaţii nonguvernamentale, au făcut peste 200 victime, majoritatea fiind din forţele de ordine”.

Pentru „obiectivitate” jurnaliştii de la televiziunile respective au utilizat, mai des ca de obicei, sondaje gen „vox populi”, formulând întrebări şi „ţesând” răspunsuri astfel încât, în final, să fie defăimate persoane „vinovate”. De exemplu, în sondajul inserat de tv N4 în ediţia din 7 aprilie, la prima întrebare trecătorii îşi dau cu părerea referitor la protestele violente; apoi intervievaţii răspund ce cred despre… Petru Lucinschi, fiind selectate doar răspunsurile negative („nu plătea pensii”, a fost „implicat în afacerea cu avioane”), ca în final, toţi ca unul să se arate „mulţumiţi de rezultatele alegerilor”, de „comuniştii care sunt buni” şi care „au făcut drumuri bune”, şi dornici toţi de stabilitate. Trucând astfel răspunsurile, miza se pune pe un anume efect mediatic (ideologic) şi nicidecum pe o informare a publicului asupra opiniei cetăţenilor într-o problemă ori alta.

Majoritatea materialelor de la postul public „Moldova 1” şi de la televiziunile private NIT, Prime, N4 şi, parţial EuTV au fost scrise în temeiul unei singure surse de informaţie – cea care exprima poziţia autorităţilor centrale asupra evenimentelor din 6 şi 7 aprilie. La tv „Moldova 1”, în 78 de ştiri şi subiecte vizând evenimentele din capitală, difuzate în perioada 6–10 aprilie, nu a fost prezentată părerea niciunui participant la proteste.

TV7 şi ProTV au oferit acces larg şi reprezentanţilor opoziţiei politice, şi reprezentanţilor puterii.

Majoritatea televiziunilor au mediatizat pe larg apelul preşedintelui Voronin în care se afirma că „liderii opoziţiei au ales calea crimei grave”, „au dirijat lovitura de stat”, scopul acestora fiind „de a distruge statalitatea”. Unele televiziuni au revenit în permanenţă la acuzaţiile grave şi fără precedent ale preşedintelui, prezentându-le drept adevăr în ultimă instanţă, fără „a-şi aminti” de prezumţia nevinovăţiei. Astfel, la NIT, în buletine de ştiri, jurnaliştii deseori au utilizat expresii precum: „liderii au instigat la actele de vandalism” (7 aprilie), „acei care au pus la cale barbaria au fugit din ţară” (9 aprilie) etc. Un jurnalist de la N4, în finalul buletinului din 7 aprilie, afirma, fără a prezenta probe, că „sute de tineri,

ghidați de opoziție, manifestă (corect: manifestează – n.a.) în centrul capitalei împotriva rezultatelor alegerilor parlamentare", iar în buletinul din 9 aprilie – că în spatele protestelor stau atât lideri de opoziție, cât şi unii reprezentanți ai organizațiilor de legionari fascişti de genul „Noua dreaptă" din Bucureşti.

Normele legale, dar şi cele profesionale indică jurnalistului obligația să evite insulta, injuria, defăimarea, limbajul urii şi al confruntării. În acest sens, jurnaliştii deseori au eşuat în reflectarea evenimentelor din aprilie. Mai mult, citând fidel şi des acuzațiile şefului statului la adresa opoziției, nu au încercat să caute probe pentru a confirma sau a infirma acuzațiile. Iar tirajarea masivă a unei singure opinii, ca unica adevărată, creează, volens-nolens, un efect propagandistic, departe de cel de care trebuie să se preocupe jurnalismul şi jurnaliştii. În acest context, „meritul" mass-media în escaladarea conflictului şi în polarizarea societății este de netăgăduit.

Mai multe televiziuni, în perioada la care ne referim, au demonstrat abilități excelente de utilizare a imaginii în scopul obținerii unor efecte ideologice. Câteva exemple: „Moldova 1", în ştirea despre agresarea unui cameraman al său de către un protestatar, nu „acoperă" expresiile licențioase, obscene ale agresorului, dimpotrivă, ele, printr-un procedeu tehnic, sunt repetate, spre a amplifica efectul („Mesager", 9 aprilie). Episodul respectiv a fost reluat de mai multe ori în buletine de ştiri din zilele următoare. Cu ce scop? Să stoarcă telespectatorului lacrimi de milă pentru cameraman sau, poate, să demonstreze „sălbăticia" protestatarilor?! Aceeaşi „Moldova 1" ilustrează ştirea despre îngrijorarea directorilor de şcoli şi licee față de riscul la care sunt supuşi copiii cu imagini care înfățişează o tânără fără cunoştință şi tineri devastând cele două clădiri („Mesager", 7 aprilie).

Unele televiziuni au trucat, prin procedee tehnice, imagini care, în consecință, să distorsioneze adevărul. Astfel, pe 9 aprilie, „Moldova 1", la rubrica „No comment", rubrică foarte rar utilizată anterior, difuzează imagini din timpul protestelor, menționând data – 7 aprilie. Dar în imagini apar, în câteva rânduri, preşedintele PLDM V. Filat şi reprezentantul Partidului Democrat C. Lucinschi, în timpul protestelor din 6 aprilie, care urmăresc, bine dispuşi, ce se întâmplă în jur. Dar „în jur" se întâmpla un protest paşnic. Imaginile respective, însă, sunt urmate de altele – cele în care sediul Preşedinției este împroşcat cu ouă, lucru care s-a produs pe 7 aprilie. Pe „arhitecții" rubricii nu i-a pus în gardă cel puțin faptul că C. Lucinschi, „la distanță" de câteva cadre, apare îmbrăcat... în haine diferite. Şi, dacă imaginiea liderilor bine dispuşi este completată cu secvențe violente despre atacul sediului Preşedinției, ce trebuie să înțeleagă telespectatorul neavizat?!

În buletinul de ştiri din 7 aprilie, „Moldova 1” a difuzat imagini filmate în timpul ciocnirilor violente dintre protestatari şi forţele de ordine. În imagini apare şi liderul PLDM V. Filat, care cheamă protestatarii să meargă din faţa Preşedinţiei în Piaţa Marii Adunări Naţionale – vocea se aude clar pe fundalul fluierăturilor şi scandărilor protestatarilor. Pe 9 aprilie, „Moldova 1” difuzează în reluare aceleaşi imagini, dar vocea lui V. Filat nu mai este auzită – o „acoperă” (opera sunetistului!) fluierăturile. Şi dacă vocea nu-i auzită, impresia este că V. Filat instigă tinerii la violenţe.

Tv N4, de asemenea, a demonstrat abilităţi de manipulare a imaginilor. Astfel, la 7 aprilie, buletinul „Obiectiv” începe cu imagini ce prezintă asediul Preşedinţiei, după care urmează imagini din piaţă în care V. Filat anunţă că merge la întâlnire cu S. Urechean şi cu D. Chirtoacă pentru a discuta planul de acţiuni; cadrul ce urmează înfăţişează ciocnirea dintre protestatari şi poliţişti în faţa Preşedinţiei. Vocea jurnalistului anunţă: „Pentru că au pierdut alegerile parlamentare de duminică, Vladimir Filat, care conduce Partidul Liberal Democrat din Moldova, Serafim Urechean, şeful Alianţei Moldova Noastră, şi Chiril Lucinschi, unul din liderii Partidului Democrat, încearcă să organizeze o lovitură de stat”. În buletinul din 9 aprilie de la N4, la rubrica „No comment” (şi această televiziune, „din întâmplare”, şi-a amintit de o asemenea rubrică), sunt difuzate imagini pe durata a 11 minute, care se încheie cu un sumar, în care pe fundalul unei muzici apare, râzând, V. Filat. Cadrele se repetă, fiind urmate de imagini cu doi poliţişti răniţi şi cu devastarea sediilor.

În ediţia informativă din 8 aprilie, tv N4 începe o ştire astfel: „Societatea e şocată de acţiunile devastatoare ale opoziţiei în centrul capitalei. Consecinţele sunt cutremurătoare, iar oamenii consideră că reconstrucţia principalelor edificii ale ţării va costa foarte mult” – lead-ul, dacă nu este atribuit vreunei surse, rezultă că aparţine jurnalistului. Urmează imagini însoţite de muzică militantă, pe fundalul mulţimii apare V. Filat, cu megafonul în mână, după care jurnalistul anunţă că „opoziţia a adunat în Piaţa Marii Adunări Naţionale până la 5 mii de manifestanţi. Preşedintele Vororin a calificat aceste acţiuni drept lovitură de stat şi a promis naţiunii că va proteja ţara de prădători şi pucişti”. Imaginile însoţite de muzică durează în jur de 5 minute.

Majoritatea posturilor tv monitorizate au avut un comportament ce nu a întrunit standardele profesionale, fiind încălcate flagrant principiile etice şi deontologice de reflectare a conflictelor. Tv „Moldova 1”, Prime TV, NIT şi N 4 au tratat incorect părţile aflate în conflict, remarcându-se prin perpetuarea imaginii pozitive a autorităţilor centrale şi a PCRM, pe de o parte, şi stereotipizarea negativă a liderilor celor trei partide de opoziţie – PL, PLDM şi AMN,

pe de altă parte. Prezentarea selectivă a ştirilor, informarea neobiectivă asupra motivelor şi modului în care s-au derulat evenimentele, utilizarea unei singure surse de informaţie, cu preponderenţă, a celei oficiale, manipularea textului şi a imaginilor – toate acestea au dezinformat telespectatorii. Doar două posturi – Pro TV şi TV 7 – au demonstrat grijă pentru publicul lor, oferindu-i informaţie echidistantă şi completă în conformitate cu rigorile profesionale.

Exerciţiul de echilibristică periculoasă între informare şi dezinformare, între legal şi ilegal, între adevăr şi neadevăr, la care s-a dedat o parte a mass-media în reflectarea evenimentelor din aprilie 2009, a continuat şi în campania electorală pentru alegeri parlamentare anticipate din 29 iulie, şi în perioada postelectorală.

Bunăoară, Asociaţia Presei Electronice APEL, în raportul final de monitorizare a prezenţei actorilor politici/electorali în programele a 9 posturi de televiziune, cuprinzând perioada 17 iunie – 29 iulie, menţiona în concluziile generale, că o serie de posturi tv a prezentat inechitabil, disproporţionat şi tendenţios actorii politici şi, in special, concurenţii electorali, prejudiciind astfel posibilitatea alegătorului de a-şi forma liber o opinie asupra ofertelor electorale. Parte din televiziuni şi, în mod deosebit, NIT şi N4, dar şi „Moldova 1", au mediatizat masiv în ştiri, în context pozitiv, şi au manifestat atitudine favorizantă faţă de actori politici personalizaţi, reprezentanţi ai guvernării, partidului de guvernământ, precum şi PPCD (în particular la N4 şi „Moldova 1"), iar EuTV a manifestat în ştiri atitudine favorizantă în exclusivitate faţă de PPCD şi reprezentanţii acestei formaţiuni. În acelaşi timp, aceste patru televiziuni au mediatizat masiv în ştiri, în context negativ, cu preponderenţă, actori personalizaţi, reprezentanţi ai opoziţiei politice. N4 şi NIT, în special, dar şi EuTV şi „Moldova 1" (într-o măsură mai mică) au manifestat în ştiri în mod vădit atitudine defavorizantă exclusiv faţă de actori personalizaţi şi faţă de formaţiuni politice reprezentând opoziţia.

Pe de altă parte, ProTV şi TV7 au adoptat, în acest sens, o atitudine mai echilibrată şi nu au admis în ştiri atitudini părtinitoare ori tendenţioase faţă de actori politici. Totodată, a fost atestată tendinţa abordării selective din partea unor televiziuni (N4, NIT, „Moldova 1") a principiului utilizării mai multor surse în ştirile cu caracter conflictual. Astfel, în subiectele cu participarea membrilor PCRM, de regulă, lipseau opiniile reprezentanţilor opoziţiei criticate de respectivul concurent electoral, în timp ce în reportajele de la evenimentele electorale ale opoziţiei erau inserate întotdeauna şi opiniile reprezentanţilor vizaţi ai PCRM şi ai guvernării, de obicei, într-o proporţie mai mare. Unele cicluri de emisiuni difuzate în perioada campaniei electorale de către EuTV, N4

şi NIT au fost orientate în mod tranşant spre difuzarea „prescripţiei de opinie", şi nu spre informarea echidistantă şi imparţială a audienţei. Totodată aceste treri posturi de televiziune au promovat mesaje electorale camuflate prin intermediul emisiunilor care au vizat, direct sau indirect, subiecţi electorali, fără ca acestea să fie identificate cu genericul „Electorala". Mai mult, N4 a promovat deschis un concurent electoral prin intermediul emisiunii „Revista presei" difuzată în campania electorală, afişând în prim plan pe toată durata programului, în cadrul majorităţii ediţiilor, un ziar cu lozinca electorală a PCRM, admiţând în acest sens abateri repetate de la prevederile legale. Un post de televiziune – EuTV, a reluat pe 28 iulie 2009 programul de ştiri din ajun cu participarea concurenţilor electorali, astfel încălcându-se grav art. 47 alin. 14 al Codului electoral ce stipulează: „În ziua alegerilor şi în cea precedentă ei nu se admite nici un fel de agitaţie electorală". Deşi legislaţia în vigoare conţine norme precise privind difuzarea publicităţii electorale, două televiziuni (EuTV şi NIT) au admis derogări de la aceste prevederi. Astfel, pe 13 iulie 2009, la NIT conţinutul unui spot de publicitate electorală al PCRM a fost inserat în interiorul ediţiei de ştiri. Aceasta constituie o derogare de la legislaţia în vigoare. EuTV a difuzat în câteva rânduri publicitatea electorală a trei concurenţi electorali cu depăsirea volumului de 2 min. pe zi pentru un concurent. Reprezentanţii a doi concurenţi (PLDM şi AMN) au părăsit dezbaterile de la EuTV la puţin timp după începutul acestora, acuzând postul tv că ar fi aservit puterii. Ca replică, EuTV a declarat public despre decizia de a ignora în programele de ştiri evenimentele de campanie electorală ale celor doi concurenţi, fapt care contravine prevederilor legislaţiei. Monitorizarea demonstrează că majoritatea televiziunilor, prin comportamentul lor în campania electorală, au încălcat, în multe cazuri foarte grav şi repetat, prevederile legislaţiei naţionale în domeniu, deontologia profesională şi standardele internaţionale recunoscute, fapt care nu contribuie în mod evident la crearea şi asigurarea unor condiţii favorabile pentru alegeri libere şi conştiente[53].

„Moldova 1", prezentând rezultatele Barometrului de Opinie Publică, realizat în ajunul scrutinului la comanda Institutului de Politici Publice, opina: „Partidul Comuniştilor va obţine majoritatea voturilor pentru Parlamentul de legislatura a XVIII", iar despre AMN afirma că s-ar putea să nu intre în Parlament, deoarece nu va trece pragul electoral de cinci procente.

În ultima zi de campanie electorală (27 iulie), „Moldova 1", în două subiecte din „Mesager" a favorizat deschis PCRM. Cu al doilea subiect – mesajul adresat alegătorilor de către preşedintele PCRM – postul public de televiziune a

[53] http://www.apel.md/public/upload/md_13_Raport_Monitor_FINAL_rom.pdf

şi încheiat reflectarea campaniei electorale pentru alegerile anticipate din 29 iulie. Printr-o coincidenţă „întâmplătoare”, şi Radio Moldova a încheiat ziua de 27 iulie, ultima zi când a fost permisă agitaţia electorală, cu materiale favorabile despre PCRM[54].

Postul privat de televiziune NIT cu acoperire quasinaţională s-a remarcat printr-un pronunţat comportament tendenţios, orientat spre promovarea mesajelor electorale ale PCRM şi denigrarea partidelor de orientate liberală. Unele materiale au promovat limbajul urii, insultând şi instigând la ură împotriva anumitor concurenţi electorali. Bunăoară, pe 20 iulie, NIT difuzează un subiect despre Rezoluţia adunării republicane a veteranilor, în care poporul este îndemnat să voteze pentru PCRM. După discursurile vorbitorilor şi al lui V.Voronin, care lăuda PCRM şi blama opoziţia, urmează părerile a patru participanţi la eveniment, care repetă sloganurile electorale ale PCRM. Liderii opoziţiei nu sunt citaţi, deşi aceştia au fost acuzaţi că ar dori să vină la putere pentru a avea acces la banii din buget şi pentru a scăpa de pedeapsa pentru că ar fi provocat dezordinea din 7 aprilie. În alt subiect (24 iulie), reporterul apare în rolul de expert şi anunţă că la Căinari „la 5 aprilie pentru PCRM au votat în jur de 60 la sută din locuitorii orăşelului, iar la 29 iulie se aşteaptă că această cifră să atingă peste 80 la sută, oamenii crezând în cei care pot şi vor să le ofere o viaţă mai uşoară”. Despre crearea unei coaliţii la nivel local între PCRM şi PPCD (22 iulie), NIT relatează că după doi ani de guvernare a democraţilor, raionul Hânceşti a fost transformat dintr-o localitate prosperă în paragină, de aceea era nevoie de consolidarea puterilor. La 20 iulie, NIT a difuzat un subiect potrivit căruia Partidul Liberal ar încălca Codul electoral. Materialul include mai multe surse, în final fiind inserat un fragment care prezintă un atac verbal al unei cetăţene la adresa lui D. Chirtoacă: „Dumneavoastră semănaţi tare cu Ghitler, dumneavoastră trebuie să vă puneţi musteţi şi – copia Ghitler. Iaca, Filat tot aşa şi aista, dl Urechean, eu îl ştiu tare de mulţi ani, că eu am fost sub aripa lui, am fost preşedinte de profcom într-o întreprindere şi am fost iurist-economist şi îl ştiu pe dl Urechean ce bandit e el şi toţi acolo sunteţi nişte bandiţi care vraţi să veniţi la putere. Da’ n-o să vă margă, aţi înţeles? Dumneavoastră trebuie să aveţi 61 de deputaţi ca să alegeţi preşedintele, dar nu o să aveţi nică. Dacă o să veniţi dumneavoastră măcar cu 11 deputaţi. O să biruie comuniştii că comuniştii e un partid puternic. Da’ dumneavoastră numai minciuni şi învinovăţiţi şi speriaţi pensionarii că o să ne luaţi paşapoartele”. Din material nu este clar cine este persoana, unde şi când a avut loc incidentul. La 21 iulie, insertul respectiv este reluat de NIT, ca o ştire separată, după ce prezentatorul anunţă: „Vocea poporului urmăreşte reprezentanţii Partidului Liberal. Unii oameni, mai în-

[54] http://www.ijc.md/Publicatii/monitorizare/monitorizare_raport_postelectoral.pdf

drăzneți din fire, nu mai așteaptă o întâlnire cu alegătorii și decid să spună ce cred despre liberali chiar în stradă. Cea mai vizitată știre de săptămâna aceasta pe site-ul nostru este cea în care vicepreședintele PL este huiduit de o femeie". Este reluată integral „vocea poporului" – acuzațiile femeii, care culminează cu fraza „Da' la bot nu-ți lua, dle Chirtoacă, a?!!!" La 23 iulie, NIT include același insert la finalul buletinului de știri, la rubrica „No comment". Faptul că postul NIT transmite integral discursul violent al persoanei respective în prima știre, după care îl izolează și îl repetă, indică asupra unor grave carențe la capitolul etică și deontologie, în special, în ceea ce ține de promovarea limbajului urii. Etichetele de „bandiți", „mincinoși" și asociațiile dintre politicieni și Hitler, amplificate prin repetiție, cad sub incidența art. 13 al Codului de conduită al radiodifuzorilor, adoptat de CCA în 2007, care obligă radiodifuzorii să nu instige prin materialele lor la ură și violență împotriva indivizilor sau grupurilor de persoane. Repetarea acestei secvențe care nu corespunde nici celor mai elementare rigori ale unui material de presă indică asupra tendențiozității postului NIT și intenției acestuia de a inocula auditoriului sentimente de dispreț și ură față de subiecții vizați în material[55].

Despre PLDM, NIT afirmă, în baza unui material video preluat de pe Internet, că cere susținerea în alegeri a persoanelor cu trecut criminal. Din cauza calității proaste a imaginii și sunetului, nu este clar cine sunt persoanele și despre ce discută, iar reporterul afirmă că e vorba de foști pușcăriași cu corpul acoperit de tatuaje (24 iulie). În multe cazuri, reporterii de la NIT nu separă faptele de opinie și includ în știri propriile păreri asupra unor evenimente. Astfel, ei afirmă că locuitorii din Edineț își aduc aminte cu groază de timpurile când țara era condusă de democrați (27 iulie), că locuitorii din Căinari nu se vor lăsa intimidați, că amintirea de la 7 aprilie le dă și acum fiori (24 iulie), că 27 iulie va rămâne o dată istorică pentru o localitate din raionul Căușeni, în această zi fiind dată în exploatare o conductă de gaze (27 iulie).

La 27 iulie, NIT îl citează pe M. Tkaciuk, reprezentantul PCRM, care considera că opoziția a pierdut dreptul moral la victorie în alegeri, lansând, totodată diferite acuzații la adresa liderilor acesteia – „sunt secte totalitare înrăite", iar „racketul politic pentru care au manifestat mii de tineri a scuipat în ei, i-a folosit drept carne de tun". Opoziției nu i se oferă dreptul la replică. Postul respectiv a recurs în unele cazuri la montaj, pentru a amplifica efectul propagandistic al mesajului. Astfel, în știrea de la conferința de presă comună a PL, PLDM și AMN se pune accentul pe afirmațiile lui S. Urechean că nu ar pretinde să fie președinte de țară. Știrea combate aceste afirmații, în material fiind incluse

[55] http://www.ijc.md/Publicatii/monitorizare/monitorizare_raport_a nticipate_5.pdf

imagini în care S. Urechean afirmă: „Eu vreu, eu vreu, eu vreu şi o să fiu preşedinte”, urmat de un cadru în care V. Filat zâmbeşte ironic. Deci, prin procedee tehnice, inadmisibile în ştiri, este urmărit scopul de a crea impresia că între liderii de opoziție există disensiuni (21 iulie).

EuTV a pus pe post la 22 iulie un reportaj de la conferința de presă a procurorului general V. Gurbulea care declara că „dezordinile în masă din 7 aprilie au fost organizate, iar acest lucru este cert”. În momentul în care jurnalistul redă spusele procurorului despre „membrii unor grupări radicale care au venit în Moldova din străinătate” sunt reluate imagini din 7 aprilie, în care apar liderii opoziției D. Chirtoacă şi V. Filat. EuTV nu a solicitat replica liderilor partidelor de opoziție la acuzațiile lui V. Gurbulea, încălcând astfel normele profesionale.

Misiunea „Broadcast Media Monitoring”, în cadrul unui proiect al Consiliului Europei, a monitorizat în perioada 6–29 iulie modul în care câteva importante instituții mass-media de la Chişinău au reflectat anumite evenimente ce au avut loc în intervalul respectiv de timp. Concluziile monitorilor se conțin într-un Raport final şi prezintă interes pentru prezentul studiu. Iată, de exemplu, comentariile Misiunii pe marginea modului în care tv NIT a reflectat în buletinele de ştiri conferința de presă, susținută de vicepremierul Iu. Roşca, ministrul Justiției V. Pârlog, procurorul general V. Gurbulea şi viceministrul de Interne V. Zubic, la care au fost prezentate concluziile preliminare, conform cărora s-a infirmat faptul că organele de ordine ar fi apelat la acte de violență în timpul demonstrațiilor la 7–8 aprilie: „Relatarea este unilaterală şi se insistă asupra numărului mare (130) de agenți de poliție răniți, în comparație cu câteva zeci de demonstranți. Nu sunt prezentate şi alte puncte de vedere. NIT nu menționează despre plângerile depuse la Curtea Europeană a Drepturilor Omului şi nici despre faptul că 7 polițişti sunt investigați pentru tortură şi abuz de putere”. La 8 iulie, cotidianul „Moldova Suverană” a publicat numele a doi cetățeni sârbi, despre care se pretindea că ar fi fost implicați în evenimentele din 7 aprilie. În articol este menționat şi Consiliul Europei ca fiind nepăsător, acceptând printre colaboratorii săi activişti care au participat la „tentativa de lovitură de stat”. Tv „Moldova 1” a difuzat un subiect pe această temă, comentat de către monitorii „Broadcast Media Monitoring” astfel: „2’24” sunt dedicate reportajului care este prezentat drept adevărat şi verificat, deşi nu s-a făcut nicio încercare de a contacta acuzații, Consiliul Europei sau un comentator în apărarea lor. Practica de a numi acuzații nu respectă principiul de prezumție a nevinovăției. Secvențele video de arhivă susțin ideea unei revolte organizate, implicându-l pe liderul PLDM prezentat adresându-se la portavoce „cetățenilor străini”. Acest reportaj este unul bazat pe o singură sursă şi, prin urmare,

unul necoroborat". Despre modul în care tv N4 a reflectat subiectul vizând arestarea unui grup de falsificatori de bani (2 milioane de dolari SUA) şi acuzaţiile de implicare a unor reprezentanţi ai partidelor de opoziţie, monitorii au comentat: „Utilizarea fragmentelor dintr-un film de ficţiune, fără legătură cu cazul, doar cu scopul de a sublinia ideea reportajului (şi anume atacul politic), echivalează cu propagandă de tip vechi". Despre alt subiect la tv N4, care viza constatările procurorului general asupra violenţelor din 7 aprilie 2009, monitorii concluzionau: „Reportajul reprezintă o listă lungă de dezinformări părtinitoare. Iată câteva exemple: imaginile violente de la început sunt asociate cu sintagma „lovitură de stat", astfel prezentând ipoteza autorităţilor drept un fapt stabilit; cuvintele neutre ale procurorului, „factor politic implicat…", sunt asociate cu imaginile opoziţiei, sugerând că opoziţia este responsabilă de întregul eveniment; subiectul discuţiei telefonice nu este deloc explicat, deşi prezentat un element esenţial pentru organizarea tentativei de lovitură de stat. Jurnalistul este în mod intenţionat ambiguu în comentariile sale, astfel creându-se impresia unui Chirtoacă suspect şi vinovat"[56].

La o lună de la evenimentele din aprilie, „Ziarul de Gardă" scria: „Şi după o lună de la evenimentele din 7 aprilie, presa afiliată puterii, ca şi puterea, face acelaşi lucru: minte. În speranţa, probabil, că o face în favoarea stabilităţii politice şi păcii civice, ajuns să fie în Moldova, mai ales după alegerile din 5 aprilie, subiectul de cea mai largă circulaţie. Nu vreau s-o fac pe arbitrul, nici nu sunt în drept s-o fac, fiind din aceeaşi meserie, dar am impresia că marile riscuri pentru stabilitatea politică în R. Moldova nu sunt atât guvernările, cât mass-media care se angajează să servească interesele acestor guvernări. Şi reproşul nu e atât la adresa presei, cât la adresa puterii, care, graţie mai mult obsesiei decât fanteziei, a căutat să-şi facă din ea un aşternut comod. A reuşit? Parţial, da. Ba chiar în mare măsură. Numai că modul în care a procedat „această presă" în raport cu evenimentele din 7 aprilie este mai degrabă un delict. Şi moral, dar şi profesional. Avem pe faţă exemplul unei complicităţi masive a presei de curte la atrocităţile guvernării…". Ziarul încheie: „În recenta sa vizită la Chişinău, europarlamentara Marianne Mikko, copreşedintele Comitetului pentru colaborare UE – R. Moldova, făcea o declaraţie surprinzător de gravă în acest sens, care nu e doar o constatare a stării de fapt, ci poate cea mai mare culpă din toate câte s-au produs de la lansarea Chişinăului pe pista integrării europene. „Lupta pentru libertatea şi independenţa mass-media în R. Moldova a fost pierdută". Şi încă: «schimbarea denumirii Companiei Tele-Radio Moldova nu a fost decât una cosmetică». …Dacă comuniştii ar fi avut ambiţia sau curajul de

[56] Misiunea „Broadcast Media Monitoring". Consultanţă independentă – Trans Euro Media, Raport final / 6–29 iulie 2009, Moldova – iulie 2009, 75 p.

a se respecta, cel puțin pe sine, ca „partid proeuropean", am fi avut, cel puțin, un lucru din două puse la punct: libertatea accesului egal la mass-media, cel puțin publică, pentru toată clasa politică, inclusiv sectorul asociativ, şi, ulterior, asigurarea unui tratament echitabil pentru toată presa, fără divizarea ei arbitrară de la „centru", pe culori şi zone de influență. În caz contrar, Todercanii, Starâşii, Petcovii, Barbovii, Belceankovele şi alți „ii" şi „ele" nu vor face decât să schimbe şi de acum încolo în interviurile şi comentariile lor doar numele preşedinților sau prim-miniştrilor."[57].

De notat că presa vizată de ziar, inclusiv televiziunile la care ne-am referit şi noi, a continuat, în fond, în aceeaşi manieră să informeze/dezinformeze publicul şi după scrutinul din 29 iulie. Un raport de monitorizare a prezenței actorilor politici în serviciile de programe a 9 posturi de televiziune în perioada 30 iulie–31 august 2009 constata că parte din televiziuni a încălcat dreptul cetățenilor la informare completă, obiectivă şi veridică, dreptul la libera exprimare a opiniilor şi dreptul la libera comunicare a informațiilor, stipulate în art. 10 al Codului audiovizualului. Mediatizarea actorilor politici în ştiri şi emisiuni, atât sub aspect cantitativ, cât şi calitativ, a fost marcată de dezechilibru în asigurarea pluralismului politic, de atitudini subiective şi de lipsă de echidistanță. Disproporțiile constatate în această perioadă se datorează, în bună parte, mediatizării dezechilibrate a actorilor politici de către NIT, „Moldova 1", N4 şi, pe unele segmente, de către EuTV. Astfel, în programele de ştiri, „Moldova 1", NIT şi N4 au menținut, în linii mari, atitudinea şi tonalitatea diferențiată față de actorii politici, favorizând în mod deschis reprezentanții unor partide (îndeosebi PCRM) şi defavorizând reprezentanții altor partide (în particular, PLDM, PL, PDM şi AMN). Politicile editoriale ale acestor televiziuni nu au urmărit informarea veridică a publicului asupra procesului postelectoral. În cadrul emisiunilor difuzate de „Moldova 1", NIT şi EuTV distribuirea timpilor de antenă acordați mediatizării actorilor politici a fost inegală, producându-se o supradimensionare a unor actori politici şi informarea insuficientă cu privire la alții, fapt care a redus simțitor din pluralismul politic. Totodată, EuTV şi îndeosebi NIT au informat publicul despre procesul postelectoral în mod distorsionat, fapt ce contravine normelor profesionale de jurnalism. Astfel, NIT a continuat şi în perioada postelectorală să favorizeze în emisiuni, în principal, guvernarea şi PCRM, iar EuTV – PPCD. EuTV şi, mai ales, NIT au continuat, prin intermediul emisiunilor, să defavorizeze, în principal sau în exclusivitate, reprezentanți ai partidelor liberal-democrate şi componentele AIE. În perioada de referință, ProTV şi TV7 şi-au reconfirmat tendința de a promova o politică editorială întemeiată pe respectarea standardelor profesionale, asigurând plu-

[57] http://www.zdg.md/editoriale/stabilitate-fara-libertate

ralism şi echilibru relativ, echidistanţă şi obiectivitate în informarea publicului larg asupra evenimentelor cu prezenţa actorilor politici desfăşurate în perioada postelectorală[58].

Regretabil că în rândul televiziunilor care şi-au făcut prost meseria, se numără şi „Moldova 1". Ea a continuat să utilizeze tehnici manipulatorii, inclusiv în reflectarea activităţii noului legislativ. De exemplu, subiectul despre alegerea preşedintelui Parlamentului („Mesager", 28 august 2009) a fost realizat într-o manieră estimativă de prezentare a faptelor: „După ieşirea din sala de şedinţe a Partidului Comuniştilor, liberal-democraţii au purces la alegerea preşedintelui parlamentului, pe alocuri dând dovadă de necunoaşterea temeinică a procedurii respective", sau „Reamintim că preşedintele şedinţei de astăzi a legislativului, deputatul PCRM Ivan Calin, a anunţat o pauză până la 4 septembrie, termen prevăzut de legislaţie, însă ignorat de liberal-democraţi". Astfel, data de 4 septembrie este calificată în mod discreţionar de autor drept „termen prevăzut de legislaţie". În materialul difuzat de „Moldova 1" despre prima şedinţă a parlamentului jurnalistul afirmă: „Reprezentantul Partidului Comuniştilor Maria Postoico a declarat că pentru formarea fracţiunii parlamentare PCRM solicită o pauză până pe 4 septembrie. Astfel, potrivit procedurii parlamentare, Ivan Calin a anunţat o pauză în activitatea legislativului până pe 4 septembrie". Propria interpretare a autorului este prezentată ca fapt „potrivit procedurii parlamentare". Dreptul cetăţeanului la informarea corectă şi echidistantă a fost limitat prin prezentarea unui singur punct de vedere asupra situaţiei controversate, opţiunile celorlalte fracţiuni parlamentare rămânând în afara atenţiei jurnalistului.

Reflectând lucrările noului parlament, „Moldova 1", în mod părtinitor, şi spre deosebire de alte medii de informare, a omis violenţa verbală aplicată de liderul PCRM în raport cu liderul PLDM. (V.Voronin l-a înjurat şi i-a strigat din sală în limba rusă: „Idi na hren! Mî s toboi razberiomsia drughimi metodami, paţan!" („Du-te-n p… Ne lămurim noi cu tine prin alte metode, băiatu'!")[59]. Omisiunea respectivă relevă nu atât pudoarea postului tv Moldova 1, cât selectarea parţială de către acesta a faptelor[60]. Să amintim că „Moldova 1" nu a ezitat să difuzeze în mai multe rânduri subiectul în care este atacat un cameraman de-al său de către un participant la un miting al PLDM, atacatorul utilizând un limbaj obscen, dar a cruţat limbajul, la fel de obscen, al ex-preşedintelui ţării. Este inexplicabil zelul tv „Moldova 1" de a menţine imaginea cuiva cu orice

[58] http://apel.md/news.php?l=ro&idc=147

[59] citat după http://www.interlic.md/2009-08-28/conducerea-radiodifuziunii-publice-acuza-noul-parlament-de-dictatura-11664.html).

[60] http://apel.md/libview.php?l=ro&idc=159&id=376

preț, chiar cu cel al tăinuirii unui fapt care era de aşteptat să fie dat unei largi publicități de toată presa.

Este inexplicabil zelul radiodifuzorului public, menit prin definiție să servească interesul cetățenilor, de a sta la paza imaginii guvernanților. Ce l-a determinat să fie atât de docil, supus în fața autorităților şi nedrept în fața publicului? Conformismul? Dependența de putere şi independența de cetățeni? Respectul pentru autorități şi lipsa respectului pentru cei care îl plătesc? Cert rămâne faptul că cetățeanului, celui care plăteşte, i s-a oferit un produs informațional alterat, nociv, toxic. Să amintim că mulți părinți, mai ales din mediul rural în care „pătrunde" numai „Moldova 1", fiind informați în acest mod, îşi blestemau în aprilie odraslele „pentru lovitura de stat". IPNA „Teleradio-Moldova" n-a trecut nici examenul evenimentelor din aprilie 2009, nici examenul electoral. A demonstrat imaturitate profesională şi atunci când, în mod sfidător, a refuzat să transmită în direct şedințele importante ale Parlamentului nou-ales, invocând ba dificultatea de a interveni în grila de emisie, ba lipsa resurselor financiare, ba ingerința noii guvernări în politica editorială etc. Misiunea directă de a lărgi accesul publicului la informația de interes major a fost „uitată". Paradoxal, dar instituții private, cum ar fi radio „Vocea Basarabiei", „JurnalTV", AP „Info-Prim Neo", site-urile de ştiri „azi.md", „unimedia.md" sau „privesc.eu.md", fără buget din bani publici, fără a invoca motive, dar şi fără obligația juridică directă de a servi publicul, l-au informat operativ, pe cheltuială proprie, în timp real. I-au oferit toată informația, din prima sursă, despre evenimentele pe care le-au considerat mai întâi de interes pentru cetățean, şi apoi pentru business. Deci întrebarea rămâne: de ce inițiativa şi capacitatea mediilor de informare private depăşesc inițiativa şi capacitatea mediilor plătite din bani publici? Nu cumva miza se pune, până una-alta, pe accesul deocamdată limitat al cetățeanului la mediile amintite şi la Internet?

În esență, ce-a făcut „Moldova 1" şi celelalte televiziuni la care ne-am referit? Au dezinformat cetățeanul. Conştient şi cu rea-voință. Au defăimat! Metodic, masiv, îndelung. Au abuzat de libertatea cuvântului şi, până la urmă, au zdruncinat democrația moldovenească, şi aşa scârțâindă din toate încheieturile. Focul încălzeşte, dar şi mistuieşte. Libertatea cuvântului poate edifica, dar poate şi demola. Şi pentru ca să edifice doar, sunt necesare contrabalanțe.

Aşadar, la şcoala evenimentelor din 2009, o parte a mass-media „a picat" examenul de jurnalism social, responsabil. Mass-media, însă, nu s-a compromis în totalitate, grație profesioniştilor care îşi fac meseria indiferent de coloratura politică, de coloratura evenimentelor şi a protagoniştilor lor. Mesajul acestora a fost dictat de adevăr, şi nu de stăpâni politici. Asemenea tip de jurnalism a

fost necesar şi oportun cetăţenilor, dar el a displăcut autorităţilor. Anume meseriaşii din această parte a mass-media au nimerit atunci în dizgraţia puterii.

3. MASS-MEDIA LA ŞCOALA ANULUI 2009: LECŢII ÎNVĂŢATE ŞI LECŢII DE ÎNVĂŢAT

Bunii profesionişti din mass-media, fie în cazul evenimentelor din aprilie, fie în cazul proceselor electorale şi postelectorale, şi-au făcut meseria, în pofida celor care au dorit ca presa să tacă ori să comunice ceea ce voia puterea.

Un prim raport despre reacţia autorităţilor moldoveneşti la violenţa poliţiei în timpul protestelor postelectorale din aprilie 2009, întocmit sub egida Programului de Drept al Fundaţiei Soros-Moldova, indica, între altele, că „poliţia a bătut şi a hărţuit jurnaliştii, aparent, pentru a-i opri să facă reportaje cu privire la demonstraţii”[61]. Reporters Sans Frontiers, pe 10 aprilie, chema autorităţile să stopeze violenţele împotriva jurnaliştilor[62]. Pe 11 aprilie, AP Television anunţa că jurnaliştii cer azil în SUA în urma cazurilor de intimidare din partea autorităţilor. Organizaţia SEEMO anunţa pe 10 aprilie că jurnaliştii sunt opriţi să intre în Moldova, că ei sunt atacaţi, deţinuţi şi interogaţi de ofiţerii de poliţie[63].

Amnesty International, pe 17 aprilie, îşi exprima într-un memorandum îngrijorarea privind acţiunile poliţiei în timpul şi după evenimentele din 7 aprilie 2009 din Chişinău.

La 7 aprilie 2009, cel puţin 18 jurnalişti români care circulau dinspre România spre Chişinău, au fost opriţi şi întorşi din drum de la punctele Galaţi-Giurgiuleşti şi Oancea-Cahul, conform datelor Agenţiei de Monitorizare a Presei ActiveWatch din România şi ale Centrului Român pentru Jurnalism de Investigaţie. Vameşii moldoveni au invocat defecţiuni ale sistemului computerizat şi le-au solicitat jurnaliştilor mai multe acte, deşi, pentru a trece frontiera dintre România şi Republica Moldova, e necesară doar prezentarea paşaportului străin. Jurnaliştii reprezentau agenţiile Associated Press, EPA, France Press, Intact Images, NewsIn, Mediafax, Reuters, ziarele „Evenimentul Zilei”, „Jurnalul Naţional”, „Ziua” şi televiziunea Realitatea TV.

La 8 aprilie 2009, doi jurnalişti de la tv Antena 3 (România) au fost ţinuţi o noapte pe Aeroportul Chişinău sub supravegherea poliţiei, ca, într-un târziu, să

---

[61] Sub acoperirea impunităţii: Raport despre reacţia autorităţilor moldoveneşti la violenţa poliţiei în timpul protestelor postelectorale din aprilie 2009/Clarisa Bencomo, – Ch.: Cartier, 2009 – p. 114

[62] [http://arabia.reporters-sans-frontiers.org/article.php3?id_article=30808

[63] http://www.ifex.org/Moldova/2009/04/13/journalists_prevented_from_entering/

li se înmâneze documentele de expulzare. Pe 9 aprilie, au fost îmbarcaţi într-un avion cu destinaţia Budapesta.

În aceeaşi zi, un fotoreporter de la publicaţia bucureşteană „Adevărul", ajuns pe aeroportul din Chişinău, după ce a fost ţinut sub pază militară timp de cinci ore, a trebuit să se întoarcă în România.

Pe 8 aprilie, un reporter special şi un tehnician de sunet de la postul public Radio România Actualităţi, sosiţi la Chişinău cu o cursă a companiei Air Moldova, după o aşteptare de peste o oră şi fără nicio explicaţie, au fost anunţaţi că vor fi conduşi la terminalul „Plecări", cu precizarea că îşi vor recupera paşapoartele de la comandantul aeronavei cu care vor reveni în România (tratament aplicat, de regulă, deportaţilor).

Tot la 8 aprilie 2009, un ziarist de la cotidianul românesc „Gândul" a fost reţinut o noapte pe aeroportul din Chişinău, după care a fost expulzat din ţară.

Natalia Morari, corespondent în Chişinău pentru publicaţia „The New Times" din Moscova, a fost acuzată de organizarea protestelor violente din 7 aprilie din Chişinău. Ea s-a aflat de pe 16 aprilie în arest la domiciliu pentru 15 zile.

Unui grup de ziarişti din Georgia, de la „Imedi", Rustavi-2" şi „Primul canal", nici după implicarea consulatului georgian, nu i s-a permis intrarea în Republica Moldova.

Pe 9 aprilie, o echipă a televiziunii „Realitatea" din România a fost reţinută pentru patru ore de către forţele de ordine, intimidată şi obligată să părăsească ţara.

La 10 aprilie 2009, o echipă a televiziunii române „Antena 3", după ce a fost hărţuită şi ameninţată de către organele de securitate, a decis să părăsească Republica Moldova.

Tot la 10 aprilie, un corespondent al postului public din România, TVR, a fost reţinut timp de şase ore la Departamentul Servicii Operative din cadrul Ministerului de Interne, fără acces la un avocat şi fiindu-i confiscat telefonul mobil. Pe 13 aprilie, jurnalistului i s-a dat ultimatum să părăsească teritoriul Republicii Moldova în 24 de ore.

După protestele din aprilie, au fost supuse presiunilor şi organizaţii neguvernamentale. Astfel, pe 28 aprilie, CJI a fost vizitat de un reprezentant al Inspectoratului fiscal de Stat, care a cerut să i se pună la dispoziţie, pentru verificare, un şir de documente referitoare la provenienţa surselor de finanţare a organizaţiei. Anterior, pe 24 aprilie, CJI primise o citaţie la sediul inspectoratului, pentru a prezenta documente cu privire la activitatea Centrului în ultimii doi ani. Citaţii similare de la organele fiscale au primit, de asemenea, Asociaţia pentru

Democrație Participativă ADEPT, Institutul IDIS Vitorul, Institutul de Politici Publice şi Asociația Presei Electronice APEL, care, în perioada preelectorală şi electorală, au semnalat repetat cazuri de încălcări grave ale legislației electorale şi ale drepturilor omului[64].

De reținut că jurnaliştii au fost agresați, hărțuiți, intimidați şi până la evenimentele din aprilie. În situația dată nu este de prisos să fie învățată o lecție în plus: comportamentul jurnalistului în condiții limită. În lume, iar Moldova este parte a ei, jurnalistul este tot mai des pus în situația să acționeze anume în atare condiții. Ele, de cele mai dese ori, înseamnă a colecta informație, a filma, a fotografia, a relata din interiorul/exteriorul unor mulțimi de oameni, adunați din varii motive.

Majoritatea psihologilor sociali sunt unanimi în opinia că mulțimea este un organism biologic deosebit. El acționează conform unor legi aparte şi nu întotdeauna ține cont de interesele componentelor sale, inclusiv de integritatea lor. Foarte des mulțimea devine mai periculoasă decât calamitățile naturale. Dar mulțimea indică asupra unui eveniment, unei întâmplări de importanță socială mare şi aflarea acolo a jurnalistului este iminentă, este îndreptățită şi necesară.

Între caracteristicile mulțimii psihologii indică: diminuarea gradului intelectual şi sporirea gradului de emoționalitate, creşterea bruscă a sentimentului de panică; diminuarea facultății componentelor mulțimii de a gândi independent; necesitatea imperioasă pentru mulțime de a avea un lider sau un obiect al urii, căruia să i se supună fără ezitare, sau pe care să-l nimicească fără ezitare; în viața de stradă a mulțimii (îndeosebi a celei socio-politice) este foarte importantă prima piatră în vitrină sau prima picătură de sânge. Asemenea trepte pot ridica mulțimea la un nivel principial nou de pericol, unde iresponsabilitatea colectivă transformă fiecare membru al mulțimii în infractor/criminal. Jurnalistul e bine să cunoască acest lucru, pentru că va trebui să acționeze, exercitându-şi meseria, în interiorul unor asemenea mulțimi[65].

Cu siguranță, jurnaliştii moldoveni, în aprilie 2009, ca mulți alți semeni de pretutindeni, s-au gândit la alternative: să realizeze reportaje sau să se salveze. Se întâmplă, ca propria supraviețuire să devină prioritară: dacă nu supraviețuieşte ziaristul, nu are cine să se gândească la datoria profesională.

În mulțime telejurnaliştilor le este cel mai dificil să acționeze – îi împiedică echipamentul. Este nevoie de spațiu de manevră, deci locul lor s-ar putea să nu fie chiar în mijlocul mulțimii, cuprinsă ori gata să fie cuprinsă de panică.

[64] http://www.civic.md/comunicate-de-presa/memoriu-privind-libertatea-presei-in-republica-moldova.html

[65] Kneazev V., Jurnalistika konflikta. Posobie//http://evartist.narod.ru/text3/10.htm

Poate este rațional ca ziariştii să se gândească la o modalitate de a se identifica de la distanță ca ziarişti (numai dacă mulțimea, inclusiv provocatorii din mulțime, forțele de ordine nu urmăresc „vânătoarea„ de ziarişti). Este cunoscută experiența Centrului de Jurnalism Extrem al Uniunii Jurnaliştilor din Rusia: el a confecționat veste de identificare din material luminescent cu inscripția „Presa”, care îi disting clar pe cei care le îmbracă în mulțime. Există în asta o logică: ziariştii, de cele mai dese ori, din neglijență sau din fierbințeală, devin ținta părților implicate în conflict, în timpul intervenției în forță a poliției, când încearcă să disperseze demonstranții. De exemplu, în aprilie 2007, în perioada „Marşurilor celor care nu sunt de acord” („Marş nesoglasnâh”) din oraşele ruseşti Moscova, Sanct-Petersburg şi Nijni Novgorod au avut de suferit 72 de ziarişti – acei care nu aveau însemne de apartenență la presă. În acelaşi timp, niciun jurnalist în vestă de identificare nu a avut de suferit. Să reținem că scopul ziaristului nu-i să participe la eveniment, ci să-l reflecte, să comunice despre el, iar poliția, în cazul în care nu acționează cu rea-voință, trebuie să nu-l stingherească în a-şi exercita misiunea.

Nu ar fi de prisos şi un Cod de conduită al ziaristului în situații limită. Asemenea coduri există. Ele sunt cu atât mai necesare, cu cât situațiile limită devin tot mai frecvente. Situația de criză este, prin definiție, anormală, când spațiul libertăților, inclusiv ale jurnalistului, este limitat. Dar jurnalistul nu se poate eschiva. Dimpotrivă, în situații de criză, aidoma celor din aprilie 2009, responsabilitatea socială a jurnalismului – şi cea a jurnalistului – trebuie să crească. Valențele profesiei sunt fructificate plenar în condiții de libertate deplină, nu de situații limită. Jurnalistica trebuie să prevină asemenea situații, dar dacă ele apar, cetățeanul nu poate altfel afla ce se întâmplă decât dacă jurnalistul este acolo.

Există diverse recomandări pentru ziarişti. De exemplu, regulile pentru colaboratorii CND-CBS (7 aprilie 1977), vizând demonstrațiile, rebeliunile şi alte dezordini civile, stabilesc:

– televiziunea, prin prezență, amplifică dezordinea sau o aprofundează, dar asta nu înseamnă că tv trebuie să se ascundă, ori să relateze numai despre inundații şi furtuni. Datoria profesională obligă jurnalistul să reflecte dezordinile care merită atenție din perspectiva ştirilor. Dar e neapărat necesar, ca aceasta să fie făcut:

1. în calitate de reporteri, şi nu de participanți;
2. cu obiectivitate totală, exactitate şi reținere;
3. atât de neobservat şi de neposesiv pe cât o permit circumstanțele.

Experienţa acumulată permite a da următoarele sfaturi:

4. utilizaţi, dacă e posibil, transportarea echipamentelor şi personalului la locul dezordinilor în automobile fără semne de identificare;
5. instalaţi echipamentele cât mai neobservat; utilizaţi priorităţile utilajului – microfoane cu acţiune direcţionată, microfoane radio, amplificatoare ale reflectării color, camere şi echipamente de înregistrat miniaturale;
6. dacă prezenţa voastră poate amplifica dezordinea, mascaţi echipamentele, indiferent cum procedează alte companii, care transmit ştiri;
7. lucraţi cât se poate de neobservaţi, fără a vorbi unul cu altul;
8. fiţi reţinuţi, neutri şi imparţiali în comentarii şi în comportament, indiferent de posibilitatea insultării verbale sau fizice din partea manifestanţilor;
9. evitaţi reportajele cu liderii sau cu grupurile care vor să iasă în evidenţă;
10. comunicaţi ceea ce se întâmplă, fără a înscena ceva sau a ruga ca să fie repetat ceva;
11. ascultaţi de poliţie, dar raportaţi preşedintelui sau prim-vicepreşedintelui CND despre orice dispoziţie menită, în opinia dvs, să limiteze ştirea ori s-o manipuleze, ori să evite transmiterea ei;
12. aveţi grijă de securitatea fizică. Chiar dacă ne străduim să nu admitem ca pericolul de a fi aplicată violenţa să împiedice reflectarea evenimentului, sănătatea şi securitatea colaboratorului CND este mai presus de posibilitatea ratării reportajului. De aceea, trebuie să apreciaţi dvs înşivă eventualitatea leziunilor corporale şi să decideţi una dintre alternative: să continuaţi reportajul, să treceţi în altă parte mai puţin periculoasă şi să continuaţi, totuşi, reportajul, să părăsiţi locul evenimentului;
13. comunicaţi despre dezordini reţinut, bazându-vă pe fapte, nu pe emoţii[66].

Sunt câteva sfaturi din partea colegilor de breaslă cu mai multă experienţă de activitate în condiţii limită. Altădată le-am fi considerat deplasate pentru jurnaliştii moldoveni. Acum ele devin oportune. Să menţionăm în aceste sfaturi, pe lângă grija pentru integritatea jurnalistului, şi grija pentru acurateţea comunicării de la evenimente de atare gen. Or, tocmai relatările de la faţa locului, relatările reţinute, imparţiale, bazate pe fapte, au fost deficitare în timpul evenimentelor din aprilie 2009. Parte din mass-media a preferat să se joace de-a televiziunea, „întorcând" pe toate părţile filmările operative ale forţelor de ordine. A preferat liniştea birourilor şi opţiunile softurilor de montaj în a „ilustra" „atacul asupra Moldovei". Şi doar ziariştii deprinşi să-şi facă onest meseria au continuat să şi-o facă, riscându-şi sănătatea şi viaţa şi neavând pregătirea „ajustată" la condiţiile limită. Plasaţi de evenimente într-un mediu duşmănos,

[66] Освещение журналистами экстремальных ситуаций/авт.-сост. Г.Ю. Арапова и др., – М.: Элиткомстар, 2007. – 160 с. – с.с. 143–145]

orice am spune, ei au câştigat admiraţia şi respectul celor, pentru care au lucrat şi lucrează. Graţie lor, cetăţeanul a putut să afle, din prima sursă, ce se întâmpla la Chişinău în aprilie 2009.

4. AUTORITĂŢI PUBLICE LA ŞCOALA ANULUI 2009: LECŢII NEÎNVĂŢATE

Comportamentul unei părţi a mass-media în reflectarea evenimentelor din aprilie a fost identic celui adoptat de autorităţi şi, în primul rând, de autorităţile centrale.

Dezinformarea, etichetarea, defăimarea au fost ridicate tacit la rang de politică de stat. Însuşi şeful statului şi-a asumat prerogativele judecăţii şi, din prima ieşire publică după evenimentele din 7 aprilie, a început a „împărţi" grade de vinovăţie, fără probe, fără investigaţii, fără judecată, fără drept de apel. Celelalte instituţii de stat – procuratura, poliţia, SIS-ul etc., etc. – trebuiau să se facă luntre şi punte şi să demonstreze „adevărurile" şefului statului.

Să amintim că, iniţial, autorităţile au calificat evenimentele din aprilie ca încercare de „lovitură de stat". Ulterior, autorităţile au procedat la identificarea şi urmărirea penală a unor persoane pentru organizare şi participare la demonstraţii. Mai mult de 260 de persoane au început să fie urmărite penal pentru presupuse acte infracţionale, legate de demonstraţii, dintre care 164 de persoane – acuzate sau suspectate de organizare sau participare la „dezordini în masă". Cel puţin 168 de persoane au fost judecate şi condamnate la amenzi sau detenţie pentru contravenţii administrative legate de demonstraţii. Deseori, procedurile penale sau administrative au fost profund viciate[67].

Pe 15 aprilie 2009, preşedintele ţării anunţă aşa-zisa „amnistie totală". Iar pe 16 aprilie, Serviciul de Presă al Procuraturii Generale aduce la cunoştinţă opiniei publice că procuratura „a iniţiat procesul de revocare a măsurilor de reprimare", iar pe 21 aprilie – că „a finalizat procesul de revocare a măsurilor de reprimare". Cât de operativ a reacţionat Procuratura Generală la ordinul preşedintelui care, să accentuăm, nu avea nicio bază legală. În conformitate cu legislaţia naţională doar Parlamentul este autorizat să declare amnistiile generale. Să nu fi ştiut acest lucru Procuratura Generală?! E vorba de ignoranţă juridică sau de ingerinţă în activitatea procuraturii? Poate „amnistia" preşedintelui a fost necesară pentru oficialii implicaţi în acte criminale? Cei fără vină nu au nevoie de amnistie, care, în plus, emană ilegal din Preşedinţie.

[67] Sub acoperirea impunităţii: Raport despre reacţia autorităţilor moldoveneşti la violenţa poliţiei în timpul protestelor postelectorale din aprilie 2009/ Clarisa Bencomo, – Ch.:Cartier, 2009 (Tipogr. „Bons Offices"SRL), – p.135]

Să mai amintim că, pe 21 aprilie 2009, prin decret prezidențial, este creată Comisia de Stat pentru elucidarea cauzelor, condițiilor şi consecințelor evenimentelor din 7–8 aprilie. Cât de credibilă trebuia să fie Comisia, dacă în componența ei nu se regăseau partidele de opoziție, ONG-urile, mass-media, dacă nu accepta mărturiile victimelor?! Cum intenționa Comisia să „elucideze cauzele" evenimentelor din aprilie? Potrivit preşedintelui ei, Comisia a solicitat informație „de la serviciile secrete, grăniceri şi alte servicii cu privire la circulația cetățenilor în Republica Moldova [din România]" şi cu privire la „utilizarea internetului pentru instigarea şi adunarea oamenilor în acest scop [pentru a face o demonstrație]..."[68] Altfel spus, Comisia urma să găsească dovezi de implicare a României în tentativa de „lovitură de stat" la Chişinău, altfel, cum să rămână acuzațiile preşedintelui vorbe goale?! Dovezile urmau să convingă şi propriii cetățeni, şi organismele internaționale. De exemplu, Ministerul de Interne informa Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, Thomas Hammarberg, în timpul vizitei sale în Moldova pe 25–28 aprilie 2009, că în urma acțiunilor din 6–7 aprilie „avea reținute 106 persoane suspectate de infracțiuni penale şi 216 persoane acuzate administrativ", deci, în total – 322 de rețineri. În acelaşi timp, Grupul de criză, un grup de activişti pentru drepturile omului şi avocați afiliați cu importante organizații pentru drepturile omului din Moldova, care a documentat abuzurile drepturilor omului în timpul demonstrațiilor din aprilie, a reuşit să identifice 674 de cazuri, inclusiv a determinat data reținerii a 411 persoane. Dintre acestea, 394 au fost reținute în perioada 7 – 12 aprilie 2009. Altfel spus, Ministerul de Interne a tăinuit şi față de propriii cetățeni, şi față de Comisarul Consiliului Europei „cel puțin 352 de rețineri documentate de către Grupul de criză până la data de 29 iulie 2009"[69]. În acest context, îi dăm dreptate publicației „Ziarul de Gardă", care, la o lună de la protestele postelectorale din 6–7 aprilie, scria: „Minte şeful statului, mint miniştrii şi prim-ministrul, mint deputații puterii, minte poliția şi SIS-ul, mint, fără jenă, pretinşii succesori la noul mandat prezidențial, minte medicina legală, mint «martorii filați», mint toți cei care, într-un fel sau altul, au fost implicați în acele evenimente, au interese ori sunt dependenți de voința celor implicați. Situația este cu atât mai ridicolă, cu cât preşedinntele Voronin reiterează de o lună în şir ideea unor suspecți, vinovați de «tentativă de lovitură de stat», cu acuzații nominale la adresa mai multor state şi partide politice, liderii cărora, în pofida gravelor acuzații ce li se aduc, sunt, totuşi, în libertate. O premieră absolută, în cazul loviturilor de stat."[70].

[68] idem – p.136

[69] ibidem – p. 107

[70] http://www.zdg.md/editoriale/stabilitate-fara-libertate

Riscantă, periculoasă şi, totodată, foarte naivă ideea şi afacerea de a tăinui informaţia în era informaţională, dar care, pe termen scurt, a funcţionat. Cine ar spune azi câte copii ale filmului „Atac asupra Moldovei" au distribuit în toată lumea ambasadele moldoveneşti? În câte sate şi de câte ori a fost proiectat filmul în interiorul ţării (câte televiziuni şi de câte ori l-au difuzat, se cunoaşte)?

Caraghioasă situaţia în care aceleaşi autorităţi, declarându-şi ataşamentul la valorile europene (între ele – libertatea de exprimare), în practica reală, cotidiană, le-au profanat. Să reamintim cum în iunie 2008, fac percheziţie la domiciliul unor tineri, le ridică computerele şi-i ameninţă că „prin intermediul portalurilor forum.md, torrentsmd.com, desteptarea.info si unimedia.md au lansat multiple chemări publice la răsturnarea prin violenţă a orânduirii constituţionale şi lichidarea statalităţii şi integrităţii teritoriale a Republicii Moldova". După protestele din 7 aprilie 2009, a fost blocat, pe parcursul câtorva zile, accesul la unele portaluri din Internet. La 8 aprilie, serverul portalului de ştiri unimedia.md a fost atacat de mai multe ori. A fost sistată retransmisiunea de către cel puţin doi distribuitori de servicii – SunTV şi AraxTV – a posturilor româneşti de televiziune pe teritoriul republicii. La 9 aprilie, portalul Facebook.com şi reţeaua de socializare Odnoklassniki.ru au devenit inaccesibile pentru utilizatorii din Moldova. La 10 aprilie, au fost inaccesibile site-urile Unimedia, Jurnal de Chisinau, JurnalTV, ProTV. Ce dorea guvernarea să ascundă de propriii cetăţeni?

Dezmăţul televiziunilor, care au demonstrat ataşament total faţă de fosta guvernare, nu a întâlnit riposta meritată nici din partea publicului, nici din partea autorităţii de reglementare în domeniul audiovizualului – CCA. Un studiu de caz, având în vizor modul în care CCA şi-a exercitat atribuţiile legale în perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 5 aprilie, efectuat de Asociaţia Presei Electronice APEL, releva că activitatea CCA a fost marcată de incompetenţă şi pasivitate. Semnatarii studiului constatau că, pe parcursul perioadei electorale (2 februarie – 5 aprilie 2009), CCA s-a întrunit în opt sedinţe publice, adoptând 35 de decizii, dintre care doar nouă se referă la modul de reflectare a campaniei electorale de către radiodifuzori şi a prezentat publicului rezultatele unei singure monitorizări. CCA şi-a declinat obligaţia, prevăzută în art. 37 din Codul audiovizualului, de a exercita controlul din oficiu, iar în cazurile când şi-a exercitat funcţiile de supraveghere şi control, ca urmare a sesizărilor (cererilor si plângerilor) depuse, nu şi-a onorat obligaţia privind supravegherea intrării în legalitate a radiodifuzorilor sancţionaţi (cazul „Euro-TV Chisinău"). Ignorând prevederile „Concepţiei reflectării campaniei electorale pentru alegerile parlamentare 2009 în instituţiile audiovizualului din Republica Moldova", CCA nu a avut o preocupare permanentă privind respec-

tarea de către instituțiile audiovizuale a reglementărilor interne de reflectare a campaniei electorale. Aprobarea concepțiilor (reglementările) interne ale radiodifuzorilor privind reflectarea campaniei electorale, în opinia monitorilor, a fost doar un act formal. În condițiile când CCA a efectuat pe parcursul campaniei electorale doar o singură monitorizare a principalelor buletine informative a 6–7 posturi de televiziune, concluziile căreia au fost date publicității cu mare întârziere, trezeşte nedumerire întemeiată de ce CCA nu a reacționat la rapoartele de monitorizare făcute publice de societatea civilă (CJI, API şi APEL), care au pus la îndemâna CCA suficiente date şi argumente privind încălcările legislației naționale în campania electorală de către unii radiodifuzori. Monitorii constatau că CCA nu şi-a exercitat responsabil şi în măsură deplină funcțiile sale de autoritate publică autonomă şi independentă, având misiunea de a supraveghea respectarea prevederilor legislației electorale de către radiodifuzori, iar în cazurile când membrii CCA s-au implicat în exercitarea funcțiilor lor, nu au dat dovadă de exigență, manifestând adesea incompetență şi superficialitate în cunoaşterea legislației în domeniu şi a specificului activității mass-media audiovizuale[71].

În campania electorală pentru alegeri parlamentare anticipate din 29 iulie 2009, CJI a elaborat cinci rapoarte de monitorizare, care au fost făcute publice în conferințe de presă, difuzate prin e-mail şi plasate pe site-ul CJI şi portalul de ştiri Moldova azi (www.azi.md). Cazurile flagrante de încălcare a principiilor etice şi profesionale au fost analizate în studii de caz. Toate rapoartele au fost trimise CEC şi CCA cu solicitarea de a se lua măsurile necesare pentru a asigura imparțialitatea, echilibrul şi favorizarea liberei formări a opiniilor. CCA, însă, nu a reacționat nicicum. La 13 iulie, de exemplu, acesta emite un comunicat de presă în care „recomandă radiodifuzorilor să asigure în programele de ştiri imparțialitatea, echilibrul şi favorizarea liberei informări a opiniilor prin prezentarea principalelor puncte de vedere ale oponenților. Iar, în cazul subiectelor ce vizează situații de conflict, să respecte principiul de informare din mai multe surse, în conformitate cu art. 7 al Codului audiovizualului”. Trei zile mai târziu, CCA difuzează un nou comunicat în care se spune că în ultima perioadă pe adresa CCA parvin semnale din partea mai multor consumatori de programe, potrivit cărora, în cadrul serviciilor de programe ale unor radiodifuzori sunt plasate emisiuni cu caracter electoral care nu corespund grilelor de emisie şi Regulamentelor interne aprobate de CCA. În ambele cazuri, comunicatele s-au adresat tuturor posturilor tv şi radio care au reflectat campania electorală, fără a face trimitere la cazuri concrete de încălcare a legislației. La 23 iulie, CCA a atenționat 6 posturi tv – „Moldova 1”,

[71] http://apel.md/public/upload/md_STUDIU_DE_CAZ_CCA_300409.pdf

NIT, ProTV, EuTV, TV7 şi N4 – asupra nerespectării pluralismului de opinie în programele informative.

Să precizăm aici că şi monitorii naţionali, dar şi cei străini, în toate rapoartele de monitorizare, au constatat, în cazul ProTV şi TV7, un comportament adecvat în reflectarea campaniei electorale. CCA, însă, „amestecând" toate televiziunile la un loc, a camuflat, de fapt, lacunele reale grave ale unor televiziuni aparte şi, într-un fel, le-a încurajat. CCA, ca şi instituţiile publice centrale la care ne-am referit, a mimat preocuparea sa pentru informarea adecvată a publicului, în loc „să se autosesizeze şi să ia măsuri pentru a asigura dreptul locuitorilor RM la informare completă, obiectivă şi veridică, dreptul la libera exprimare a opiniilor şi dreptul la libera comunicare a informaţiilor prin intermediul mijloacelor de televiziune şi radio"[72].

5. CETĂŢEANUL LA ŞCOALA ANULUI 2009: LECŢII ÎNVĂŢATE?

Nu am un răspuns univoc la întrebarea din subtitlul capitolului. Pe 29 iulie 2009, cetăţeanul simplu a fost cel care a dat o lecţie şi clasei politice, şi mass-media. Dar asemenea lecţii-reacţii, cu siguranţă, sunt necesare nu doar la intervale de scrutine. Reacţia, şi o reacţie adecvată la tot ce se întâmplă, este oportună în permanenţă, inclusiv reacţia la produsul informaţional alterat, care i se oferă cetăţeanului cu înverşunare ruşinoasă şi fără excepţii, mai ales de la 2003 încoace, în absolut toate campaniile electorale. Începând cu alegerile locale generale din anul 2003, toate echipele internaţionale, dar şi naţionale, de monitorizare a scrutinelor au remarcat continuitatea cu care degradează mesajul mediatic, au scos în relief limbajul negativ, ostil, utilizat de mass-media. Iar reacţia lipseşte, cetăţeanul – tace. Dacă presa independentă sau cea care încearcă să relateze onest este intimidată, hărţuită ori, chiar, lichidată (cazul tv Catalan, radio Antena C, EuroTV, 103,5 FM, săptămânalul „Accente" etc., etc.), problemele sunt percepute ca probleme ale mass-media, ale ziariştilor, nu şi ale beneficiarilor produsului informaţional. Dispariţia oricărei instituţii mediatice îngustează, sărăceşte „piaţa liberă a ideilor", afectează şi cetăţeanul în asigurarea dreptului său constituţional şi universal de a primi informaţii. În noua istorie a Republicii Moldova cetăţeanul a făcut încercări timide de a proteja mass-media, deci şi de a-şi proteja dreptul la informaţie. Mă refer la protestele răzleţe faţă de abuzurile comise în raport cu radio Antena C, cu ProTV, cu TVR 1. A fost, chiar, o încercare de revendicare, conform Codului audiovizualului, a drepturilor consumatorului

[72] Drepturile omului şi instituţiile democratice în perioada postelectorală în Moldova/ 6 aprilie – 1 iulie 2009/ Alexandru Postică, Ion Manole, Nadine Gogu et al., -Ch.:"Depol-Promo" SRL, 2009, – p.94

din partea unui cetățean – Oazu Nantoi, care a solicitat închiderea emisiunii „Rezonans” de la „Moldova 1”. CCA, însă, a readresat solicitarea, contrar legislației, radiodifuzorului public. Administrația acestuia s-a opus solicitării legitime a consumatorului, care, de fapt, se împotrivea dezinformării sale prin intermediul respectivei emisiuni. Administrația de atunci, pentru a câta oară, nu s-a referit la esența solicitării, ci la calitatea de persoană politică a solicitantului, de parcă legislația împarte cetățenii în oameni de rând şi în politicieni. Mai târziu, un fost membru al CO al IPNA Compania „Teleradio-Moldova”, în momentul desemnării sale în calitate de membru al CCA, întrebat în Parlament de ce nu a „suspendat emisiunea „Rezonans”, a răspuns că „nu trebuie tăiată găina care face ouă de aur”. Respectivul se referea la, chipurile, ratingul înalt al emisiunii, fără să-şi dea seama, probabil, că diferența între o televiziune publică şi una privată constă în faptul că prima lucrează pentru cetățean, şi nu caută cu orice preț ratinguri, a doua – pentru consumatori şi, deci, caută cu orice preț să devină populară. Popularitatea, de realizat, ratingul nu echivalează în mod obligatoriu cu valoarea. Dar înțelegerea defectuoasă a menirii unui serviciu public de tv nu l-a împiedicat pe respectivul fost membru al CO să devină membru al CCA. În aceeaşi ordine de idei, să invocăm şi elogiile aduse de către unii membri CCA, la sfârşitul anului 2009, candidaților la funcțiile vacante de membri ai CO al IPNA Compania „Teleradio-Moldova”, elogii, inclusiv pentru că aspiranții îşi propuneau să caute şi chiar să găsească investiții străine pentru companie. (!) Poți numai să te cruceşti: ce are CO cu investițiile?! Nici aspiranții la funcția de membru al CO, şi nici membrii respectivi ai CCA, nici în 2009 nu au înțeles ce menire are, totuşi, CO. Să ne mai mirăm că prima componență a CO al IPNA s-a transformat, din avocatul publicului, în avocatul administrației companiei publice?!

Cetățeanul, în bună parte, este în continuare prostit de o bună parte a mass-media. Dar continuă să o crediteze cu o încredere inexplicabil de mare. După biserică, cetățeanul are cea mai mare încredere în mass-media. De două ori mai mulți cetățeni au încredere în mass-media (61,5%) decât în partidele politice (29,4%)[73]. Şi cum procedează politicienii – mai şmecheri în materie de fabricare a imaginii? „Migrează” pe paginile, la microfoanele şi la ecranele mass-media, iar aceasta împarte cu politicienii încrederea cetățeanului. Şi... se culcă pe-o ureche. Se scaldă în sentimentul autosuficienței şi autoliniştirii. Nu trebuie să-şi adjudece încrederea. Atare sentiment este pe cât de amăgitor, pe atât de nociv – atât pentru presă, cât şi pentru cetățean. Pe termen scurt, situația echivalează cu stagnarea, pe termen lung – cu degradarea

[73] Barometrul Opiniei Publice, Chişinău, noiembrie 2009, – p.73//http://www.ipp.md

6. ÎN LOC DE CONCLUZII

Citesc ultimele ştiri…

„Războaiele şi alegerile contestate sunt cele mai periculoase evenimente pentru jurnalişti…”. „Parlamentul a aprobat cu majoritate de voturi candidaturile a şase noi membri ai CO al IPNA „Teleradio-Moldova”…”. „BASA-press a anunţat că de la 1 ianuarie 2010 îşi întrerupe activitatea pe o perioadă nedeterminată…”. „Guvernul cere telecompaniei NIT să elibereze spaţiile închiriate…”. „CO al IPNA „Teleradio-Moldova” i-a demis din funcţie şi pe directorii televiziunii şi radioului, după ce în ajun l-a demis şi pe Valentin Todercan din funcţia de preşedinte al Companiei…”. „La Balţi, comsomoliştii se solidarizează cu NIT-ul…”. „Doi judecători implicaţi în cauzele „7 aprilie” au rămas fără împuterniciri…”. „Spicherul Mihai Ghimpu cere prin instanţă de la postul tv NIT suma de un milion de lei, precizând că acţiunea civilă privind apărarea onoarei şi demnităţii în legătură cu documentarul „Atac asupra Moldovei” se mai află pe rol…”. „Auditul organizat de Curtea de Conturi în cadrul Ministerului de Interne a stabilit sustrageri de fonduri de peste 40 mln. lei…”. „În 2009, Moldova s-a clasat printre primele 10 ţări cu cele mai multe cereri depuse la CEDO..”. „Procurorul general a dispus crearea unui grup de lucru care va investiga cauza penală declanşată în privinţa ex-ministrului de Interne şi ex-comisarului general al capitalei…”.

Citesc ultimele ştiri la cumpănă de ani. Din ele, încă vag, răzbat firavi vlăstari ai schimbării spre bine. Se vor întări, oare, vlăstarii? Depinde de noua guvernare, dar mai mult – de mass-media independentă de guvernare. Depinde de mass-media ascultătoare de lege, şi nu de guvernare. Anul 2009 a lăsat corigentă şi fosta guvernare, şi bună parte a instituţiilor mediatice. Fosta guvernare a fost sancţionată. Respectiva parte a mass-media urmează, mai devreme ori mai târziu, să fie sancţionată. Nu de guvernanţi – de guvernaţi – unicii care fie dau banul, pentru că face, fie că nu-l dau, când înţeleg că nu face. Asta, zic, se întâmplă mai devreme ori mai târziu, dar se întâmplă. Înţeleptul, cu siguranţă, nu aşteaptă să se întâmple.